

असे समजण्यास पुर्ती सबब नाही. मारण्याची, अथवा धक्काबुकी करण्याची, भीति घालणे ही दंडेली नाही; व त्या कामगारावर मारक शस्त्रांची तयारी, अगर ज्या जबरीचे योगाने असे स्पष्ट दिसेल की, आपला जीव धोक्यांत घातल्याशिवाय, त्या कामगारास पुढे जाऊन आपले काम बजावितां येणार नाही, अशा प्रकारची जबरदस्त जबरी, ह्या दोन्हीहून कमी तजवीज आरोपिताकडून झाली असता, तीही वारंत बजाविण्याचे कामांत दंडेली नाही. परंतु दुसरे पक्षी हे स्पष्ट आहे की, तो कामगार उतावळीने पुरते कारणाशिवाय, मारक शस्त्राचा उपयोग आपले वारंत बजाविण्यास करील, आणि त्यामुळे कोणाचा मृत्यु घडेल, तर तो गुन्हा खुनाचे गुन्हापेक्षां बिलकुल कमी नाही. (पीनल कोडचे कलम ३०० यांतील तिसरे अपवादप्रमाणे हा सदोष मनुष्य वध होतो) जेव्हां तो गुन्हा पूर्वी विचार करून, अगर त्या कामगाराचा त्या मनुष्याशी द्वेष असल्यावरून, केला असे दिसून येईल, किंवा सूड उगविण्यास आपले हुद्याचा व कामगारीचा उपयोग त्याने केला, असे मानण्यास कारण असेल, तेव्हां विशेषकरून खुनाचा गुन्हा होऊ शकेल. (आर्चि. पृ. २९ व मे. कॉ. इ. पी. को. क. १०६)

३. सदरी लिहिलेला अवश्यकते पुरता जबरीचा उपाय, कोणी मनुष्य जेलराचे अगर दुसऱ्या कोणी मनुष्याच्या ताब्यांतून पळून जाण्यासाठी जबरीने प्रयत्न करील, तेव्हां तो बंद करण्यासाठी, त्या कामगाराने केला असता, वाजवी होऊ शकेल. (आर्चि. पृ. ४३४) कोणी खाजगी मनुष्य सरकारी कामगारास मदत करित असेल, किंवा कोणास धरणे त्यास वाजवी असल्यामुळे धरित असेल, तेव्हां त्यासही हा वरील नियम लागू आहे. अशा प्रसंगी आपण केलेली वर्तणूक वाजवी आहे, असे त्या सरकारी नौकराचे, किंवा खासगी मनुष्याच्या संबंधाने समजण्यासाठी, हे अवश्य असले पाहिजे की, कायद्यावरून जे काम त्याजकडे सोंपले होते, ते काम त्या वेळी ते कायदेशीर बजावित होते, आणि अशा स्थितीत होते की, जर तो कामगार अगर खासगी मनुष्य मेल, तर खुनाचा गुन्हा झाला असता, आणि जर तो प्रसंग असा असेल की, तो कामगार, अगर खासगी मनुष्य मारला गेल्यास, फक्त सदोष मनुष्य वध एवढाच गुन्हा होऊ शकेल, तर त्या कामगाराने, अगर खासगी मनुष्याने मारल्यास त्याकडेही सदोष मनुष्य वधाचा दोष येईल. ज्या मनुष्यास पकडावयाचा आहे, तो धरले न जावे म्हणून दंडेली न करितां, पळून मात्र जाईल, तेव्हां त्यास धरण्यासाठी जबरीचा उपाय कितपत करता येईल हे या कायद्यांत कांहींच सांगितले नाही. धरावयाच्या मनुष्यावर राजद्रोहाचा अगर खुनाचा, अगर भयंकर जखम केल्याचा चार्ज असून, तो पळून जाईल, आणि त्यास धरण्याचा दुसरा उपाय नसेल, तेव्हां त्याचा जीव घेणे वाजवी आहे. परंतु स्वस्थता मोडलेल्याचा, अगर दुसरे कांहीं गैरवर्तणुकीचा मात्र चार्ज असेल, किंवा दिवाणी मोकदमांत त्यास धरावयाचा असेल, तशा खटल्यांत त्यास मारले; असा ते कृत्य मरण होण्याचा

संभव नव्हता, अगर मारवि असा इरादा नव्हता, अशा उपायाने झाले नसल्यास खून होईल. (आर्चि. पृ. ५३४) आणि पाठलाग करणे साधारण सोप्याने, किंवा मरण येण्यासारखा नाही, अशा शस्त्राने, अगर दुसऱ्या कांही पदार्थाने धक्का देणे यामुळे झालेला वध, बहुत करून मनुष्य वध होईल. स्कोच लोकांचा कायदा द्याहीपेक्षां कडक आहे. त्यांत ज्यावर खुनाचा चार्ज आहे, असा गुन्हेगार पळून जाईल, तर त्यास मारणे मात्र वाजवी मानिले आहे. हिंदुस्थानांत जेथे गुन्हेगार अगदी पळून जाण्याचा संभव बहुत करून नाही, तेथे स्कोच लोकांचा कायदा लागू करावा हें बरे दिसते (मे. कॉ. इ. पी. को. क. १०६) व पोलिसांचे काम गुन्हा कायदेशीर उपायाने शोधून काढण्याचे आहे, परंतु गुन्हाची शाबिती झाली म्हणजे बस आहे पण ती शाबिती होण्याचे कायदेशीर उपायांकडे लक्ष देण्याची जरूर नाही, असे मानण्याकडे पोलिसाची अधिक तत्परता असते. अपराधावर गुन्हाची शाबिती करणे, हें पोलिसांचे मोठे महत्वाचे काम आहे खरे, परंतु जर ती शाबिती गैर कायद्याच्या उपायाने केली तर एक गुन्हा शोधून काढण्यांत दुसरा गुन्हा ते करितात, इतके मात्र होतें. पोलिसांकडे फार मोठा अधिकार देणे, त्यास पुष्कळ अवतारी देणे, आणि त्यावर पुष्कळ भरंवसा ठेवणे, हें अगदी अवश्य आहे. परंतु त्याप्रमाणे हेंही अवश्य आहे की, त्याने आपला अधिकार आतिशय विचार करून चालविला पाहिजे; आणि त्याजकडून बुद्धिपूर्वक गैर वर्तणूक झाली असता, त्याच्या बचावासाठी मार्गे पुढे न पाहता शिक्षा दिली पाहिजे. तसे न केल्यास पोलिस हें फार उपयोगी आणि चूक न करणारे असले तरी देशास मोठे भयप्रद व पीडाकारक होईल. (मे. हि. क. अ.)

९३. ज्या मनुष्यास धरण्याचे वारंट झाले आहे तो अमक्या घरांत अगर क्याला धरण्याचे वारंट झाले जागेत गेला आहे, किंवा त्यांत अगर तीत आहे, आहे तो ज्या घरांत गेला असल असे मानण्यास आधार असल्यास, तें वारंट बजाविणारा पोलिस कामगार अगर दुसरा मनुष्य ह्याने झटले असता, त्या घरांत अगर त्या जागेत राहणाऱ्या मनुष्याने, किंवा ज्याच्या ताब्यांत तें घर अगर ती जागा असेल त्याने, त्या पोलिस कामगारास अगर दुसऱ्या मनुष्यास त्या घरांत अगर त्या जागेत बिनहरकत जाऊ दिलें पाहिजे, व त्या घराचा अगर जागेचा झाडा घेण्याविषयी वाजवी असतील त्या सर्व सोयी करून दिल्या पाहिजे.

९. पोलिस अमलदार आपले हुद्याची कामे करित असता, त्यास कोणी समजून उमजून हरकत केल्यास, हरकत करणारा पी. को. क. १८६ प्रमाणे शिक्षेस पात्र होतो. कोणी मनुष्य समजून उमजून त्यास मदत न करील तर, तो पी. को. क.

१८७ प्रमाणे शिक्केस पात्र होतो. कोणी मनुष्य गुन्हेगारास छपवून ठेविल तर तो पी. को. क. २१२।२१६ प्रमाणे शिक्केस पात्र होतो. गुन्हेगार कायदेशीर रीतीने पकडला जाऊ नये, म्हणून कोणी गैरकायदा हरकत करील किंवा समजून उमजून प्रतिबंध करील तो या कायद्याचे क. २२५ व पी. को. क. ४० प्रमाणे शिक्केस पात्र होईल. (प्रि. ट. ४९)

१४. वारंतावरून एखाद्या मनुष्याला धरण्याचा अखत्यार कोणा पोलीस बाहेरचे दार अगर खिडकी कामगाराला अगर दुसऱ्या मनुष्याला असतां, त्यानें फोडणें. आपला अखत्यार व उद्देश कळविल्यावर, व आंत जाण्याची परवानगी योग्य रीतीनें मागितल्यावर, आंत जाण्याचा दुसरा उपाय नसेल, तर तें वारंत वजाविण्याकरितां जो मनुष्य धरावयाचा त्याच्या, अगर दुसऱ्या कोणा मनुष्याच्या, घराचें अगर जागेचें बाहेरील, अगर आंतील दार अगर खिडकी फोडून वाट करण्याचा अखत्यार त्या पोलीस कामगाराला अगर दुसऱ्या मनुष्याला आहे.

१५. ज्या अपराधावरून वारंत करण्याचा अखत्यार आहे तशा अपराधा-जनानखाना अगर बायको रा-ची फिर्याद कोणा मनुष्यावर झाली असून तो जी हण्याची खोली पाडणें. बायको देशाच्या चालीप्रमाणें चौघांच्या दृष्टीस पडत नाही ती ज्या जनानखान्यांत अगर ज्या खोलींत वास्तविक राहत आहे त्या जनानखान्यांत अगर खोलींत लपला आहे अशी बातमी लागल्यास, तें वारंत वजाविण्याचें काम ज्या पोलीस कामगारास अगर दुसऱ्या मनुष्यास सांगितलें असेल त्यानें ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याला पळून जातां येऊं नये म्हणून ज्या तजविजी अवश्य कराव्या लागतील त्या केल्या पाहिजेत. आणि ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली तो आपण होऊन बाहेर येऊन स्वाधीन होत नसेल, तर तें वारंत वजाविण्याचा अखत्यार ज्यास आहे असा पोलीस कामगार अगर दुसरा मनुष्य त्यानें आपला अखत्यार व उद्देश कळविल्यावर व आंत जाण्याची परवानगी योग्य रीतीनें मागितल्यावर, आंत जाण्याचा दुसरा उपाय नसेल तर, तो जनानखाना अगर ती खोली फोडून तें वारंत वजाविण्याचा अखत्यार त्याला आहे; परंतु त्या जनानखान्यांत अगर त्या खोलींत वर सांगितल्याप्रमाणें जी बायको असेल, तिला धरण्याचें वारंत झालें नसल्यास, तुला निघून जाण्याची मोकळीक आहे, असें तिला आधीं कळविलें पाहिजे, व तिला निघून जाण्याविषयीं हर एक योग्य सोय करून दिली पाहिजे.

१६. धरिलेल्या मनुष्यास पळून जातां येऊं नये म्हणून जो प्रतिबंध अवश्यक नाही असा प्रतिबंध द्यावा आहे याहून ज्यास्ती प्रतिबंध त्याला नसावा, नसावा.

१७. वारंत वजाविणारा कामगार अगर दुसरा मनुष्य ह्यानें विनाकारण धरलेला मनुष्य लागलाच मा- उशीर न लावितां धरिलेला मनुष्य ज्या माजिस्त्रेता-
जिरजेतापुढें आणला पाहिजे. पुढें हजर करण्याविषयी ह्या आक्तांत सांगितलें आहे
त्या माजिस्त्रेतापुढें नेला पाहिजे.

१. कलम १५२ पहा.

१८. धरिलेल्या मनुष्यानें कांहीं गोष्ट कळवावी म्हणून कोणत्याही पोलीस
धरलेल्या मनुष्यानें कांहीं कळ- कामगारानें अगर कोणत्याही दुसऱ्या मनुष्यानें धम-
विण्याविषयी धमकी अगर घचन की देऊन अगर घचन देऊन अगर दुसऱ्या कोणत्या-
अगर ताकीद देऊं नये. ही रीतीनें त्याला घळघूं नये. परंतु तो धरिलेला मनुष्य अपत्युषीनें कांहीं
गोष्ट कळविण्यास इच्छित असल्यास ताकीद देऊन अगर दुसऱ्या कोणत्याही
रीतीनें, कोणत्याही पोलीस कामगारानें अगर दुसऱ्या कोणत्याही मनुष्यानें
त्याला प्रतिबंध करूं नये.

१. पोलीस अंमलदारांनीं गुन्हे पकडणें ते नेहेमी कायदेशीर तज्जविजीनें पकडावे.
कायदांत सांगितल्या रीतीनें न पकडल्यास ते शिक्षेस पात्र होतात. (म. हा. को.
सन १८६७)

२. साधारण पोलीस अंमलदाराची अशी समजूत असते की, एक वेळ कैदीकडून
जबरीनें गुन्हा कबूल कराविला म्हणजे त्यावर शाबिदी झाली; परंतु ही चूक आहे.
विचारी न्यायाधीश, अशा कबुलायतीस प्रत्यंतरी पुरावा असल्याखेरीज कांहीं वजन देत
नाहींत. नेहेमी असे ठराव होतात की, नेटिव अंमलदारापुढें झालेल्या कबुलायतीस
प्रत्यंतरी पुरावा नसेल तर, कैदीवर गुन्हा शाबिद करण्यास कायदेशीर भरपूर पुरावा
होत नाहीं. एका कैदीची कबुलायत दुसऱ्या कैदीवर पुराव्यास उपयोगी पडत नाहीं.
पोलीस लोकांनीं आरोपिताकडून पुसतपासीनें पुरावा काढून त्याच्या विरुद्ध उपयोग
करण्याचें बंद करावें. प्रत्येक गुन्हा घडला म्हणजे त्याचा मागमूस असतो, आणि
त्याचा शोध लाविला असतां कैदीवर तो चांगला पुरावा होतो. जो पोलीस अंमल-
दार, आरोपिताच्या कबुलायतीवर भरंवसा ठेवून बसतो, तो आपला वेळ फुकट मात्र
घालवितो. कारण त्या वेळांत त्यानें तजवीज केली असतां त्यास दुसरा पुरावा मिळण्याचा
संभव असतो. परंतु यावरून कैदीच्या कबुलायतीचा कांहींच उपयोग नाहीं, असें
समजूं नये. त्यापासून पुराव्याचा याग लागतो. उदाहरण. चोरी झाल्यावर अ-
यास पकडला. मी व व मिळून दोघांनीं चोरी करून वच्या विहिरीत चोरेलेला माल
टाकला आहे, असें अनें सांगितलें. हे अचें सांगणें व विरुद्ध पुरावा होणार नाहीं,
आणि ह्या पुराव्यास प्रत्यंतरी पुरावा नसला तर हें अचें विरुद्ध देखील चौकशीच्या

वेळीं पुराव्यास उपयोगी पडणार नाही. तत्रापि या सांगण्यापासून दुसऱ्या गुन्हेगारांचा, व दुसऱ्या प्रकारच्या पुराव्याचा शोध करण्यास आधार मिळतो. बरे विहिरीत माल सांपडल्यावरून व त्या चोरीत असावा, व अ यास माल टाकलेला माहीत असल्यामुळे तोही त्या चोरीत असावा, असे अनुमान होतें. परंतु ही गोष्ट बरे पेक्षां अ विरुद्ध व्याख्ये पुरावा करते, कारण कदाचित अने चोरी करून आपल्यावरचा संशय घालविण्यासाठी बऱ्या विहिरीत माल टाकला असेल, जर ब आपल्या विहिरीत माल आहे, असे आपणास ठाऊक होतें असे म्हणेल, आणि तो आपणास कसा मिळाला, हें सांगेल तर, त्याचें म्हणणें खरें आहे, किंवा खोटें आहे, याबद्दल चौकशी करावी लागेल. आणि त्या चौकशीवरून त्याचें म्हणणें खोटें होईल, व तो अपराधी आहे, असे अनुमान करता येईल, किंवा दुसरे कोणी लोक त्या कृत्यांत आहेत, असे समजून येईल, आणि हा एकदां माग लागल्यावर मुळच्या कबुलायतीकडे लक्ष न देतां बारीक रीतीने चौकशी केली असतां, निराळाच पुरावा त्या दोघांवर शाबिती होण्यासारखा मिळेल.

आणखी असे आहे कीं, खटल्याची चौकशी करणाऱ्या अंमलदारानें, कबुलायतीचा उपयोग करतांना, फार विचार करावा. त्या कबुलायतीपासून नवीन पुरावा वगैरे कसा उत्पन्न होतो, हें मागें सांगितलेंच आहे. आतां ही कबुलायत चौकशीच्या वेळीं त्याच्या विरुद्ध पुराव्यास कशी उपयोगी पडते, ह्याविषयी सांगतों. ह्याबद्दल नियम बरोबर सांगतां येत नाही; परंतु साधारण नियम असा दिसतो कीं, कैदीच्या कबुलायती शिवाय दुसरा पुरावा नसल्यास चौकशी करूं नये, कारण कबुलायत खरी असेल तर बारीक रीतीने शोध केला असतां, नवा पुरावा मिळून त्याजवर शाबिती होईल, आणि कबुलायत खोटी असून त्याची चौकशी केली, आणि आरोपित सुटला, तर पुढें त्यावर कितीही पुरावा मिळाला, तरी सर्व व्यर्थ होईल. (मे. हिं. क. आ.)

३. या कलमांत लिहिल्या प्रकारानें आरोपित ह्याच्या तोंडांतून जो मजकूर पोलिसानें ऐकिला असेल, त्याचा उपयोग कलम १४७/१५० प्रमाणें होईल.

९९. वारंताविषयी व तें बजावण्याविषयी व करण्याविषयी या बाबतें जे वारंताविषयी व तें करण्याविषयी नियम सांगितले आहेत ते या आक्ताच्या आधारा-
नें करावयाच्या हरेक धरण्याच्या वारंताला लागू आहेत.

बाब ६.

वारंतावांचून धरण्याविषयी.

१००. खाली लिहिलेलीं मनुष्ये माजिस्त्रेताचे हुकुमावांचून व वारंतावां-

अमुक गोष्टी झाल्यास वारंता-चून धरण्याचा अखत्यार पोलीस कामदाराला आहे; वाचून धरण्याचा अखत्यार पोलीस म्हणजे. स कामदाराला आहे.

पहिले—ज्या अपराधाबद्दल वारंतावाचून धरण्याचा अखत्यार पोलीस कामगारास आहे, असे त्या आक्ताच्या शेवटी जोडलेल्या कागदाच्या तिसऱ्या कोष्टकांत सांगितले आहे, तसा एखादा अपराध पोलीस कामगाराच्या देखत जो कोणी करित असेल तो.

दुसरे—ज्या कोणा मनुष्यावर तसा अपराध केल्याची वाजबी फिर्याद झाली असेल अगर त्यांत तो सामील झाल्याचा वाजबी वहीम असेल, तो.

तिसरे—तसा एकाद्या अपराधांत सामील झाल्याचा हाकाटा ज्या कोणा मनुष्याविषयी झाला असेल तो.

चौथे—हा अपराधी आहे, अशी ज्या कोणा मनुष्याविषयी दौंडी पिटली अगर जाहीरनामा लागला तो.

पांचवे—ज्या कोणा मनुष्याजवळ चोरीचा माल सांपडेल तो.

सहावे—कोणी पोलीस कामगार आपल्या अधिकाराचे काम करित असतां जो कोणी मनुष्य त्याला हरकत करील तो.

१. पोलीस अंमलदारास वारंत, व माजिस्त्रेटचे हुकूम, ह्यांशिवाय कलम १०४ ह्यांत सांगितलेल्या खटल्यांत आरोपितास पकडण्याचा अधिकार आहे. (प्रि. पृ. ५०)

२. या कलमाच्या दुसऱ्या रकमेच्या संबधानें क. १४१ यांतील नियम लक्षांत ठेविले पाहिजेत. (पहा क. १४)

३. एका खटल्यांत, पोलीस अंमलदारास कैदीस पकडण्याचा जो कायदेशीर अधिकार आहे, त्यापेक्षा अधिक अधिकार चालविण्याबद्दल, कलकत्ता हायकोर्टाने खालील लिहिल्याप्रमाणें दुसऱ्या रकमेवर टीका केली आहे:—

“प्रत्येक खटल्याच्या हाकिमीवरून वाजबी फिर्याद, किंवा वहीम ह्यांचे अनुमान केलें पाहिजे. परंतु ज्या मनुष्यास पकडलें असेल, त्याच्यावर वहीम येण्यासारखी एखादी नियमित गोष्ट असणें निदान जरूर आहे. पोलीस अंमलदारास केवळ आरोपितावर पुढे गुन्हा शाबीद होईल, एवढ्याच संभाव्यरून त्यास पकडण्याचा अधिकार नाही. समजून उमजून जे त्यास अधिकार दिले आहेत, त्याहून अधिक अधिकार चालवून, जर ते पोलीस अंमलदार कोणास पकडतील तर पीनलकोडचे क. २२० प्रमाणें ज्या गुन्ह्यास ७ वर्षांचे कैदेची शिक्षा सांगितली आहे, असा गुन्हा ते करतील.” (क. हा. व्हा. ७ पृ. ३)

४. ज्या गुन्हेगारांस पकडण्याविषयी चौथ्या रकमेत सांगितल्याप्रमाणें जाहीरनामे

लागले असतील, त्यांस पकडण्याकरितां त्यांची निनगी सक्तीने जप्त करून विकण्याचा क. १८३, व त्यापुढील कलमें, ह्यावरून माजिस्त्रेतास अधिकार आहे. (प्रि. पृ. ५१)

५. जर कोणी पोलीस अंमलदार, आरोपितास जातीने न पकडतां आपल्या शेजाऱ्याकडून पकडविल, तर तो मनुष्य त्याचे हुकुमावरून कैदेत असल्यामुळे, त्या कामाबद्दल त्याने स्वतः पकडल्याप्रमाणे, त्याच्यावर जबाबदारी आहे. (प्रि. पृ. ५१)

६. कोणी मनुष्यास योग्य रीतीने पकडले असतांही, त्यास पाहिजे तेथें, व पाहिजे तितका वेळ, कैदेत ठेविण्याचा पोलीस अंमलदारास अधिकार नाही. माजिस्त्रेताचा विशेष हुकूम असल्यावांचून, आरोपितास २४ तासांहून अधिक वेळ कैदेत ठेविण्यास पोलीस अंमलदारास अधिकार नाही. २४ तास होतांच माजिस्त्रेताचा हुकूम नसेल तर आरोपितास सोडून दिला पाहिजे, अगर माजिस्त्रेताकडे पाठविला पाहिजे. व्यास्त वेळ ठेवल्यास हें कृत्य गैर कायदा होईल. ह्या कायद्यांत जसा कैदेच्या मुदतीचा स्पष्ट ठराव आहे, तसा जरी जाग्याविषयी स्पष्ट ठराव नाही तरी त्या आरोपितास पोलीसाचे चावडीत ठेविला पाहिजे असे वाटते. (प्रि. पृ. ५१)

७. सन १८६१चा आक्ट ५ क. ३४ यांतील ठराव विशेष लक्षांत ठेविले पाहिजेत.

९. मुंबईचा सन १८६७ चा आक्ट ८ ह्यावरून जितके लोक नेमले गेले असतील, तितक्यांस पोलीस आफिसर असे म्हणतां येईल. सदरहू आक्ताच्या नवव्या कलमाप्रमाणे पोलीस आफिसरास त्याच्या नेमणुकीबद्दल सर्टिफिकेट मिळाले पाहिजे. ते मिळाले नसेल तर त्याने कोणतेही केलेले काम कायदेशीर होणार नाही.

१०. पोलीस आफिसराने खुनाचा गुन्हा कांहीं असामीकडून कबूल करविण्याबद्दल मार हाण केली, व कांहीं लोकांस उगीच अटकावून ठेविले; त्याबद्दल त्या पोलीस लोकांस शिक्षा शाली, व त्या कामांत कलकत्ता हायकोर्टाकडे अपील शालें. त्यांत जस्टिस कॅंप आणि मार्कवे ह्यांनी असे लिहिले आहे कीं, पोलीस लोक अशा प्रकारचा जुलूम करितात, असे पुष्कळ कज्यांत आमच्या दृष्टोत्पत्तीस आले आहे. ह्या कलमाच्या दुसऱ्या रकमेच्या आधारेने कोणी माणसास पकडणें, किंवा अटकावून ठेवणें, शाल्यास तो मनुष्य गुन्हेगार आहे, असा शक वाटण्यास कांहीं तरी निश्चित कारण पाहिजे. उगीच पोकळ कल्पनेवरून, किंवा माहितीवरून, पुढें त्यावर कदाचित् कांहीं पुरावा मिळेल, अशा कारणाने कधीही अटकावून ठेवूं नये. ह्याविरुद्ध कोणी पोलीस अंमलदाराने वर्तणूक केल्यास पीनलकोडचे क. २२० प्रमाणे ७ वर्षे शिक्षेचा गुन्हा त्याने केला असे होईल, ह्याकडे ज्यांचा संबंध असेल त्यांनी लक्ष दिले पाहिजे (क. हा. व्हा. ७ पृ. ३ ता. ३ जानेवारी सन १८६७)

११. (रकम २) कोणास धरितांना उतावळी करूनये; परंतु धरावयाच्या मनुष्याच्या खुणा स्पष्ट असतील, आणि त्या भरंवसा ठेवण्यासारख्या असतील, तर तावडतोब धरण्यास हरकत नाही. कोणा मनुष्यास धरावयाचें असेल, तेव्हां त्याचा गुन्हाशी संबंध आहे, असे मानण्यास योग्य कारण असल्याशिवाय, अगर तसा पुरावा झाल्याशिवाय नुसत्या संशयावरून, अगर तो मनुष्य गुन्हा करण्यासारखा आहे एवढ्यावरून, त्यास पकडण्याचें वारंत देऊनये. (रा. आ. पृ. ६८)

१२. (रकम ३) हाकाटा करणें, तो जस्टिस आफ् दि पीस ह्याने वारंत दिल्यावर केला पाहिजे असें नाही. गुन्हा झाल्याचें ज्यास समजेल, तशा खासगी मनुष्यांनीही केव्यास हरकत नाही. ज्याचें नुकसान झालें असेल, त्याने, अगर ज्यास गुन्हाची माहिती असेल, त्याने त्या जिल्ह्याचे कान्स्टेबलकडे तावडतोब जाऊन गुन्हा कसा घडला, त्याची संपूर्ण हकीकत सांगवी; व गुन्हेगाराच्या खुणांखाणा सांगल्या म्हणजे हाकाटा करणें अवश्य आहे कीं, नाही ह्याचा विचार त्या कान्स्टेबलास करतां येईल. असे झाल्यानंतर गुन्हेगाराचा पाठलाग होईल, व तो करण्याचें हरएक मनुष्यास भाग आहे. असें झालें म्हणजे पुढें तो अपराध झाला नाही असें ठरलें, किंवा ज्याचा वहीम धरला, तो निरापराधी असें ठरलें, तरी त्या पाठलागाचे कामांत जे लोक सामील झाले असतील, त्यांचा बचाव होऊं शकतो; परंतु योग्य कारणाशिवाय जे हाकाटा करतील, त्यांस पीनलकोडचें क. १८७ प्रमाणें शिक्षा होईल. (हे. रि. व्हा. २)

१३. (रकम ६) पीनलकोडचें क. १८६।३५३ पहा.

१४. अपखुषीनें हरकत केली असतां तो गुन्हा होतो म्हणजे ती हरकत बुद्धि-पूरःसर केली, अगर हरकत होण्यासारखी आहे, असें माहीत असून केली पाहिजे.

पीनलकोडचें क. ३९ पहा.

१५. सरकारी कामगार आपलें काम बजावीत असतां, त्याच्या आंगावर जाणें, अगर त्यास दुखापत करणें, ह्या गुन्हास पीनलकोडचें क. १५२।३३२ व ३३३ ह्यांत शिक्षा सांगितली आहे. सरकारी कामगारास धमकी देणें, किंवा तो न्यायाचें काम करीत असतां त्यास अडपळा आणणें, अगर त्याचा अपमान करणें, ह्याबद्दल क. १८९ व २२८ ह्यांत शिक्षा सांगितली आहे. सरकारी कामगारास आपलें काम करण्यास हरकत करण्याकरितां अपखुषीनें कांहीं कृत्य केलें, अगर वर्जिलें असतां तें कृत्य शिसेस पात्र आहे; मग तें कृत्य खुद्द त्या मनुष्याविरुद्ध केलें असलें तरी हरकत नाही.

१६. एका पोलीस अंमलदारानें एका मनुष्यास अन्यायानें प्रतिबंधांत ठेवल्याबद्दल पी. को. क. ३३९ प्रमाणें त्या अंमलदारास पालमाऊचे डेप्युटी माजिस्ट्रेटानें शिक्षा दिली होती. तें काम गैर कायदा झालें म्हणून जु. क. छोटा नागपूर ह्यांनी हा कज्या

क. ४३४ प्रमाणे कलकत्ता हायकोर्टास पाठविला. त्या कार्मां हायकोर्टाने ता. १७ जुलै सन १८६८ रोजी ठराव केला तो:—“आम्हास वाटते की, ह्या कामांतील माजिस्त्रेताचा ठराव बरोबर आहे. त्यांत ह्या कोर्टाने फेरफार करावा असे कांहीं कारण दर्शविण्यांत आले नाही.

पीनलकोड क. ७९ प्रमाणे कायद्यावरून जे कृत्य करण्यास कोणास अधिकार आहे ते कृत्य त्याने केले असता तो अपराध समजून नये; अथवा घडलेले गोष्टीचे अज्ञानाने अमुक गोष्ट करण्यास मला कायद्याने अधिकार आहे अशा समजुतीने जे कांहीं कृत्य कोणी केले असेल, तोही अपराध होत नाही, असा जो जुडिशियल कमिशनर अभिप्राय दर्शवितात तो बरोबर आहे.

ज्या मनुष्याचे ताब्यांत चोरीचा माल असेल, त्या मनुष्यास वारंतावांचून पोलीस अंमलदाराने धरण्यास क.१०० र. ५ वरून अधिकार आहे ही गोष्ट खरी आहे; परंतु ही कृत्ये व हे अधिकार लक्षपूर्वक व सावधगिरीने चालविले पाहिजेत. तर कैदी सव् इन्स्पेक्टर हा त्याप्रमाणे वर्तला असे म्हणतां येईल की काय?

कज्याची हकीकत अशी आहे की, एक घोडा बुकू ह्याचे जाग्यांत उघड ठिकाणी बांधून ठेविला होता. तो घोडा थोडे दिवसांपूर्वी आपले बापाचे हरवलेले घोड्यासारखा आहे असे सव् इन्स्पेक्टर ह्यास वाटल्यावरून त्याने एकदम असा निश्चय केला की, बुकू ह्याने हा घोडा चोरला असावा किंवा चोरापासून विकत घेतला असावा. पुढे त्याने हा घोडा तुझे ताब्यांत कसा आला ह्याबद्दल जबाब देण्याविषयी बुकूस जरूर पाडले. बुकूने हा घोडा आपण शिवशरण ह्याजपासून विकत घेतला असे कळविले. सबब सव् इन्स्पेक्टराने शिवशरण ह्यास बोलावून आणून त्याजवर चोरीचा आरोप घातला व चौकशी होई पर्यंत त्याने जामीन द्यावा असे त्यास कळविले. घोड्याचा अमुक मालक आहे असे मानण्यास कारण होते, त्यास बोलावण्याची व आपले बापाचा घोडा आहे अशाविषयी खात्रीलायक खबर मिळविण्याची सव् इन्स्पेक्टराने तजवीज केली नाही. त्याने जर तसे केले असते तर चोरीस गेलेला घोडा दुसरे जागी पूर्वीच सांपडला आहे असे त्यास समजले असते. परंतु त्या खबरेची वाट न पाहतां व ज्यास्त चौकशी न करतां एकदम शिवशरण ह्याचा जामीन घेतला. क. १०० र. ५ ही चोरीचा माल म्हणून जो शाबीद झाला आहे त्यास मात्र लागू आहे; पोलिसाने मनमाने ल तशी कल्पना करून जो चोरीचा माल म्हणून मानला असेल त्यास लागू नाही. डेप्युटी कमिशनर सहेबांचे म्हणणे की, शिवशरण ह्यास सव् इन्स्पेक्टराने अटकेंत ठेवल्याविषयी पुरावा नाही, पण आम्हास दिसते की, अन्यायाने प्रातिबंध करणे ह्याची व्याख्या पी. क. ३३९ प्रमाणे अशी आहे की, ज्या मनुष्यास कोणीकडेही जाण्याचा कायदेशीर हक्क आहे, त्या मनुष्याला तिकडे जाऊ देण्यास अपखुशीने हरकत करणे. त्यास सव् इन्स्पेक्टराने जामीन दिल्यावांचून त्याजला घरी जाऊ देण्यास मनाई केली; आणि

जर कदाचित् त्याने जामीन दिला नसता तर त्यास चौकीतही अटकवावून ठेविले असते. ह्यावरून हे उघड आहे की, शिवशरण द्यास आपले घराकडे जाण्यास कायदेशीर हक्क असतां सब इन्स्पेक्टर द्याने त्यास तिकडे जाऊ दिले नाही. व त्यास अन्यायाने प्रतिबंधांत ठेविले." (क. हा. व्हा. १० पृ. २०)

१०१. ज्या पोलीस कामगाराच्या ताब्यांत एखादे पोलीस ठाणे आहे, उडाणटप्पू, म्हणजे पोलीस ठाण्याचा अमलदार, त्याला ज्या मनुष्याची उपजीविका कांहीं दिसत नाही असा, अगर ज्याला आपल्या ठावठिकाणा विषयी खात्रीचा मजकूर सांगवत नाही असा, कोणी मनुष्य त्या ठाण्याच्या हद्दींत छपलेला सांपडल्यास त्यास, किंवा हा जवरीची चोरी करणारा, अगर घर फोड्या, अगर चोर, अगर चोरीचा माल ससजून उमजून घेणारा, अशी ज्याची प्रसिद्धी आहे, अगर ज्याची उपजीविका उघडपणे दुष्ट आहे, अशा कोणा मनुष्यास, माजिस्त्रेताच्या हुकुमावांचून आणि वारंतावांचून धरण्याचा अगर धरविण्याचा अखत्यार आहे.

१. कलम १०० ह्यांत लिहिलेल्याप्रसंगी कोणतेही पोलीस अमलदारास अपखुषीने धरण्याचा अधिकार आहे. ह्या कलमांत लिहिलेल्या स्वटल्यांत पोलीस ठाण्याच्या अधिकाऱ्यास मात्र धरण्याची मुक्त्यारी दिली आहे. सदरहू अधिकाऱ्याने आपल्या हाताखालील मनुष्याकडून पकडणे शक्य अस, त्याने क. १४० प्रमाणे लेखी हुकूम द्यावा; व त्यामध्ये कोणास कोणत्या गुन्हाबद्दल पकडावयाचे ते लिहावे. ह्या कलमाप्रमाणे धरून आणलेल्या मनुष्याची माजिस्त्रेताने कशी व्यवस्था करावी, ह्याबद्दल क. २९५ तागाईत ३०७ यांत लिहिले आहे. (प्रि. पृ. ५२)

१०२. ज्या अपराधाबद्दल वारंतावांचून धरण्याचा अखत्यार पोलीस कामगारास आहे, असे ह्या आक्ताच्या शेवटी जोडलेल्या कागदाच्या तिसऱ्या कोष्टकांत सांगितले आहे, तशा कोणत्याही अपराधाचा प्रतिबंध करणे हे हरएक पोलीस कामगाराचे काम आहे, व तशा अपराधाचा प्रतिबंध करावयाकरितां मध्ये पडण्याचा अखत्यार त्याला आहे.

१०३ तसा अपराध करण्याचा बेत कोणी केला आहे, अशी बातमी कोणा पोलीस कामगाराला लागली असतां, ज्या पोलीस कामगाराच्या ताब्यांत तो कामगार आहे त्याला, व तशा अपराधाचा प्रतिबंध करण्याचे अगर त्याची चौकशी करण्याचे ज्या कोणा दुसऱ्या कामगाराचे काम असेल त्याला, त्याने तो बातमी कळविली पाहिजे.

१. खबर न दिली तर खबर न देणारास शिक्षा पीनलकोडचे क. १७६ ह्यांत सांगितली आहे. अशी खबर न देण्यांत न्यायास हरकत व्हावी, असा खबर न देणाराचा उद्देश असेल, तर मग तो गुन्हा क. ११९ प्रमाणे होईल. (प्रि. पृ. ५३)

१०४. वर सांगितलेला तसा अपराध करण्याचा बेत कोणी केला आहे, अपराधाचा प्रतिबंध करण्यास कोणा पोलीस कामगाराला ठाडक असता, त्या करिता धरण्याचा अखत्यार आहे. अपराधाचा प्रतिबंध दुसऱ्या उपायाने होत नसल्यास, माजिस्त्रेताच्या हुकुमावांचून व वारंतावांचून तो बेत करणाऱ्या मनुष्यास धरण्याचा अखत्यार त्या पोलीस कामगाराला आहे.

१०५. पोलीस कामगाराचे देखत एखादी सरकारी अगर सार्वजनिक सरकारी अगर सार्वजनिक इमारत, कलाकौशल्यार्थ काम, रस्ता, पूल, तळे, मालाचे नुकसान. बिहीर, अगर पाण्याचा पाट, ह्याची नुकसानी कोणी करूं लागला असता त्या नुकसानीचा प्रतिबंध करावयाकरिता, किंवा सरकारी अगर सार्वजनिक जमिनीची निशाणी, अगर बोयरा, अगर जळमागांची एखादी दुसरी निशाणी, ह्याच्या स्थलांतराचा अगर नुकसानीचा प्रतिबंध करावयाकरिता आपण होऊन मध्ये पडण्याचा अखत्यार पोलीस कामगाराला आहे.

१. जी कांम बंद करण्याचा अधिकार पोलीस आफिसर ह्यास दिला आहे, ती कामे करणारास पीनलकोडचे कलम ४३० तागाईत ४३४ ह्यांत शिक्षा सांगितली आहे. (प्रि. पृ. ५३)

१०६. ह्या बाबेच्या आधाराने वारंतावांचून जो मनुष्य धरण्याचा अखत्याऱ्याचा शोध पोलीस कामगार करित आहे असा मनुष्य एखाद्या घरांत गेला असता ते घर त्याच्या ताब्यांत आहे त्याने त्या पोलीस कामगारास आंत जाऊ शकें वगैरे. तो अमक्या घरांत अगर जागेंत गेला आहे, किंवा त्यांत अगर तांत आहे, असे मानण्यास आधार असल्यास त्या पोलीस कामगाराने म्हटलें असता त्या घरांत अगर त्या जागेंत राहणाऱ्या मनुष्याने अगर ते घर अगर ती जागा ज्याच्या ताब्यांत असेल त्या मनुष्याने त्या कामगारास आंत जाऊ दिलें पाहिजे; व त्यांत अगर तांत झाडा घेण्यासाठी वाजबी असतील त्या सर्व सोयी करून दिल्या पाहिजेत.

१. क. ९२/९३ वरील टिपा पहा.

१०७. मागील कलम १०६ ह्याच्या आधाराने तशा घरांत अगर जागेंत आंत जाऊ न दिल्यास कसे प्रवेश होत नसल्यास, मनुष्य धरण्याचा अखत्यार त्या पोलीस कामगाराला आहे त्याने, धरावयाच्या

मनुष्यास पळून जातां येऊं नये म्हणून ज्या तजविजी अवश्य कराव्या लागतील त्या करून, एखाद्या माजिखेताकडे लागलीच बातमी पाठविली पाहिजे. धरावयाच्या मनुष्यास पळून जाण्याची सवड सांपडूं दिल्यावांचून वारंत आणवत नसल्यास, व वारंतावांचून आंत जाण्याचा अधिकार ज्याला आहे असा कोणी मनुष्य त्या ठिकाणी नसल्यास, त्या घरांत अगर जागेंत प्रवेश करण्याचा व त्या घरांत अगर जागेंत झाडा घेण्याचा अखत्यार त्या पोलीस कामगाराला आहे.

१. हें लक्षांत ठेविलें पाहिजे कीं, वारंत मिळें तोपर्यंत यांबलें असतां, ज्या मनुष्यास पकडावयाचें तो पळून जाईल, असें मानण्यास योग्य कारण असल्यावांचून, वारंताशिवाय कोणा मनुष्यास धरण्याकरितां, घर फोडून आंत जाण्याचा अधिकार पोलीस अंमलदार ह्यास नाहीं. जीं मनुष्ये घर बंद करून पोलिसास हरकत करतात, तीं शिक्षेस पात्र आहेत. (क. ९१।९३ वरील टिपा पहा.)

१०८. ज्या अपराधाबद्दल वारंतावांचून धरण्याचा अखत्यार पोलीस कामगाराला नाहीं तसा अपराध कोणा मनुष्यानें केला, असें माहीत असून अगर असा बहीम असून, त्याचें नांव व ठिकाण कोणा पोलीस कामगारानें त्याला विचारिलें असतां तो मनुष्य सांगण्यास नाकबूल होईल, किंवा जें नांव अगर ठिकाण खोटें आहे असें मानण्यास आधार आहे तसें नांव अगर ठिकाण तो सांगेल, तर त्या मनुष्याचें खरें नांव व ठिकाण कोणतें ह्याचा थांग लावावयाकरितां आणि त्याची पुढें चौकशी व्हावयाकरितां त्या मनुष्यास अटकावून ठेवण्याचा अखत्यार त्या पोलीस कामगाराला आहे.

१. दोन किंवा अधिक मनुष्ये सार्वजनिक जाग्यांत दांडगाई करूं लागलीं, तर पोलीस अंमलदारानें मध्ये जाऊन बंदी करावी. (पी. को. क. १५९) व ती दांडगाई बंद करण्यास, त्यानें कोणाची मदत मागितल्यास त्या मनुष्यास कायद्याप्रमाणें मदत देणें भाग आहे. (क. ८९) मारामारीचे गुन्ह्याबद्दल पोलिसास वारंतावांचून धरण्याचा अधिकार नाहीं; सबब ह्या कलमांत लिहिल्याप्रमाणें त्यांनीं तजवीज केली पाहिजे. (प्रि. पृ. ५४)

१०९. ह्या बाबेच्या आधारानें एखादा मनुष्य कोणा पोलीस कामगारानें धरलेला मनुष्य लागलाच योग्य धरिला असतां, त्यानें ज्या माजिखेताला त्या खटल्याच्या पुढें नेला पाहिजे. त्याचा चौकशी करण्याचा अधिकार आहे त्याच्या पुढें, किंवा एखाद्या पोलीस ठाण्याच्या अंमलदारापुढें, विनाकारण उशीर न लावितां तो धरिलेला मनुष्य नेला पाहिजे अगर पाठविला पाहिजे.

१. क. १५२ ह्यांत असे सांगितले आहे की, पोलीस अंमलदार ह्यास कोणत्याही प्रसंगी माजिस्त्रेताचे विशेष हुकूमांशिवाय, आरोपितास खटल्याचे हकीकतीवरून, जितका योग्य असेल त्यापेक्षा अधिक वेळ अटकावून ठेवण्याचा अधिकार नाही. ही वेळ कोणत्याही प्रसंगी २४ तासांपेक्षा अधिक नसावी. (प्रि. पृ. ५४)

११०. कोणा माजिस्त्रेताच्या देखत कोणी कांहीं अपराध केला असल्यास, एखाद्या माजिस्त्रेताच्या देखत त्या अपराध्यास धरण्याविषयी कोणत्याही मनुष्यास केलेल्या अपराधाबद्दल धरणे. हुकूम करण्याचा अखत्यार त्या माजिस्त्रेतास आहे; आणि त्यावर त्या अपराध्यास कैदेत ठेवण्याचा किंवा, त्या अपराधाबद्दल मुचलका व जामीन घेण्याचा अखत्यार असल्यास, त्याजपासून मुचलका व जामीन घेऊन त्यास सोडण्याचा अखत्यार त्या माजिस्त्रेतास आहे.

१. कलम ८१ पहा.

१११. गैरकायद्याच्या मंडळीला ती मंडळी मोडण्याचा हुकूम करण्याचा माजिस्त्रेताने हुकूम केला असता अखत्यार माजिस्त्रेतास अगर पोलीस ठाण्याच्या अंगी गैर कायद्याची मंडळी मोडली पाहिजे. मलदारास आहे; आणि त्याने तसा हुकूम केला असता त्या गैर कायद्याच्या मंडळीतल्या असामीनीं ती मंडळी मोडली पाहिजे.

१. माजिस्त्रेताने, किंवा पोलीस ठाण्याचा अधिकारी ह्याने, ह्याप्रमाणे दिलेला हुकूम जो अमान्य करील, त्यास पीनलकोडचे क. १४५ ह्यांत शिक्षा सांगितली आहे. (प्रि. पृ. ५४)

२. अन्यायाची मंडळी म्हणजे काय, ह्याविषयी पीनलकोडचे क. १४१ पहा.

३. पीनलकोडचे क. १४१, १४२, १४३, १४५, १५१, १५२ व १५९ व ह्यांवरील समजुती पहा.

४. हायकोर्टातील सर्व जज्जांचे असे मत होते की, कायदा रद्द करण्याविषयी जुलमाने अगत्य पाडणे, हा अपराध राजद्रोह करण्यासारखाच आहे. (रा. आ. पृ. ७५)

बाब ७.

पळून जाणे व फिरून धरणे ह्यांविषयी.

११२. ह्या आक्तांतील नियमांच्या आधारेने कायदेशीर रीतीने कोणी म- पळलेल्या मनुष्यास फिरून धरण्याचा आणि मुळावे धरल्याप्रमाणे त्याशी वतण्याचा अखत्यार प्रथम म- धरणाऱ्या मनुष्यास आहे. नुष्य धरिला गेला असून तो पळून जाईल, अगर त्यास कोणी बळीच सोडवील, तर ज्या पोलीस का- मगाराच्या अगर दुसऱ्या मनुष्याच्या दिमतीतून तो

धरिलेला मनुष्य पळून गेला अगर सोडविला गेला त्याला त्या मनुष्याचा पुनः पाठलाग करण्याचा, आणि ज्या अधिकाराच्या हद्दींत तो मनुष्य तशा दिम-
त्तांत होता त्या हद्दीच्या आंत अगर बाहेर कोणत्याही जागेंत तो फिरून
धरण्याचा, आणि तो मनुष्य प्रथम धरिला त्या वेळेस त्याशीं जसें वर्तण्याचा
अखत्यार त्या पोलीस कामगाराला अगर दुसऱ्या मनुष्याला होता तसें वर्त-
ण्याचा अधिकार आहे.

१. या कलमांत सांगितलेल्या खटल्यांत क. ८४ ह्यांत लिहिल्याप्रमाणें बहिवाट
केली पाहिजे. (प्रि. ४. ५५)

२. पळून जाण्याबद्दल, सोडविण्याबद्दल, व पळून जाण्यास व सोडविण्यास प्रयत्न
केल्याबद्दल, पीनलकोडची कलमें १२४१, २५ ह्यांत शिक्षा सांगितली आहे; परंतु पीन-
लकोडांत जे मुद्दे सांगितले आहेत, त्या मुद्द्याबद्दल कैदी धरला असून तो पळून
जाईल, अगर त्याला कोणी सोडवील, तर मात्र ते ह्या कलमांतील शिक्षेस पात्र होतील.
सन १८६७ चा आक्त ४ ह्यावरून एखाद्या विशेष अगर स्थल संबंधी कायद्यावरून
ज्या मनुष्यास शिक्षा झाली आहे, किंवा ज्यावर आरोप आहे असे लोक कैदेतून पळून
गेल्यास त्यांसही हा कायदा लागू आहे. व बाब १९ प्रमाणें ज्या मनुष्यास चांगल्या
रीतीने वागण्याबद्दल जामीन मागितला असेल, तो न दिल्यामुळे त्यास अटकावांत ठेवि-
ला असेल, आणि तेथून तो पळून जाईल, तर तो सन १८६७ चा आक्त ४ क. ४
प्रमाणें शिक्षेस पात्र होईल. (प्रि. ४. ५५)

३. क. ३३ ह्यांत अशा प्रकारच्या मुद्द्यांचा निकाल कोणत्या कोर्टानें करावा हें
सांगितलें आहे.

४. ह्या कलमाप्रमाणें पुनः धरलेला माणूस ज्या माजिस्त्रेताच्या हद्दींत धरला असेल
त्यास त्या माजिस्त्रेताकडे प्रथम घेऊन जावें. (क. ८४ पहा.)

११३. मागील कलम ११२ ह्याच्या आधारानें कोणी मनुष्य दुसऱ्या
प्रथम धरला त्या वेळेस ज्या वेळेस धरावयाकरितां पुनः पाठलाग करणारा पोली-
स तजविजी करण्याचा अखत्यार हो-
ता त्या करण्याचा अखत्यार आहे. **स कामगार अगर दुसरा मनुष्य ह्याला तो मनुष्य**
प्रथम धरिला त्या वेळेस ज्या तजविजी करण्याचा अखत्यार होता त्या तजविजी
करण्याचा अखत्यार आहे.

१. ह्या तजविजी मागील बाबेंत सांगितल्या आहेत.

२. कोणी मनुष्य कायदेशीर अटकावांत असतां पळून गेला, किंवा त्यावर पीनल
कोडचे क. २२७ प्रमाणें चार्ज असला, किंवा सन १८५५ चा आक्त २४ क. १२
प्रमाणें चार्ज असला, तर अशा मनुष्यास पुनः धरल्यावर त्याची चौकशी, तो ज्या जिल्ह्यांत

घरला असेल त्या जिल्ह्यांत करावी, किंवा तो ज्या जिल्ह्यांतून पळाला असेल, त्या जिल्ह्यांत करावी, किंवा ज्या ठिकाणी पूर्वी त्याची चौकशी झाली असेल, त्या ठिकाणी करावी. (या कायद्याची क. ३३।४७ व स. १८६२ चा आ. १८ क. ३६ मे. का. इ. पी. को.)

बाब ८.

झाडा घेण्याचे वारंताविषयी.

११४. कोणी कांहीं अपराध केला आहे असे माहीत असून अगर असा अपराध वारंतावर कधी झाले, वहीत असून त्या अपराधाचा तपास नीट चालावयास अमुक जिल्हास हजीर पाहिजे असे मानिखेतास वाटेल अथवा अमुक घराचा अगर जागेचा झाडा घेतल्याने अगर तो जाऊन पाहिल्याने सदरू प्रकारचा तपास अधिक नीट चालेल असे त्यास वाटेल तेव्हा आपले झाडाचे वारंता देण्याचा अखत्यार त्यास आहे आणि ते वारंता बजाविण्याचे काम ज्या अंमलदाराकडे सोंपले असेल त्याला त्या मानिखेताच्या हद्दींतोल कोणत्याही घराचा अगर जाग्याचा झाडा घेण्याचा अधिकार आहे.

अमुक घराचा अगर जागेचा किंवा त्याच्या अगर तिच्या अमुक विभागाचा मात्र झाडा घ्यावा अगर तो किंवा तो जाऊन पाहावी असे आपणास वाटेल तर ते घर अगर तो जागा किंवा त्याचे किंवा तिचे ते विभाग आपले वारंतांत लिहिण्याचा अखत्यार मानिखेतास आहे. आणि ते वारंता बजाविण्याचे काम ज्या अंमलदारास सोंपले असेल त्यानें मग सदरू प्रमाणे लिहिलेले घराचा किंवा जागेचा अगर विभागाचा मात्र झाडा घ्यावा.

१. मानिखेताने झाड्याचे वारंता देणे ते गुन्हा खचित झाला आहे आणि झाड्याचे वारंता देणे अगदीं अवश्य आहे, अशी खात्री झाल्यावर द्यावे. ज्या खटल्यांत संशय असेल त्यांत तपास करण्याविषयी पोलिसास लिहावे, नंतर क. १३३ प्रमाणे पोलिसाने जरूर दिसल्यास क. १४२।१४३ ह्यांच्या आधारे झाडा घ्यावा.

२. किर्यादी दाखलील त्या कोणत्याही घराचा झाडा घ्यावा, असे साधारण वारंता पोलिसास देणे कायदेशीर नाही. (प्रो. म. ग. ता. २ डिसेंबर सन १८६३ नं. १८७९)

३. कोणता विशेष पदार्थ कोर्तापुढे आणण्याची जरूर आहे, ते मानिखेताने ठरवून, तो पदार्थ वारंतांत लिहावा. अमुक घराचा किंवा जाग्याचा झाडा घ्यावा, हे वारंतांत स्पष्ट लिहिले पाहिजे. पोलीस आफिसर वेळेस मिळण्यासारखा नसेल तर मात्र दुसऱ्या माणसाचे हातून वारंता बजवावे. (क. हा. व्हा. ८ पृ. ७४)

११५. झाड्याचें वारंत करावयाचें तें प्रायः पोलीस अंमलदाराच्या नांवा-
झाड्याचें वारंत कोणाच्या नांवाचें केलें पाहिजे. परंतु आपणास योग्य वाटेल तर
वाचें करावें तें.

तें दुसऱ्या कोणा मनुष्याचे नांवाचें करण्याचा
अखत्यार तें वारंत करणाऱ्या माजिस्त्रेतास आहे.

१. ह्या कलमांत सांगितलेली तजवीज क. ७० ह्यांत समन्स बजाविण्याची व क.
७७ ह्यांत कैद करण्याचें वारंत बजाविण्याची जी रीति सांगितली आहे त्याप्रमाणें आहे.
(प्रि. प्र. ५६)

११६. एकाद्या पोलीस ठाण्याच्या अंमलदाराच्या नांवाचें झाड्याचें वारंत
एकाद्या पोलीस कामगाराच्या नांवाचें केलें असता, त्या अंमलदाराच्यानें तें बजावावयास
नांवाचें केलेलें वारंत दुसऱ्या पो- जातीनें जावयत नसल्यास, त्या अंमलदाराच्या ता-
लीस कामगारानें बजावावयाचा बऱ्यांतली कोणत्याही पोलीस कामगाराला तें बजाव-
ण्याचा अखत्यार आहे. आणि तसें करावयाचें असेल तेव्हां ज्या अंमलदारा-
च्या नांवाचें तें वारंत केलें आहे त्यानें वारंताचे पाठीवर तें बजावणाऱ्या
ताब्यांतली कामगाराचें नांव लिहिलें पाहिजे.

१. क. ८० ह्यांत ह्या कलमांत सांगितल्याप्रमाणें कैद करण्याचें वारंत बजाविण्या-
ची रीति सांगितली आहे. (प्रि. प्र. ५६)

११७. एखाद्या माजिस्त्रेतानें झाड्याचें वारंत केलें असून तें त्या माजिस्त्रे-
वारंत करणाऱ्या माजिस्त्रेताच्या ताच्या अधिकाराच्या हद्दीबाहेर बजावावयाचें जरू-
र असल्यास, ज्या माजिस्त्रेताच्या अधिकाराच्या हद्दींत तें बजावावयाचें त्या माजिस्त्रेतानें त्या वारंताच्या पाठीवर आपलें नांव
लिहिलें पाहिजे, मग त्याच्या अधिकाराच्या हद्दीच्या आंत तें वारंत बजाव-
ण्याचा पुरता अखत्यार तें वारंत बजाविण्याचें काम ज्या पोलीस कामगारास
सोंपलें आहे त्याला आला आहे; किंवा ज्या माजिस्त्रेताच्या अधिकाराच्या हद्दींत
शोध करावयाचा असेल त्या माजिस्त्रेताच्या नांवाचें झाड्याचें वारंत करावें,
मग त्या माजिस्त्रेतानें त्या वारंताच्या पाठीवर आपलें नांव लिहिलें पाहिजे,
आणि आपण मुळींच तें वारंत केल्याप्रमाणें तें बजाविण्यांत आणिलें पाहिजे.

११८. ज्या माजिस्त्रेताच्या जिल्ह्यांत झाड्याचें वारंत बजावावयाचें आहे
निकडीचें काम असलें तर वारं- त्या माजिस्त्रेताचें नांव त्या वारंताच्या पाठीवर लि-
ताच्या पाठीवर दुसऱ्या माजिस्त्रेता- हून घेण्यास उशीर लागेल, व त्या उशीरामुळें ज्या
चें नांव नसलें तरी तें बजाविण्याचा जिनसाचा शोध करावयाचा तो जिनस आपल्या
अखत्यार आहे. हातीं येणार नाही, असें मानण्यास आधार असला, तर तें वारंत बजाविण्याचें

काम ज्या पोलीस कामगारास सोंपिलें असेल त्याला तें वारंत करणाऱ्या मा-
जिस्त्रेताच्या अधिकाराच्या हद्दीबाहेरील कोणत्याही जागेंत, ती जागा ज्या मा-
जिस्त्रेताच्या अधिकाराच्या हद्दींत असेल त्या माजिस्त्रेताचें नांव त्या वारंताच्या
पाठीवर नसलें तरी, तें बजाविण्याचा अखत्यार आहे. ज्या जिनसाचा शोध
सांपडलेला जिन्नस ज्या माजि- केला तो जिन्नस त्या जागेंत सांपडल्यास, ज्या मा-
जिस्त्रेताच्या हद्दींत सांपडला त्या मा- जिस्त्रेताच्या अधिकाराच्या हद्दींत तो सांपडला त्या-
जकडे तो लागलाच नेला पाहिजे; आणि त्यानें, तो जिन्नस वारंत करणाऱ्या
माजिस्त्रेताकडे नेण्यास योग्य हरकत नसल्यास, त्याकडे तो नेण्याविषयीं हुकूम
केला पाहिजे.

१. ह्या ठिकाणीं पोलिसास मुखत्यारी दिली आहे. ह्याप्रमाणेंच क० १०७ ह्यांत
दिली आहे. दोन्ही ठिकाणीं अशी मुखत्यारी देण्याचें कारण हेंच आहे कीं, कायदांत
लिहिल्याप्रमाणें तजवीज केल्यानें विलंब लागून, गुन्हेगार सुटत असेल तर तसें होऊं
नये. पोलीस अंमलदार इमानानें वागल्यास तो पी. को. क. ७६।७९ प्रमाणें जोखिमीस
पात्र होणार नाहीं. (पि. ट. ५७)

११९. ज्या जिनसाचा शोध केला तो जिन्नस न्यायाच्या सुप्रीम कोर्ताच्या
सुप्रीम कोर्ताच्या हद्दीच्या भात हद्दींत सांपडल्यास, पोलिसाचा मुख्य कमिशनर
जिन्नस सांपडला तर केंस करवें. अगर एकादा पोलीस माजिस्त्रेत ह्याजकडे तो नेला
पाहिजे; मग त्यानें मागील कलम ११८ ह्यांत लिहिल्याप्रमाणें केलें पाहिजे.

१. हायकोर्टाचे हद्दीतील पोलिसाचा चीफ कमिशनर, किंवा पोलीस माजिस्त्रेत ह्यांस
जिन्हाचे माजिस्त्रेताप्रमाणें समजावें. (पि. ट. ५७)

१२०. जरूर दिसेल तेव्हां आपल्या अधिकाराच्या हद्दी बाहेरील जागेंत
कारण असलें तर दुसऱ्या ए- शोध करण्याविषयीं वारंत करण्याचा अखत्यार मा-
खाद्या माजिस्त्रेताच्या अधिकारा- जिस्त्रेताला आहे; आणि ज्या माजिस्त्रेताच्या अधि-
चे हद्दींत बजावावयाचें झाल्याचें काराच्या हद्दींत तो शोध करावयाचा त्या माजि-
वारंत करण्याचा अखत्यार माजि- काराच्या हद्दींत तो शोध करावयाचा त्या माजि-
स्त्रेतास आहे. स्त्रेताचें नांव त्या वारंताच्या पाठीवर लिहून घेतल्या-
वर अगर लिहून घेतल्यावांचून तें वारंत बजावावें, असा हुकूम करण्याचा
अखत्यार त्याला आहे. ह्या कलमाच्या अन्वयानें कोणा माजिस्त्रेतानें वारंत
केलें असतां, त्यानें ज्या घराचा अगर जागेचा धाडा व्यावयाचा तें घर अगर
ती जागा ज्या माजिस्त्रेताच्या अधिकाराच्या हद्दींत असेल त्याला कळाविलें
पाहिजे, किंवा, न्यायाच्या एखाद्या सुप्रीम कोर्ताच्या हद्दींत तें घर अगर ती

जागा असल्यास आपण तें वारंत केलें आहे असें पोलिसाच्या मुख्य कामिशनरस कळविलें पाहिजे.

१२१. जिल्ह्याचे माजिस्त्रेताच्या अधिकाराचे हद्दी बाहेरील घराचा अगर दुसऱ्या जिल्ह्याच्या माजिस्त्रेता- जागेचा झाडा घेण्याकरितां कोणा माजिस्त्रेताला कडे झाडाचे वारंत टपालांतून वारंत करावयाचे असलें तर त्याला ज्या माजिस्त्रे- पाठविण्याचा अखत्यार माजिस्त्रेता- ताचे अधिकारांत तें घर अगर ती जागा असेल त्या माजिस्त्रेताच्या नांवाचें तें वारंत करण्याचा व तें टपालांतून त्याकडे पाठवि- ण्याचा अखत्यार आहे.

ज्या माजिस्त्रेताचे नांवाचें तें वारंत केलें त्याला तें पावल्यावर त्यानें त्याच्या त्या माजिस्त्रेतानें काय करावें. पाठीवर आपलें नांव लिहून तें मुळीं आपणच केल्याप्रमाणें तें बजावण्यांत आणलें पाहिजे.

हायकोर्ताच्या हद्दींत तें वारंत बजावावयाचें असलें तर पोलीसचा कामिशनर अगर एकादा पोलीस माजिस्त्रेत याच्या नांवाचें तें वारंत केलें पाहिजे. तसें वारंत केलें असतां शोध केल्यावर जो माल सांपडेल त्याची वाट कलमें ११८ व ११९ यांत लिहिल्याप्रमाणें केली पाहिजे.

१२२. ज्या अपराधाचा अगर ज्या जागेचा झाडा घ्यावयाचा तें घर अगर ती नांदतें घर वगैरे ज्या मनुष्या- जागा बंद असल्यास, त्या घरांत अगर जागेत राह- च्या ताब्यांत असेल त्यानीं झाडा घे- ण्याच्या मनुष्यानें, अगर तें घर अगर ती जागा ज्या- च्या ताब्यांत असेल त्यानें, वारंत बजाविणारा कामगार अगर दुसऱ्या मनुष्य ह्यानें झटलें असतां त्या कामगारास अगर दुसऱ्या मनुष्यास बिनहरकत त्या घरांत अगर त्या जागेत येऊं दिलें पाहिजे, आणि त्याचा झाडा घेण्याकरितां ज्या वाजवी सोयी असतील त्या सर्व करून दिल्या पाहिजेत.

१. क. ९३ ह्यांत कैद करण्याचें वारंत बजाविण्याची जी रीति सांगितली आहे, त्याप्रमाणेंच ह्या कलमांतील तजवीज आहे.

१२३. वारंतावरून एखाद्या घराचा अगर जागेचा झाडा घेण्याचा अख- ज्या जागेचा झाडा घ्यावयाचा त्यार ज्या पोलीस कामगाराला अगर दुसऱ्या मनु- तिला दार फोडून वाट करण्याचा व्याला असेल, त्यानें आपला अखत्यार व उद्देश कळविल्यावर, आणि आंत जाण्याची परवानगी योग्य रीतीनें मागितल्यावर, आंत जाण्याचा दुसरा उपाय राहिला नसल्यास, तें वारंत बजावावयाकरितां त्या घराचें अगर जागेचें बाहेरील अगर आंतील कोणतेंही दार अगर खिडकी फोडण्याचा अखत्यार त्याला आहे.

१२४. ज्या जागेचा झाडा घेण्याचा हुकूम झाला ती जागा जी बायको जनानखाना अगर बायको रा- देशाच्या चालीप्रमाणे चौघांच्या दृष्टीस पडत नाही हण्याची खोली.

ती ज्यांत अगर जीत वास्तविक राहत आहे तसा जनानखाना अगर तशी खोली असल्यास, वारंत वजाविण्याचें काम ज्या कामगाराकडे अगर दुसऱ्या मनुष्याकडे सोंपिलें असेल त्यानें त्या जनानखान्यांतील अगर खोलींतील बायकोस, तिला धरण्याचें वारंत झालें नसल्यास तुला निघून जाण्याची मोकळीक आहे, असें आधीं कळविलें पाहिजे, आणि तसें कळविल्यावर, आणि तशा बायकोस निघून जाण्याकरितां वाजबी फुरसत दिल्यावर, आणि निघून जाण्याविषयीं हरएक वाजबी सोय करून दिल्यावर, झाडा पुरा करावयाकरितां त्या जनानखान्यांत अगर त्या खोलींत प्रवेश करण्याचा अखत्यार त्या कामगारास अगर त्या दुसऱ्या मनुष्यास आहे; परंतु आंत जाते वेळेस ह्या नियमास संभाळून लघून छपून कोणीं माल नेऊं नये अशी हरएक तजवीज त्यानें ठेविली पाहिजे.

१२५. ह्या बाबेच्या आधारानें एखाद्या घराचा अगर जागेचा झाडा घ्याव पर वेगरे ह्याचा झाडा काहीं याचा असल्यास, ज्या ठिकाणीं तें घर अगर ती मनुष्ये साक्षीस ठेवून घ्यावी.

जागा असेल त्या ठिकाणीं राहणाऱ्या दोन किंवा अधिक अब्रूदार मनुष्यांच्या समक्ष तो घेतला पाहिजे; परंतु त्या मनुष्यांस माजिस्त्रेतानें मुद्दाम समन्स केल्यावांचून साक्ष देण्याकरितां माजिस्त्रेताच्या कोर्तांत झाडा घ्यावयाचे जागेंत राहणार हजीर होण्याची गरज नाही. त्या घरांत अगर जा- ह्यास जवळ असण्याचा अखत्यार आहे. गेंत राहणारा मनुष्य किंवा त्याच्या तर्फेचा दुसरा कोणीं मनुष्य ह्यास अशा हरएक प्रसंगीं झाडा घेते वेळेस जवळ असण्याचा अखत्यार आहे.

१. ज्या घराचा झाडा घ्यावयाचा, तें घर ज्या ठिकाणीं असेल, तेथील राहणारे दोन किंवा अधिक अब्रूदार मनुष्य जवळ पाहिजेत, असें ह्या कलमांत लिहिलें आहे. ह्या गोष्टीकडे पोलिसानें फार चांगलें लक्ष पुरविलें पाहिजे. कारण असें न केल्यास पोलिसानें आपल्या तर्फेचीं मनुष्ये उभीं केलीं व झाडा खऱ्या रीतीनें झाला नाही, असा संशय उत्पन्न होईल.

२. घराचा झाडा होते वेळीं जे साक्षीदार असतील, त्यांची साक्ष माजिस्त्रेतानें आपल्या कोर्तांत प्राप्त; घेऊं नये, त्यांच्या साक्षीची सेशन कोर्तांत जरूर असल्यास मात्र त्यांस तिकडे पाठवावे; परंतु त्यांस विनाकारण इजा न होईल अशी तजवीज ठेवावी. (क. हा. व्हा. ३ फौ. २. ७)

१२६. एखाद्या बायकोचा झाडा घ्यावयाचें कारण पडलें असतां, देशाची बायकांचा झाडा घेण्याचा प्रकार, चाल व संप्रदाय पुरतेपणें संभालून झाडा घेतला पाहिजे.

१२७. जिल्ह्याच्या माजिस्त्रेताला अगर जिल्ह्याच्या विभागाच्या माजि-
चोरीचा माल अगर बनावट खेताला अगर माजिस्त्रेताचे अधिकार चालविणाऱ्या
दस्तऐवज ज्या घरांत आहेत असा इतर कोणा अंमलदाराला वातमो समजल्यावरून व
वहीम आहे तसे घराचा झाडा घेणें. त्यास योग्य घाटली तसी त्याने चौकशी केल्यावर

रून अमक्या घरांत अगर जागेंत चोरीचा माल ठेवण्याची अगर तो विकण्याची
वहिवाट आहे किंवा बनावट दस्तऐवज अगर सरकारी स्टांपप्रमाणें नकली
केलेले स्टांप अगर नकली नाणें अगर नकली नाणें करण्याची किंवा बनावट
दस्तऐवज करण्याची हत्यारें अगर कांहीं साहित्य ठेवण्याची अगर विकण्याची
अगर बनावट वाहिवाट आहे.

किंवा कांहीं बनावट दस्तऐवज अगर कांहीं नकली स्टांप अगर खोटे शिके
अगर व नकली नाणें किंवा नकली नाणें अगर खोटे दस्तऐवज करण्याची कांहीं
हत्यारें अगर साहित्य अमुक घरांत अगर जागेंत राखली आहेत अगर ठेवली
आहेत असें मानण्यास आधार आहे असें झाल्यास,

जी कुमक लागेल ती घेऊन आणि बलजोरीचें काम पडल्यास बलजोरी
करून तशा घरांत अगर इतर जागेंत शिरून अमक्या विभागांचा झाडा घेऊन
त्यांत बनावट अगर चोरीची अगर खोटी अगर नकली आहेत असा ज्या वि-
षयी वहीम धरण्यास योग्य आधार आहे तसा माल अगर दस्तऐवज अगर
स्टांप अगर शिके अगर नाणें त्यांत सापडतील ती व तीं करण्याची हत्यारें
व साहित्य धरून आपल्या स्वाधीन करून घ्या अशा अधिकाराचें वारंत
कान्स्टबलाहून वरिष्ठ अशा कोणा पोलीस अंमलदाराला देण्याचा अखत्यार
त्या माजिस्त्रेताला अगर इतर अंमलदाराला आहे.

१. मद्रास हायकोर्टाचा ठराव ता० २९ फेब्रुवारी सन १८६४ वरून तालुका मा-
जिस्त्रेत, अगर सब् माजिस्त्रेत, हे ह्या कायद्याचे अर्थाप्रमाणें जिल्ह्याच्या विभागाचे माजि-
स्त्रेत नाहींत. यास्तव त्यांस ह्या कलमाप्रमाणें चालण्याचा अधिकार नाहीं.

१२८. एखाद्या माजिस्त्रेतानें झाड्याचें वारंत केलें असतां, तें वारंत बरा-
जातीनें जवळ असण्याचा अर्थ- वर बजाविलें जावयाकरितां त्याजवर नजर ठेवण्या-
त्यार माजिस्त्रेताला आहे. साठीं जातीनें जाण्याचा त्याला अखत्यार आहे.
ज्या घराचा अगर जागेचा झाडा घेण्याविषयी वारंत करण्याचा अखत्यार

माजिस्त्रेताला आहे तशा घराचा अगर जागेचा आपल्या समक्ष झाडा घेण्याचा हुकूम करण्याचा अखत्यार त्याला आहे.

१. क. ८१ ह्यांत कैद करण्याचे वारंताविषयी अशीच तजवीज केली आहे.

१२९. आपल्या ठाण्याच्या हद्दींत अमक्या दुकानांत अगर जागेंत खोटीं दुकानांतल वहिवाटीतल्या वजन अशीं कांहीं वजनें अगर मापें अगर तोलण्याचीं नांवी व मापांची तपासणी. कांहीं साधनें आहेत, असें मानण्यास कोणा पोलीस ठाण्याच्या अंमलदारास कधीं आधार असेल, तेव्हां त्या दुकानांत अगर जागेंत ज्या वजनांची अगर मापांची अगर तोलण्याच्या साधनांची वहिवाट आहे, किंवा जीं त्यांत ठेविलीं आहेत, त्यांची तपासणी करावयाकरितां अगर त्याचा शोध करावयाकरितां त्या दुकानांत अगर जागेंत वारंतावांचून जाण्याचा अखत्यार त्या अंमलदारास आहे. त्या दुकानांत अगर जागेंत खोटीं अशीं कांहीं वजनें अगर मापें अगर तोलण्याचीं साधनें त्या पोलीस कामगारास सांपडलीं तर तीं धरण्याचा अखत्यार त्याला आहे, आणि तीं धरिल्याची बातमी ज्या माजिस्त्रेताला याची चौकशी करण्याचा अधिकार आहे त्याला त्यानें लागलीच दिली पाहिजे.

१. वजनें व मापें ह्याविषयीचे गुन्द्यांस पी. को. कलमें २६४।२६७ ह्यांत तजवीज सांगितली आहे.

२. ही गोष्ट लक्षांत ठेविली पाहिजे कीं, खोटीं मापें पकडण्याचा अधिकार ठाण्याच्या पोलीस अंमलदारास मात्र आहे. (प्रि. घ. ६०)

३. माजिस्त्रेतानें आपल्या जिल्ह्यांतल किरकोळ विक्री करण्याचीं खरीं मापें व वजनें आपल्याजवळ ठेवावीं, व विक्री करणारांचीं मापें व वजनें ताडून पाहण्याचा अधिकार त्यास आहे. (सन १८२७ चा मुंबईचा का. १२ क. २०)

पोलिसानें वारंतावांचून झाडा घेऊं नये, असा हुकूम मद्रासचे इन्स्पेक्टर जनरल आफ पोलीस ह्यानीं केला आहे.

१३०. अमुक माल चोरीचा आहे असें कोणीं सांगितल्यावरून अगर तो चो-
माल पोलीस कामगारानें धर- रीचा आहे असा वहीम आल्यावरून तो माल ला असतां त्यानें काय करावें. कोणा पोलीस अंमलदारानें धरला असतां किंवा ज्या स्थिति प्रकारावरून कोणताही अपराध झाला आहे असा वहीम येतो तशा स्थिति प्रकारावरून माल कोणा पोलीस अंमलदारानें धरला असतां तो धरल्याचा रिपोर्ट माजिस्त्रेताकडे केला पाहिजे. आणि तसा रिपोर्ट आल्यावर

त्या मानिखेतानें त्या मालाच्या रखवालीविषयी व तो हजीर करण्याविषयी जो हुकूम योग्य वाटेल तो करावा.

तो माल नाशवंत असेल अगर तो विकला असतां त्यांत मालकाचें हित आहे असें त्या मानिखेताचे नजरेस येईल तर तो विकण्याविषयी कोणतेही वेळीं हुकूम करण्याचा अखत्यार त्याला आहे. आणि जो पैसा त्याचा उत्पन्न होईल तो कलमें १३१ व १३२ यांत सांगितलेले नियमास अनुसरून मालकासाठीं आपले जिल्यास ठेवावा.

परंतु हा अधिकार जिल्याचे मानिखेतानें आपणास सामान्य रीतीनें अगर विशेष रीतीनें दिला असल्यावांचून दुसरे वर्गाचे कोणतेही ताब्यांतील मानिखेतानें चालवूं नये.

१. ह्या कलमांत लिहिल्याप्रमाणें सांपडलेला माल ज्याच्या ताब्यांत सांपडला असेल, त्यानें तो आपल्या मालकीचा आहे असें शाबीद केल्यावांचून त्याजला मिळणार नाही. (मुं. हा. ता. २७ एप्रिल १८६४) व (ता. १५ एप्रिल सन १८६६ गंगा प्रसादगीर ह्याचे कज्यांत.)

१३१. तथा मालाचा मालक माहित नसेल तेव्हां तो माल अगर तो मालक माहित नसेल तेव्हां क- माल विकला असल्यास त्याचें उत्पन्न ठेवून घेण्यास करावें. चा अखत्यार त्या मानिखेतास आहे. आणि याप्रमाणें ठेवून घेतलें असेल तेव्हां त्या मालाचे अमुक डाग आहेत अगर होते त्या मालावर किंवा त्याचे उत्पन्नावर ज्याचा हक्क असेल त्यानें या जाहिरनाम्याचे तारिखेपासून सहा महिन्याचे आंत हजीर होऊन आपला हक्क शाबीत करावा अशा अर्थाचा जाहिरनामा त्यानें लावला पाहिजे.

१. ह्या कलमांत व १३२ वे कलमांत जो मार्ग सांगितला आहे, त्याप्रमाणें ज्या कज्यांत कैदी सोडण्यांत येतो त्या कज्यांत जो कांहीं कोर्टासमोर माल आला असेल त्याचीही व्यवस्था केल्यास हरकत नाही. (मुं. हा. ता. २ मार्च सन १८६४ गणेश गंगाधर ह्यांच्या कज्यांत)

२. जीं हत्यारें गैर कायद्याच्या कामाकरितां ठेविलीं असतील, त्यांची व्यवस्था सन १८२७ चा कायदा (मुंबई) १२ कलम ३० प्रमाणें करावी.

३. अ ने व वर कांहीं माल चोरून नेण्याबद्दल फिर्याद केली होती. व चे ताब्यांत पोलिसास कांहीं माल सांपडला, फिर्यादीप्रमाणें व वर गुन्हा शाबीत झाला नाही; सव्व मानिखेतानें त्याजला सोडून देऊन त्याच्या ताब्यांत सांपडलेल्या मालापैकी कांहीं माल त्याचाच आहे, असें समजून त्याजला परत दिला; आणि राहिलेला माल एकदम

सरकार जमेस केला. ह्या कामांत कलकत्ता हायकोर्टाने असा ठराव केला की, जो माल माजिस्त्रेतरने सरकार जमेस केला त्याजविषयी सदहू कलमाप्रमाणे तजवीज करणे जरूर आहे. तशी तजवीज केल्यावांचून माजिस्त्रेतरने जो ठराव केला तो गैरकायदा आहे. (क. हा. व्हा. ९ फौ. ठ. प्र. १३)

४. ह्या ठरावावरून मुद्देमाल कोणाचा आहे हे माजिस्त्रेतरपुढे किंवा सेशन कोर्टापुढे चांगल्या रीतीने शाबीद झाल्यास ज्याचा माल ठरेल त्यास देण्यास त्या कोर्टास अधिकार आहे, असे क. हा. चे मत दिसते; परंतु तसा अधिकार सदहू कोर्टास स्पष्ट दिल्याचे कायदांत नाही.

५. सन १८६१ चा आक्ट ५ क. २५ पहा.

६. ह्या कलमांतील जाहीरनामा कसा प्रसिद्ध करावा ह्याविषयी कायदांत कोठे ठराव दिसत नाही. योग्य न्याय होण्याकरिता जी तजवीज योग्य दिसेल ती करण्याची मुक्त्यारी कायदाने दिली आहे असे वाटते; तथापि क. १८३ ह्यांत लिहिल्याप्रमाणे तजवीज केली असता बरे होईल. (प्रि. प्र. ६१)

१३२. सदहू मुदतीच्या आंत तशा मालावर अगर त्याचे उत्पन्नावर को-जाहिरनामाच्या वारिखेपासून णी आपला हक्क शाबीत करित नाही आणि ज्या सहा महिन्यांचे आंत कोणी हक्क सांगणारा हजीर झाला नाही तर मनुष्याच्या ताब्यांत तो माल धरते वेळेस होता कसे करावे. त्याच्याने तो माल मी कायदेशीर रीतीने मिळविला असे सिद्ध करवत नाही असे असल्यास त्या मालाची व्यवस्था सरकाराने करावी आणि तो माल विकण्याविषयी हुकूम देण्याचा अखत्यार जिल्ह्याच्या माजिस्त्रेतास आहे. आणि तो माल माजिस्त्रेत विकून चुकला असेल तर त्याचे उत्पन्नाची व्यवस्था सरकाराने करावी.

१३२. अ. ज्या मालाविषयी अपराध झालेला आहे असे नजरेस येत मालाचे व्यवस्थेविषयी हुकूम असेल तशा आपणापुढे हजर केलेले मालाचे व्यवस्थेविषयी आपणास जो हुकूम करणे बरोबर वाटेल तो हुकूम फौजदारी कोर्टांत एखाद्या खटल्याची चौकशी संपल्यावर शिक्षेविषयी ठराव करते वेळी करण्याचा अखत्यार त्या कोर्टाला आहे.

१३२. ब. आपले ताब्यांतील कोणतेही कोर्ताने सदहू प्रकारचा हुकूम सदहू प्रकारचा हुकूम तहकूब केला असेल तो तहकूब करण्याविषयी हुकूम करणे.

प्याचा अखत्यार आणि तो कपेश करण्याचा अगर फिरविण्याचा अगर रद्द करण्याचा अखत्यार अपिलाचे कोर्तास अगर इतर कोर्तानीं विचारावयाचे कोर्तास अगर तपासणी करणारे कोर्तास आहे.

१३२. क. कलमें १३२ अ. किंवा १३२ व. या अन्वये कोणतेही कोर्ट हुकूम करणे तो विचारण्यासाठी हुकूम करील तो जिल्ह्याचे माजिस्त्रेतास त्या मालालिहून पाठविल्यासारखा करावा. बहुल विचारण्याकरितां लिहून पाठविलें आहे असे रीतीने करण्याचा अखत्यार त्यास आहे. मग जिल्ह्याचा माजिस्त्रेत कलम १३० यांत सांगितल्याप्रमाणें हकीकत असती व माल धरल्याचा रिपोर्ट पोलिसांनीं त्यास केला असता तर तो ज्याप्रमाणें कलमें १३०, १३१ व १३२ या अन्वये तजवीज करता त्याप्रमाणें त्याणें तजवीज करावी.

१. हें लक्षांत ठेविलें पाहिजे कीं, कलमें १३१/१३२ हीं बेवारस मालास लागू नाहींत. बेवारस माल जिल्हा जज्जाकडे पाठविला पाहिजे. ते त्याची व्यवस्था करतील. (प्रि. पृ. ६१)

बाब ९.

पोलिसांनीं करावयाचा जो पूर्वीचा तपास त्याविषयी.

१३३. कलम १०८ यांत ठराव केला आहे तो खेरीज करून या आक्ता-माजिस्त्रेतानें हुकूम केला तरच ज्या शेषटीं जोडलेल्या कागदाच्या तिसऱ्या कोष्टकाहीं अपराधांचा तपास पोलीस कामगारांनीं करावा. कांत ज्या अपराधाबद्दल वारंतावांचून धरण्याचा अखत्यार पोलीस अंमलदाराला आहे त्याणून सांगितलें आहे ते अपराध खेरीज करून हिंदुस्थानच्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयीं कायदा यांत ज्या अपराधांस शिक्षा सांगितल्या आहेत त्यांपैकी कोणत्याही अपराधाचा तपास अगर चौकशी माजिस्त्रेतानें मुद्दाम हुकूम दिल्यावांचून कोणतेही पोलीस अंमलदारानें करूं नये. परंतु एखाद्या पोलीस अंमलदारानें रिपोर्ट केल्यावरून अगर केला नाहीं तरी हिंदुस्थानच्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयीं कायदा यांत किंवा कोणताही विशेष कायदा अगर स्थलविशेषाचा कायदा यांत, ज्या अपराधास शिक्षा सांगितली आहे तशा कोणत्याही अपराधाचा तपास करण्याविषयीं कोणा पोलीस कामगाराला हुकूम करण्याचा अखत्यार माजिस्त्रेतास आहे.

१. जिल्हा माजिस्त्रेताखेरीज दुसऱ्या कोणत्याही माजिस्त्रेतास पोलिसांनीं गैर वर्तणूक केल्यास त्यावर हुकूम करण्यास अधिकार नाहीं. न्यायाच्या संबंधानें जीं खटलीं पोलिसांकडून त्यांकडे येतील, त्यांची त्यांनीं चौकशी करावी; व त्या संबंधी हुकूम करावे. किंवा कोणीही इतर मनुष्यानें त्यांकडे किर्पाद केल्यास तिची चौकशी करावी. जर

सर्वाडिनेट माजिस्त्रास त्याजकडे आलेल्या खटल्यांत पोलिसांनीं केलेले काम बेकायदा आहे, अगर त्या कामांत त्यांची गफलत आहे किंवा त्यांची गैर समजूत आहे, असें वाटेल, तर त्यानें ती गोष्ट जिल्हा माजिस्त्रास लिहावी. (बंगाल सरकारचा ठराव ता. २२ सप्टेंबर १८६२)

२. खुनाच्या कामांत पोलिसाकडून जो तपास व्हावयाचा तो विशेष कारणावांचून पोलीस सुपरिटेण्डेंट किंवा त्याचे असिस्टंट यांखेरीज दुसरे पोलिसाचे लोकांवर सोंपवूं नये. (क. हा. को. व्हा. १ फौ. ठ. पान १)

३. ह्या कायद्याचे ६ वे बाबेंत हरएक प्रकारच्या फिर्यादीविषयी व गुन्हाविषयी सांगितले आहे; आणि ह्या ९ व्या बाबेंत कांहीं विशेष प्रकारच्या म्हणजे ज्या गुन्हाबद्दल वारंतावांचून धरण्याचा अखत्यार आहे, तशाविषयी सांगितले आहे. ह्या बाबेंत असे सांगितले आहे कीं, कांहीं एक प्रकारचे असे अघोर गुन्हे आहेत कीं, त्यांबद्दल फिर्याद अगर खबर लोकांनीं पोलिसास द्यावी, पोलिसांनीं त्यांचा तपास करावा, व त्यांपैकीं तपासाची रीत अशी केली आहे कीं, पोलिसाचे मार्फत त्या कामांत माजिस्त्रातानें हात घालावा. ह्या बाबेप्रमाणें पोलिसापुढें कोणी बुद्धिपुरःसर फिर्याद खोटी आणिली असतां जसा क. ६६ प्रमाणें फिर्याद करणारा ती फिर्याद खोटी ठरली असतां पी. को. क. २११ प्रमाणें शिक्षेस पात्र होतो, तसाच पोलिसापुढें खोटी फिर्याद करणारा त्या शिक्षेस पात्र होईल (स्टो. रि. व्हा. ५ पृ. ३०) ह्या कलमाप्रमाणें तपास करण्याविषयी पोलिसास कोणत्याही माजिस्त्रातानें हुकूम देास हरकत नाही. ह्याचा उद्देश असा आहे कीं, कांहीं अंशीं पोलिसावर देखरेख राहावो, (प्रो. म. ग. तारीख ७ नवंबर सन १८६५ नं. १५८०) पीनलकोडांतील किंवा दुसऱ्या कोणत्याही विशेष अगर स्थलसंबंधी कायदांतील कोणत्याही गुन्हाचा तपास करण्याविषयी माजिस्त्रातानें पोलिसास ह्या कलमाचे आधारे हुकूम केला असला, तर वारंतावांचून धरणें, घराचे झाडे घेणें, साक्षीदारांस समन्स करणें, इत्यादि तजविजी, ज्या खटल्यांत माजिस्त्राच्या हुकुमावांचून तसे करण्याचा पोलिसास अधिकार आहे, त्याप्रमाणें ह्या कामांतही आहे. (प्रो. म. ग. नं. १ ता. ५ जानेवारी सन १८६३.)

१३४. कोणत्याही विशेष कायद्यानें अगर स्थल विशेषाच्या कायद्यानें जो कोणत्याही विशेष कायद्यानें अ. कांहीं अधिकार पोलीस कामगारास दिला असेल, अगर स्थल विशेषाच्या कायद्यानें त्याला, किंवा त्या विशेष कायद्यांत अगर स्थल पोलीस कामगाराला दिलेले अधिकार असले तरी तो विशेषाच्या कायद्यांत पोलीस कामगाराला जें कांहीं काम सांगितले असेल तें काम करण्यास, मागील १३३ व्या कलमावरून हरकत आहे असें समजूं नये.

१. सन १८६८ चा मुंबईचा आक्ट ७.

१३५. ह्या आवृत्तीच्या शेवटी जोडलेल्या कागदाच्या तिसऱ्या कोष्टकांत कोणी फिर्याद केली असता तपास करायलाकरिता पोलीस ठाण्याच्या अंमलदाराने जातीनिशां जावे अगर ताब्यातील कोणा कामगारास पाठवावे.

ह्यांत कोणी केला आहे, अशी फिर्याद एखाद्या पोलीस ठाण्याच्या अंमलदाराकडे कोणी केली असता, अगर त्याला तशी बातमी दिली असता त्या कामगाराने ज्या माजिस्त्रेताला ह्या गोष्टीची चौकशी करण्याचा अधिकार आहे त्याला लागलीच सूचना केली पाहिजे, आणि तो अपराध कसा काय झाला ह्याचा तपास करायलाकरिता, आणि अपराध्याचा थांग लागला व तो धरिला जावा ह्याकरिता जरूर असतील त्या तजविनी करायलाकरिता, त्याने जातीने त्या ठिकाणी गेले पाहिजे, अगर आपल्या ताब्यातील कामगारपैकी कोणा कामगारास पाठविले पाहिजे. तसा एखादा अपराध केल्याची सूचना कोणा माजिस्त्रेतास झाली असता, पूर्वी करायलाच जो त्याचा तपास तो करायलाकरिता, किंवा ह्या आवृत्तीत लिहिल्या रीतीप्रमाणे त्या अपराधाची दुसरी कांहीं तजवीज करायलाकरिता, माजिस्त्रेताला त्या ठिकाणी ताबडतोब जातीने जाण्याचा अगर माजिस्त्रेताचा कांहीं अधिकार चालविणारा कोणी कामगार पाठविण्याचा अखत्यार आहे.

१. कलम १८० पहा. जिल्ह्याच्या माजिस्त्रेताने मात्र स्वतः कज्यांचा निकाल करावा, किंवा कमिट करावा, किंवा क. १७३ प्रमाणे आपल्या हाताखालचे सवाईनेट माजिस्त्रेताकडे चौकशीस पाठवावे, ह्या कलमाप्रमाणे जो रिपोर्ट व्हावयाचा तो, ज्या गुन्ह्याची चौकशी करण्याचा ज्या माजिस्त्रेतास अधिकार आहे, त्या माजिस्त्रेताकडे पोलिसाने पाठविला पाहिजे. ह्या कलमाच्या शेवटच्या भागाप्रमाणे सवाईनेट माजिस्त्रेट जेव्हा चौकशी करित असेल, त्या वेळेस देखील सदरील माजिस्त्रेट ह्याकडेस पोलिसाने रिपोर्ट केला पाहिजे. (मुं. हा. प. नं. २१० ता. ८ मार्च सन १८६४)

२. मला असे वाटते की, हर एक खटल्यांत ज्या माजिस्त्रेतास अधिकार आहे, त्याजकडे रिपोर्ट झाला पाहिजे.

ज्या माजिस्त्रेतास अधिकार आहे, त्याजकडे रिपोर्ट केला पाहिजे, असे ह्या कलमांत स्पष्ट सांगितले आहे; म्हणून ह्या बाबेतील पुढील कलमांत, जेथे माजिस्त्रेतास रिपोर्ट केला पाहिजे असे आहे, तेथे ज्या माजिस्त्रेतास अधिकार आहे तो माजिस्त्रेट, असा त्या लिहिण्याचा उद्देश आहे. वास्तविक पाहिले असता, त्या कलमाच्या अनुरोधाने पुढील कलमे आहेत, ज्यास अधिकार नाही, त्याकडे रिपोर्ट न करिता, ज्यास अधिकार

आहे, त्याजकडे रिपोर्ट करण्याचा उपयोग काय आहे, हे उघड आहे. कोणत्या माजिस्त्रेतास अधिकार आहे, हे पोलिसास कळणार नाही, असे क्वचित घडेल; व अधिका-राविषयी संशय पडणारी खटली फार थोडी असतील.

क. १५२ ह्यांत क. १३५ ह्यांतिल शब्द आहेत; व ज्या माजिस्त्रेताने चौकशी करावयाची तो माजिस्त्रेत असे क. १५७ ह्यांत स्पष्ट सांगितले आहे.

ज्या माजिस्त्रेतास अधिकार आहे, त्याजकडे रिपोर्ट केला पाहिजे; ह्यामुळे कदाचित् काहीं गैर सोय होईल खरी, परंतु अशा अडचणी कायदानेच दूर केल्या पाहिजेत. असे हायकोर्टांनी ता. २२ मे सन १८६५ रोजी आपले प्रोसिडिंगांत ठरविले आहे. व प्रो. म. ग. ता. २० सप्टेंबर सन १८६५ नं० १३४९ व अडव्होकेट जनरलचे मत, ता. २६ आगष्ट सन १८६५.

३. क. ३५६ प्रमाणे त्या कलमांत सांगितलेल्या अधिकाऱ्यांनी चौकशी करण्यासारखे जे गुन्हे सांगितले आहेत, त्यांचा मूळ तपास करण्यास सवाईनेट माजिस्त्रेतास अधिकार आहे. (प्रो. म. स. को. व हा. को. ता. २१ मार्च १८६२ व ता. २२ डिसेंबर सन १८६४)

४. “त्याने लागलेच ज्या माजिस्त्रेतास अधिकार असेल त्यास कळविले पाहिजे.” असे लिहिले आहे. ह्याचा अर्थ, जिल्हा माजिस्त्रेतास, किंवा जिल्ह्याचे विभागाचे माजिस्त्रेतास कळविले पाहिजे, असा असावा. बंगाल सरकाराने पोलिसाविषयी जे नियम केले आहेत, त्यांचे दुसरे कलमांत असे लिहिले आहे की, त्यांत सांगितल्या नमुन्याप्रमाणे जिल्ह्याचा पोलीस सुपरिटेंडेंट ह्याजकडे तो मजकूर कळविला पाहिजे, व सब् तुकडीचे अधिकाऱ्याकडेही पाठविला पाहिजे; आणि ते ज्या माजिस्त्रेतास अधिकार आहे, त्या माजिस्त्रेताकडे पाठवितील. (प्रि. पृ. ६३)

५. ज्या पोलीस अंमलदाराकडे फिर्याद केली, त्याने क. १३९ प्रमाणे ती लिहून घेतली पाहिजे. परंतु फिर्यादीस शपथ देऊन पुरासा करण्याची गरज नाही. (क. स. को. ता. ५ मे. सन १८६२ व ता. १० मे. सन १८६२)

६. पोलीस इन्स्पेक्टराकडे कोणतेही गुन्ह्याची फिर्याद केली असून त्याने ती घेतली नाही, तरी ती फिर्याद समजून उमजून खोटी केली असे ठरविल्यास प्रो. को. क. २११ प्रमाणे फिर्यादीस शिक्षा करण्यास चिंता नाही. हा अपराध होण्यास माजिस्त्रेतापुढेच ती खोटी फिर्याद असली पाहिजे असे नाही, किंवा तिची पूर्ण चौकशी होऊन काढून टाकिली पाहिजे असे नाही. त्या फिर्यादीची कायद्याप्रमाणे चौकशी चालू झाली इतकें दिसून आले म्हणजे पुरे. ह्याप्रमाणेच कलकत्ता हायकोर्टाचेही मत आहे. (क. हा. को. व्हा. ४ फौ. प. नं. ११)

१३६. परंतु अमक्याने अपराध केला, असे कोणाचे नांव घेऊन कोणी फिर्याद केली असून तो अपराध मोठा नाही असे अ-
पराध मोठा नसल्यामुळे अप-
राध केल्या ठिकाणी तपास करणे
जबर नाहीं असे अपराध खेरीज
करून. सल्ले, तर अपराध केल्या ठिकाणी तपास करणे ज-
बर दिसत नसल्यास, तपास करावयाकरितां जातीने
त्या ठिकाणी जाण्याचे अगर ताब्यांतला एखादा कामगार पाठविण्याचे पोलीस
ठाण्याच्या अंमलदारास जरूर आहे असे नाही.

१३७. परंतु आणखी असे ठरविले आहे कीं तपास करण्याचे कांहीं पुरते
तपास करण्याचे योग्य कारण
पोलीस ठाण्याच्या अंमलदारास
दिसत नसेल तर. कारण नाही किंवा ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली
तो लागलाच न धरिला तरी इनसाफाला हरकत
होणार नाही असे एखाद्या पोलीस ठाण्याच्या अंमलदारास दिसत असल्यास
त्याने दुसरे कांहीं न करतां ज्या माजिखेतास त्या बाबतीत अधिकार असेल
त्या माजिखेताचे हुकुमासाठी त्याकडे त्या फिर्यादीचे अगर बातमीचे हांशि-
लांचा रिपोर्ट केला पाहिजे.

१३८. हिंदुस्थानच्या अपराधांश शिक्षा करण्याविषयी कायदा ह्यांतील क-
अपराधांची बातमी सर्वांनी
दावा. लम ३८२, ३९२, ३९३, ३९४, ३९५, ३९६, ३९७, ३९८
३९९, ४०२, ४३५, ४३६, ४४९, ४५०, ४५६
४५७, ४५८, ४५९, अगर ४६० ह्यांत ज्या अपराधाबद्दल शिक्षा सांगितली
आहे असा अपराध कोणी केला आहे असे कोणास माहीत असून, आपण
बातमी न दिली तर ज्याने अपराध केला त्याची चौकशी होऊन त्याला शिक्षा
मिळणार नाही, अगर त्याला पळून जाण्याचा लाग साधेल, असे मानण्यास
कारण दिसेल, तर तशा हरएक मनुष्याने अगरदीं जवळच्या पोलीस कामगा-
रास त्या गोष्टीची बातमी दिली पाहिजे.

१. ह्या कलमांत सांगितलेले अपराध हे आहेत:—

जीव घेण्याची, अगर दुखापत करण्याची, अगर अन्यायाने प्रतिबंध करण्याची त-
यारी करून चोरी करणे. (पी. को. क. ३८९)

जबरीची चोरी करणे, व दरोडा घालणे, किंवा जबरीची चोरी व दरबडा घालण्या-
ची तयारी, अगर प्रयत्न करणे. (पी. को. क. ३९२ पासून ३९५ आणि ४०२)

विस्ताराने किंवा पेट घेणारे पदार्थाने अपक्रिया करणे. (पी. को. क. ४३५, ४३६)

ज्या अपराधास मरणाची, अगर काळेपाण्याची शिक्षा सांगितली आहे, तसा अप-
राध करण्याकरितां घराविषयी आगळीक करणे, अगर घर फोडणे. (पी. को.
क. ४५६ पासून ४६०)

हे अपराध प्रत्यक्ष घडले असतांना हे कलम लागू पडतें.

२. अशा अपराधांमधल बातमी देणे सर्व लोकांस कायद्यानें अवश्य केले आहे.

३. पीनलकोडाचे क. १४१ प्रमाणे गैर कायदा काम करणारी मंडळी व क. १४६ प्रमाणे गर्दी ज्या मनुष्याचे जमिनीवर जमली, त्या जमिनीचे मालकानें जवळच्या पोलीस ठाण्याच्या मुख्य अंमलदारास पी. को. क. १५४ वरून तात्काळ खबर देणे जरूर आहे; व ती गर्दी मोडून टाकणे जरूर आहे. न मोडल्यास तो १,००० रुपये दंडाचे शिक्षेस पात्र आहे. (पि. ट. ६५)

४ ज्या मनुष्यास सदरी लिहिलेल्या गुन्हाविषयी खबर देणे कायद्यानें जरूर आहे, त्यानें समजून उमजून खबर न दिल्यास तो पीनलकोडाचे क. १७६ प्रमाणे शिक्षेस पात्र आहे. पी. को. क. २०२ प्रमाणे, जर कोणी मनुष्यास गुन्हा झाला असे ठाऊक असेल व त्यानें बातमी दिली नाही तर तो शिक्षेस पात्र होईल. (पि. ट. ६५)

१३९. पोलीस ठाण्याच्या अंमलदाराकडे कोणी फिर्याद केली असतां फिर्याद वगैरे लेखी पाहिजे. अगर बातमी दिली असतां, ती लिहून घेतली पाहिजे, आणि त्या इलाख्याच्या सरकारानें ठरविलेल्या नमुन्याप्रमाणे त्या कामगारानें ठेवलेल्या रोजनाम्यांत त्या फिर्यादीचे अगर बातमीचे हांशील लिहून ठेविलें पाहिजे.

१. पोलीसास प्रतिज्ञेवर फिर्याद घेण्याचा अधिकार नाही. सदरू फिर्याद खोटी ठरल्यास त्याजबद्दल पी. को. क. १९३ प्रमाणे खटला करता येणार नाही. पी. को. क. १८२ किंवा २११ ह्याप्रमाणेच खटला केला पाहिजे, (क. स. को. नं. ३२४ सन १८६२)

२. पोलीसापुढे दिलेली फिर्याद सेशन कोर्टाकडे खटला कमिट करते वेळीं जे कागद पाठवावयाचे त्यांबरोबर पाठविण्याची जरूर नाही. फिर्यादींतील मतलब पोलीसाचे डायरींत लिहिलेला असतोच; सबब सेशन कोर्टास जरूर वाटल्यास ज्यानें ती डायरी लिहिली असेल, त्या पोलीस आफिसरास ती असल डायरी घेऊन साक्षीकरितां क. ३६७ प्रमाणे बोलवावे. (क. स. को. नं. ९१७ स. १८६३)

३. ह्या ठरावावरून व १२ वे बाबेचे सर्व नियमावरून पोलीसापुढे जे सर्व कागदपत्र होतात, ते खटला कमिट करते वेळीं सेशन कोर्टाकडे पाठविण्याची जरूर नाही. परंतु केव्हां केव्हां सदरू कागदांची सरकारी प्रासिक्चुटरास फार जरूर लागते; याकरितां ते सर्व कागद सरकारी प्रासिक्चुटराकडे कमिट करणारे माजिस्त्रेतांने खटल्याचा निकाल होई पर्यंत पाठवात जावे, म्हणजे कांहीं अडचण पडणार नाही. व ह्याप्रमाणे पुणे जि. न्यायांत वगैरे वहिवाटही आहे.

१४०. ज्या मनुष्यास वारंतावांचून धरण्याचा अखत्यार कायद्याने आप-
एकाद्या पोलीस कामगाराने नास असेल त्या मनुष्यास वारंतावांचून धरण्या-
दुसरा कोणा पाठविला तर कसे. विषयीं पोलीस ठाण्याचा अंमलदार आपल्या
साध्यांतील कोणा कामगाराला सांगेल तेव्हां ज्या पोलीस कामगाराला त्या
मनुष्यास धरण्याविषयीं सांगेल त्यास त्याने लेखी हुकूम दिला पाहिजे.
आणि हुकुमांत धरावयाच्या मनुष्याचे नांव व ज्या अपराधाबद्दल तो धराव-
याचा तो अपराध लिहिला पाहिजे.

कलमें ८२, ९०, ९१, ९२, ९३, ९४, ९५, व ९६ यांतील ठराव, या कलमाअन्वये
केलेले प्रत्येक लेखी हुकुमास लागू आहेत.

१. कलम १००/१०१ ह्यांत लिहिलेले, व ह्या कायद्यास जोडलेले पॅरिशिष्टाचे
तिसरे कोष्टकांत वारंतावांचून कित्येक गुन्हांत पोलीसास आरोपित झालेला पकडण्याचा
अधिकार दिला आहे, त्या संबंधानेंच हें कलम आहे. पोलीस आफिसरानें समन्स अगर
वारंत करूं नये, त्याने लेखी हुकूम देत जावे. (जु. क. पंजाब ह्याचे सर. नं. ८ ता.
२१ जानेवारी सन १८६२)

२. फिर्यादी ज्या मनुष्यावर फिर्याद करतो, त्याजला किंवा अमुक मनुष्य गुन्हेगार
आहे असे पोलीसास साधारण रीतीने समजत असून तो गुन्हा वारंतावांचून आरोपितास पकड-
ण्याचा असेल तर प्रथम बारकाईने तपास केल्यावांचून आरोपितास पकडूं नये. (रा.
आ. घ. ९०)

१४१. ह्या आक्ताच्या शेवटीं जोडलेल्या कागदाच्या तिसऱ्या कोष्टकांत
दुसऱ्याच्या अधिकाराच्या ह- ज्या अपराधाबद्दल वारंतावांचून धरण्याचा अखत्या-
रांत अपराधी पळून गेले तर त्या- र पोलीस कामगारांस आहे म्हणून सांगितले आहे
चा पाठलाग करीत तोत जाण्याचा त्यांपैकीं एखादा अपराध केल्याची फिर्याद ज्या म-
अखत्यार पोलीसास आहे. नुष्यावर झाली असेल तो मनुष्य धरावयाकरितां त्याच्या पाठीमागे दुसऱ्या
पोलीस कामगाराच्या हद्दींत जाण्याचा अधिकार पोलीस कामगाराला आहे,
मग तो दुसरा पोलीस कामगार ज्या माजिस्त्रेताच्या ताब्यांत हा आहे त्याच
माजिस्त्रेताच्या ताब्यांत असो अगर दुसऱ्या जिल्ल्याच्या माजिस्त्रेताच्या ताब्यां-
त असो, आणि ती जागा त्याच इलाख्याच्या सरकारच्या अंमलांत असो
अगर नसो.

१. कलम ८४ पहा. दुसऱ्या हद्दींत आरोपितास पकडल्यास तत्काळ तेथील मा-
जिस्त्रेतापुढें नेले पाहिजे हें लक्षांत ठेवावे.

१४२. ज्या अपराधाचा तपास करण्याचा अधिकार पोलीस ठाण्याच्या पोलीस ठाण्याच्या अंमलदाराने अंमलदाराला आहे त्या अपराधाचा तपास नीट झाड्याचें वारंत करावयाविषयी. चालावयाकारितां अमुक जिनस हजीर असला पाहिजे, असें त्या अंमलदारास वाटल्यास, त्या ठाण्याच्या हद्दींतील कोणत्याही घरांत अगर जागेंत त्या जिनसाचा शोध करण्याचा अगर करविण्याचा अधिकार त्या अंमलदारांस आहे. तथा जिनसाचा शोध करावयाचा असल्यास, त्या पोलीस ठाण्याच्या अंमलदाराने त्या जिनसाचा शोध, करवेल तर, जातीनें करावा; आणि तो शोध त्याला जातीनें करवत नसल्यास, व ज्याला तो शोध करण्याचा अखत्यार आहे असा दुसरा कोणी मनुष्य त्या वेळेस हजीर नसल्यास, आपल्या ताब्यांतील कोणत्याही कामगारास तो शोध करण्याविषयी हुकूम देण्याचा अधिकार त्या पोलीस ठाण्याच्या अंमलदारास आहे. त्या कामगारास जो हुकूम द्यावयाचा तो लेखी असला पाहिजे, व ज्या मालाचा शोध करावयाचा तो माल कोणता व ज्या घराचा अगर जागेचा झाडा घ्यावयाचा ते घर कोणतें, अगर ती जागा कोणती हें त्या हुकुमांत लिहिलें पाहिजे; मग त्या हुकुमावरून त्या घरांत अगर त्या जागेंत त्या मालाचा शोध करण्याचा अधिकार त्या ताब्यांतल्या कामगारास आहे असें होईल. ह्या आक्तांतील कलमें १२२, १२३, १२४, आणि १२५ ह्यांत झाड्याच्या वारंताविषयी जे नियम सांगितले आहेत ते ह्या कलमाच्या आधाराने पोलीस ठाण्याच्या अंमलदाराने अगर त्याच्या हुकुमाने द्यावयाच्या झाड्यास लागू आहेत.

१. हें लक्षांत ठेविलें पाहिजे कीं, ह्या कलमाच्या आधाराने झाडा घेणें तो ठाण्याचे वरिष्ठ पोलीस अधिकारी यांनीं स्वतः घेण्याविषयी कायद्याची मोठी सक्ती आहे. वरिष्ठ पोलीस अधिकार्यास जातीनें येवत नसेल व दुसरा कोणी योग्य अधिकारी झाडा घेण्यास हजर नसेल तर मात्र हाताखालील पोलीस कामगारांस झाडा घेण्याचा कायद्यावरून अधिकार आहे. हाताखालचे पोलीस कामगाराने झाडा घेणें तो वरिष्ठ पोलीस अंमलदाराचे तपशीलवार लेखी हुकुमाने घेतला पाहिजे. माजिस्त्रेताचे वारंतावांचून कोणत्याही कज्यांत झाडा घेण्याचा पोलीसास आपल्या हद्दींत मात्र अधिकार आहे. वारंत असल्यास ज्यास्त अधिकार आहे. ह्याविषयी क. ११७, ११८ पहा. (मि. पृ. ६६)

२. गुन्हा शाबीद किंवा नाशाबिद होण्यास साधनीभूत जो कोणता पदार्थ अमक्याचे घरांतून शोधून आणण्याची जरूर असेल तोच पदार्थ झाडा घेऊन आणावा. हाताखालचे पोलीस अंमलदारांस झाडा घेण्याविषयी वरिष्ठ पोलीस अंमलदारांनीं जो लेखी

हुकूम देणें त्या हुकुमांत त्या पदार्थाचें नांव व घर हें स्पष्ट लिहिति जावें. (क. हा. व्हा. ८ फौ. ठ. ४. ७४)

१४३. आपल्या ठाण्याचे हद्दींत जो द्राडा घेण्याचा अखत्यार कोणा पोलीस ठाण्याच्या अंमलदारास आहे तसा द्राडा एखाद्या घराचा अगर जागेचा ध्यावयाविषयी तो अंमलदार ज्या माजिस्त्रेताच्या ताब्यांत आहे त्या माजिस्त्रेताच्या ताब्यांतील अगर दुसऱ्या जिल्ह्याच्या माजिस्त्रेताच्या ताब्यांतील दुसऱ्या एखाद्या पोलीस ठाण्याच्या अंमलदारास सांगण्याचा अखत्यार त्या अंमलदाराला आहे.

१४४. ह्या आक्ताच्या १३५ व्या कलमाच्या आधारानें एखाद्या अपराधा-साक्षीदारास हुकूम करून ना-चा तपास कोणी पोलीस ठाण्याचा अंमलदार करीत असतां, फिर्यादीच्या मजकुरावरून अगर दुसऱ्या कारणावरून तो अपराध कसा काय झाला हें आपल्या ठाण्याच्या हद्दींतील ज्या कोणा मनुष्यास माहीत आहे असें दिसेल, त्या मनुष्यास आपल्यापुढें हजीर होण्याविषयी लेखी हुकूम करण्याचा अखत्यार त्या अंमलदारास आहे; आणि त्या मनुष्यानें तो हुकूम मानिला पाहिजे.

१. ह्या कलमाप्रमाणें साक्षीदारास लेखी हुकूम पाठवून पोलिसास बोलावण्याचा अधिकार आहे. परंतु त्याजवर सक्ती करून आपले पुढें आणण्यास किंवा जबाबी घेण्यास जितका वेळ लागेल त्यापेक्षां ज्यास्तीवेळ त्याची खोटी करण्यास पोलिसास विलकुल अधिकार नाही. (क. हा. व्हा. ७ फौ. ठ. ४. ३)

१४५. पोलीस ठाण्याचा कोणी अंमलदार अगर दुसरा कोणी पोलीस का-पोलिसांनीं साक्षीदारास पुरशी-मगार एखाद्या अपराधाचा तपास करीत असतां, स करून तोंडचीं उत्तरे घ्यावया-अपराध कसा काय झाला हें ज्या कोणा मनुष्यास माहीत आहे असें वाटेल त्या मनुष्यास पुरशीस करून त्यांचीं तोंडचीं उत्तरे घेण्याचा अधिकार त्या अंमलदारास अगर त्या कामगारास आहे. ज्या मनुष्यास पुरशीस केली त्यानें सांगितलेला मजकूर लिहून ठेवण्यास ह्या कलमावरून त्या पोलीस अंमलदारास अगर कामगारास प्रतिबंध नाही. परंतु त्या लिहिलेल्या मजकुराव्हालीं मजकूर सांगणाऱ्याची सही घेऊं नये, व तो कागद दफ्तरांतला समजूं नये, व पुराव्यास घेऊं नये.

१. क्रिमिनल प्रोसिजर कायद्यांत कोठेही शपथ देण्याविषयी पोलिसास अधिकार

दिला नाही; ह्याजवरून त्यांनी शपथ देऊनये असाच कायदे करणारांचा उद्देश दिसतो. (क. स. को. सर. नं. ता. १० मे १८६२)

२. कोणा मनुष्याने मरण समर्थ एखादी हकीकत आपले मरणाचे कारणासंबंधी पोलिसास सांगितली असेल, आणि ती पोलिसाने लिहून घेतली असेल, तर ती जवानी पुराव्यांत दाखल करता येणार नाही. त्याप्रमाणे त्याने हकीकत सांगितली आहे, अशाबद्दल त्या वेळचे जे साक्षीदार असतील त्यांजकडून तो मजकूर प्रतिज्ञेवर शाबीद केला पाहिजे. (जु. क. सेंट्रल प्रॉव्हिन्सेस ता. ३ फेब्रुआरी सन १८६३)

३. ह्या कलमाप्रमाणे पोलिसाने जे टिपण करून घेतले असेल, त्या कामांत त्या टिपण करणारे पोलिस अंमलदाराची साक्ष होऊ लागल्यास पूर्वी केलेल्या टिपणांतील मजकुराची बरोबर आठवण नसेल तर ती आठवण करण्यापुरता मात्र ते टिपण खरे आहे असे शाबीद झाल्यानंतर त्या टिपणाचा त्या पोलिस अंमलदाराने साक्ष देते वेळी उपयोग करावा. (सन १८५५ चा आक्ट २ क. ४५) परंतु ते टिपण पुराव्यांत दाखल होऊ शकत नाही. (क. हा. व्हा. ४ फौ. प. नं १०६९ पृ. ८)

४. ह्या कलमाच्या आधारे पोलिस अंमलदाराने कोणी माणसास कांहीं मजकूर विचारला, तो त्याने सांगण्याचे नाकबूल केले; त्यावरून त्या माणसास पी. को. क. १६९ प्रमाणे जबाब देण्याचे नाकबूल केल्याबद्दल शिक्षा दिली. ती शिक्षा मुंबई हायकोर्टाने खेमचंद देवचंद ह्याचे कज्यांत ता. ६ आक्टोबर सन १८६३ रोजी कायम केली, आणि असे ठराविले की, ज्यापेक्षा पोलिस अंमलदारास ह्या कलमाप्रमाणे कोणी माणसास मजकूर विचारण्याचा कायदेशीर अधिकार आहे, त्यापेक्षा त्याचे उत्तर खरोखर सांगणे हेही कायदेशीर काम आहे असे समजले पाहिजे.

१४६. ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याला धमकी अगर वचन देऊन अत्यास अपराध कबूल करण्याविषयी बळविण्याचा प्रयत्न करू नये. **गुन्ह्यावर फिर्याद झाली तर दुसऱ्या कोणत्याही रीतीने कांहीं मोष्ट उघड करण्याविषयी अगर कबूल करण्याविषयी बळविण्याचा प्रयत्न कोणा पोलिस कामगाराने अगर दुसऱ्या मनुष्याने करू नये.**

१. गुन्ह्याचा मजकूर समजण्याकरिता कोणी लहान किंवा मोठी दुखापत करील, तर त्यास पी. को. क. ३३०।३३१ ह्यांत शिक्षा सांगितली आहे.

२. क. ९८ ह्यांत कैद केलेल्या मनुष्याविषयी ह्याप्रमाणेच प्रतिबंध लिहिला आहे, परंतु त्या कलमाचे शेवटी जो मजकूर लिहिला आहे तो पाहावा.

३. धर्मदत्त ओझ्या ह्याच्या कज्यांत कैदी ह्यास जर तू खरे सांगशील तर तुला सोडून देऊ असे पोलिस अंमलदाराने सांगितल्यावरून त्याने गुन्हा कबूल केला ह्यावरून कलकत्ता हायकोर्टाने ही पोलिस अंमलदाराची वर्तणूक अगदी गैर कायदा आहे असा

दोष देऊन असा ठराव केला की, सदरहू कबुलापतीवरून ज्या गोष्टीचा तपास लागला असेल, त्याविषयी देखील पोलीस अंमलदाराची साक्ष घेणे कायदेशीर नाही. (क. हा. को. व्हा. ८ पृ. १३)

१४७. ज्या मनुष्यावर कोणताही अपराध केल्याची फिर्याद झाली त्या कबूल केलेली गोष्ट पोलीस कामगाराने लिहून ठेवू नये. मनुष्याने आपल्यापुढे सांगितलेला कांहीं मजकूर, किंवा पतकरलेला अगर कबूल केलेला अपराध, कोणा पोलीस कामगाराने लिहून ठेवू नये. परंतु असा सांगितलेला मजकूर किंवा असा पतकरलेला अगर कबूल केलेला अपराध आपल्या माहितीसाठी पुढे आपण कसे काय करावे हे लक्षांत यावयासाठी लिहून ठेवण्यास कोणा पोलीस कामगाराला ह्या कलमावरून प्रतिबंध नाही.

१४८. कोणा मनुष्यावर कोणताही अपराध केल्याची फिर्याद झाली अ-पोलीस कामगाराजवळ कोणी अपराध कबूल केला असला तरी तें बोलणें पुराव्यास घेऊं नये. सतां, त्या मनुष्याने पोलीस कामगाराजवळ अपराध कबूल केला अगर पतकरिला असला तरी तें त्याचे बोलणें त्या मनुष्याच्या विरुद्ध पुराव्यास घेऊं नये.

१. एका खोलीत आरोपिताने गुन्हासंबंधी कांहीं मजकूर कोणास सांगितला, तो मजकूर दुसऱ्या खोलीतून पोलीस आफिसराने ऐकिला, व पोलीस आफिसर तिकडे आहे हे आरोपितास अगदी माहित नव्हते; ह्याजमुळे आरोपितास पोलीस आफिसराची कांहीं एक त्या वेळेस भीति नव्हती. सबब त्या ऐकिलेल्या मजकुराबद्दल पोलीस आफिसराची साक्ष घेण्यास कांहीं हरकत नाही. (क. हा. व्हा. ७ पृ. ५६ ता. ८ एप्रिल सन १८६७)

२. अ आणि ब ह्या दोघांवर चोरीचा चार्ज आला होता, ते वेळी पोलीस व फिर्यादी ह्याचे देखत अ हा ब स म्हणतो की, तू खरे सांगितलेस तर ठीक आहे. त्या वरून त्याच वेळेस सर्वांचे देखत ब ने गुन्हाची कबुलापत केली. परंतु पोलीस व फिर्यादी हे ते वेळेस कांहीं बोलले नाहींत आणि ते पुढे जात असतां वाटेने बने आणखीही कांहीं मजकूर सांगितला. कोतनिं असे ठरविले की, ही दोन वेळां बने केलेली कबुलापत पुराव्यांत घेतां येते. (ली. आणि के. का. के. भाग १ पृ. ४२)

१४९. कोणी मनुष्य कोणा पोलीस कामगाराच्या दिमतीत असतां त्याने पोलीस कामगाराच्या दिमतीत अपराध कबूल केला अगर पतकरिला असला, तरी, असतां कोणी अपराध कबूल केला असला तरी तें बोलणें पुराव्यास घेऊं नये. खुद्द माजिस्त्रेताच्या समक्ष त्याने कबूल केला अगर पतकरिला नसल्यास, तें त्याचे बोलणें त्या मनुष्याच्या विरुद्ध पुराव्यास घेऊं नये.

१. गुन्हाच्या कबुलीची मातबरी कबुलायत स्वतंत्रतेने व अपखुशीने करण्यावर आहे. म्हणजे जेव्हा कबुलायत कोणा अंमलदाराच्या वचनामुळे किंवा धमकीमुळे दिली आहे असे मानण्यास कारण असेल, तेव्हा ती पुराव्यास घेण्यापूर्वी त्या विरुद्ध पुरावा झाला पाहिजे. अशा कामांत सरकारी कामगार, डॉक्टर, जेलर व शिपाई इतकेच नव्हत; पण घरचा यजमान किंवा यजमानीण हेही अधिकारी आहेत, असे समजले पाहिजे. परंतु ती यजमानीण घरांतील कारभार मुख्यपणाने करणारी असली पाहिजे. कोणा नौकरावर खुनाचा चार्ज असेल, आणि त्याची यजमानीण त्यास म्हणेल की, तू गुन्हेगार असल्यास तू गुन्हा कबूल कर, म्हणजे तुझा जीव वांचेल; तर ती कबुलायत मानली जाणार नाही. (रास्को. पृ. ४२)

२. ज्या माजिस्त्रेतास कमिंट करण्याचा अधिकार नाही, त्या माजिस्त्रेतापुढे कैदीने केलेले गुन्हाची कबुलायत सेशन कोर्टापुढे पुराव्यास दाखल होणार नाही. तो माजिस्त्रेत सन १८२७ चा कायदा १२ क. ४० प्रमाणे ते काम करित होता असे समजले पाहिजे. (मुं. हा. ता. १४ जानेवारी सन १८६४ अधिली कोम दगाडू हिचे कज्यांत.)

३. असे आहे की, कैदीस पकडल्यावर त्यास अमुक गुन्हाबद्दल पकडले आहे असे सांगून त्यास वचन देऊन किंवा धमकी घालून अपराध कबूल करविला, आणि मग तो आपल्या खुशीने ज्या अपराधाचा संशयही पकडते वेळी नव्हता असा अपराध तो कबूल करील तर त्या अपराधाबद्दल चौकशी करतांना ती कबुलायत पुराव्यांत घेण्यास हरकत नाही; परंतु त्यास कोणत्या अपराधाबद्दल पकडले आहे हे त्यास सांगितले नसल्यास ती कबुलायत उपयोगी पडणार नाही. (रास्को. पृ. ४२)

४. ह्या कलमाप्रमाणे कैदीची कबुलायत लिहून घेतली असता कैदीने सदर प्रमाणे कबुलायत कां केली, कबुलायत होते समयी कोणाच्या ताब्यांत होता, त्याने खुशीने केली किंवा नाही, हे माजिस्त्रेताने लिहून ठेविले पाहिजे. (क. हा. को. व्हा. ५ पृ. ६, खुदाल काहार ह्याचे खटल्यांत.)

१५०. परंतु असे ठरविले आहे की, ज्या मनुष्यावर अपराध केल्याची कोणा मनुष्यावर फिर्याद झाली असेल त्याने सांगितलेल्या मजकुरावरून अगर अपराध कबूल केल्यावरून एकाद्या घडलेल्या गोष्टीचा थंग लागला असता, त्या मजकुराच्या अगर कबूल केलेल्या अपराधाच्या जिवक्या अंशाचा स्पष्ट संबंध त्या घडलेल्या गोष्टीशी असेल तितका अंश पुराव्यास घेण्याचा अवयव आहे. मग त्या बातमीचा तो

अंश अपराध कबूल केला अगर पतकरल्या दाखल असला अगर नसला तरी चिंता नाही.

१. कैदी द्वारे पोलीस अंमलदारास असे सांगितले की, अ ह्या चोरीतील माल मी आपल्या गवताच्या गंजीखाली ठेविला आहे, व ब ह्या चोरीतील माल मी आपल्या गो-
ळातील जमिनीत पुरून ठेविला आहे. ह्या कबुलापती माल सांपडण्यापुरत्या पुराव्यास
मात्र घेण्यायोग्य आहेत. (क. हा. को. व्हा. ८ फौ. प. नं. १७)

२. एका पोलीस अंमलदाराने कैदीस खुला सोडून देऊन असे सांगून त्याजकडून
काही चोरीचा माल काढविला. ह्या कामी कलकत्ता हायकोर्टाने असा ठराव केला आहे
की, कैदी द्वारे सोडून देऊन अशी भुलयाप देऊन, पोलीस अंमलदाराने क. १४६ द्वारे
जो मजकूर लिहिला आहे, त्याच्या विरुद्ध कैदीकडून मजकूर कबूल कराविला; सबब ती
कबुलापत पुराव्यास घेण्यास योग्य नाही. (क. हा. को. ता. १२ फेब्रुवारी सन १८६६,
बिसू मानजी ह्याचे खटल्यांत)

१५१. ज्या अपराबद्दल कोणा मनुष्यास धरून आणिले तो अपराध त्याने
पोलिसाने करावयाचा तपास. केला असे मिळालेल्या बातमीवरून दिसते, आणि
त्या अपराधाबद्दल जामीन घेऊन सोडण्याचा अखत्यार नाही, असे असले, तर
त्या अपराधाची चौकशी करण्याचा अधिकार ज्या माजिस्त्रेताला आहे त्याज-
कडे तो धरिलेला मनुष्य पोलीस ठाण्याच्या अंमलदाराने पाठविला पाहिजे
आणि त्या माजिस्त्रेतापुढे अमुक दिवशी हजीर होण्याविषयी फिर्दा पासून
व साक्षीदारापासून कदंबे लिहून घेतले पाहिजेत. ह्या बाबेच्या आधाराने
कोणा ताब्यातील पोलीस कामगाराने कांहीं तपास केला असता, त्या तपासा-
चा रिपोर्ट आपणाकडे करण्याविषयी त्याला हुकूम देण्याचा अखत्यार त्या
पोलीस ठाण्याच्या अंमलदाराला आहे, किंवा अंमलदाराने हुकूम केला नाही
तरी त्याकडे तसा रिपोर्ट करण्याचा अखत्यार त्या ताब्यातील कामगाराला
आहे; आणि तसा रिपोर्ट आल्यावर तो तपास आपण केल्याप्रमाणे त्या पोली-
स ठाण्याच्या अंमलदाराने पुढे काम चालविले पाहिजे.

१. ज्या खटल्यांत पोलिसाने आरोपितावर चार्ज ठेवून पाठविला आहे अशा हरेक
खटल्यांत खटले चालविणारा व त्याचे साक्षीदार ह्यांचे हजर मुचलके ह्या कलमाचे आ-
धारे पोलिसाने घेतले पाहिजेत, व ते चार्ज पत्रकाबरोबर अधिकार असणारे माजिस्त्रेताक-
डे पाठविले पाहिजेत. असे केल्याने माजिस्त्रेताचे अनेक समन्स करण्याचे श्रम वांचतील.
(रा. आ. प्र. ९२).

२. पोलिसाने चौकशी करण्याबद्दलचे क. १३३ पहा.

३. " ज्या माजिस्त्रेताला अधिकार आहे " असे लिहिले आहे, त्याचा अर्थ निम्नः

चा माजिस्त्रेत किंवा जिल्ह्यांतील विभागाचा माजिस्त्रेत किंवा ज्या माजिस्त्रेताने क. १३३ प्रमाणे चौकशी करण्यास हुकूम दिला असेल तो समजावा. (प्रि. पृ. ६९)

४. पोलिसांस जस जसा पुरावा मिळत जाईल तस तसा त्यांनी माजिस्त्रेताकडे पाठवीत जावा. पूर्ण पुरावा मिळेपर्यंत तो शिलक ठेवू नये. (क. हा. को. व्हा. ५ पृ. ६ कुदाल कहार ह्याचे कज्यांत)

५. फिर्यादी व साक्षीदार ह्यांस एक महिन्याचे आंत हजर राहण्याचा हुकूम करावा. एक महिन्यावर जाऊं देऊं नये. (क. हा. को. व्हा. ६ पृ. ५२, भीममानजी ह्याचे खटल्यांत)

१५२. कोणा मनुष्यावर कांहीं अपराध केल्याची फिर्याद झाली असतां मुद्दाम अधिकार मिळण्यावांचून त्याला, सगळ्या गोष्टी पाहतां जी मुदत योग्य असे- न ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याला पोलिसांनीं चौवीस तासांहून अधिक वेळ अटकावून ठेवू नये. मुद्दाम हुकूम असल्यावांचून, कोणा पोलीस काम- गारानें अटकावून ठेवू नये. ती मुदत चौवीस तासांहून कधींही अधिक नसा- वी. चौवीस तासांच्या आंत तपास पुरा झाला नाहीं तरी फिर्याद खरी आहे असें मानण्यास आधार असल्यास, अमुक अपराधाबद्दल हा मनुष्य धरिला आहे, असें लहानसें पत्र लिहून त्या पत्राबरोबर तो मनुष्य ठाण्याचे पोलीस अंमलदारानें माजिस्त्रेताकडे पाठविला पाहिजे.

१. ह्या कलमांत लिहिलेले “ लहानसें पत्र ” म्हणजे चार्जाचा कागद समजावा.

२. रजा किंवा सुट्टी ह्या सबबेनें पोलिसांनीं कैदीस कधीं शिलक ठेवू नये, चौवीस तासांहून ज्यास्त मुदत ठेवणें झाल्यास कोणत्याही माजिस्त्रेताची मंजुरी घेऊन ठेविल्यास हरकत नाहीं. (वेस्ट)

३. पोलिसांनीं कैदेत ठेवणें म्हणजे काय, ह्याविषयी बेहारीसिंग व दुसरे ह्यांचे क- ज्यांत कलत्ता हायकोर्टानें असें ठरविलें आहे कीं, पोलीस अंमलदारानें आरोपितास आपण जातीनें न धरतां आपल्या शेजाऱ्याकडून त्यास धरविलें, तरी त्याची जबाबदारी त्या अं- मलदारावरच आहे. कारण कैद केलेला मनुष्य कायद्याप्रमाणें त्या अंमलदाराचे ताब्यांत असतो. (क. हा. को. व्हा. ७ पृ. ४)

४. पुराण कासम नरसया पतुला ह्याचे कज्यांत मद्रास हायकोर्टानें असा ठराव के- ला आहे कीं, एका मनुष्यास कोर्तांत हजर होण्याविषयी पत्र पाठवून त्यास कोणाबरोबर न बोलूं देण्याकरितां त्याजबरोबर दोन कान्स्टेबल देणें हें कैद करण्यासारखेंच आहे. (मद्रास हा. व्हा. २ नं. ३९६)

५. एका पोलीस अंमलदारानें एका मनुष्यास अन्यायानें कैदेत ठेविल्याबद्दल त्याज- वर पी. को. क. ३४० प्रमाणें गुन्हा शाबीद होऊन त्याजला शिला झाली. त्याजवर

त्याने अपील केले. त्या कामी कलकत्ता हायकोर्टाने असा ठराव केला की, ह्या क. १५२ प्रमाणे पोलीस अंमलदारास आरोपितास २४ तास कैदेत ठेवण्याचा अधिकार आहे; परंतु खटल्याचे हकीकतीवरून योग्य असल्यास त्याने ज्यास्त वेळपर्यंत अटकावांत ठेवल्यास चिंता नाही. पण त्याशिवाय त्याला आरोपितास एक तासभर देखील अधिक कैदेत ठेवण्याचा अकत्यार नाही. जितक्या अधिक वेळ पर्यंत पोलीसाने आरोपितास अन्यायाने कैदेत ठेविले असेल, ती वेळ अन्यायाने कैदेत ठेवण्याचे गुन्ह्यास शिला देण्याची पत्ता ठरविण्याचे कामांत उपयोगी आहे. (बु. रि. व्हा. ६ घ. ८८, शिवप्रसाद घोसाळ ह्याचे कज्यांत)

६. दुसऱ्या एका खटल्यांत पोलीस अंमलदार ह्यास सन १८६१ चा आक्ट ५ क. २९ प्रमाणे एका आरोपितास २४ तासांहून अधिक वेळ कैदेत ठेविल्याबद्दल शिला झाली. त्या कामी कलकत्ता हायकोर्टाने असा ठराव केला की, ती कैद सतत नसल्यामुळे पोलीस अंमलदार ह्याने गुन्हा केला नाही. (क. हा. को. व्हा. १ घ. ५, इंद्रावी शहा ह्याचे खटल्यांत)

७. कोणत्याही प्रसंगी माजिस्त्रेताचा विशेष हुकूम घेतल्याशिवाय आरोपितास अटकावांत ठेवितां येणार नाही; आणि चोवीस तास संपतांच जर माजिस्त्रेताचा हुकूम आणला नाही, तर त्यास माजिस्त्रेताकडे पाठविला पाहिजे किंवा सोडून दिला पाहिजे. पुढे ज्यास्त वेळ कैदेत ठेवल्यास ती कैद गैर कायदा होईल. (क. हा. को. व्हा. ७ घ. ३ बेहारीसिंग व दुसरे ह्यांचे खटल्यांत)

१५३. ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याला माजिस्त्रेताकडे पाठविणें ज्या साक्षी पुरावा पुरता नसल्यास घडून वाजवी होईल असा साक्षी पुरावा पुरता नाही, पोलीसानें काय करावें. अगर असा वहीम धरण्यास योग्य कारण नाही, असें पोलीस ठाण्याच्या अंमलदारास घाटेल, तर हुकूम होईल तेव्हां हजीर होण्याविषयी त्या मनुष्यापासून जामीन घेऊन अगर मुचलका घेऊन त्याला पोलीस अंमलदारानें सोडिलें पाहिजे; आणि माजिस्त्रेताच्या हुकुमासाठीं त्याजकडे त्या अंमलदारानें त्या गोष्टीचा रिपोर्ट केला पाहिजे.

१. खोटे चार्जवर कोणा मनुष्यास पकडलें असेल तेव्हां हें कलम अमलांत येईल. त्या घरलेल्या मनुष्यास सोडण्याचीं कारणें साद्यंत लिहिलीं पाहिजेत. आणि पोलीसानें बरोबर चौकशी केली आहे अशी माजिस्त्रेताची खात्री झाल्यास तो गुन्हा काढून टाकावा किंवा कसे तें आपल्या रिपोर्टांत लिहावें. (रा. आ. घ. ९३)

१५४. ह्या बाबेच्या आधारानें तपास करणाऱ्या पोलीस कामगारानें आप-
केलेल्या कामाचा रोजनामा न केलेले काम, रोजचे रोज रोजनाम्यांत लिहिलें

पाहिजे. फिर्याद अगर दुसरी बातमी आपणास पावल्याची घेऊ, आणि तपास सुरू केल्याची व पुरा केल्याची घेऊ, आणि आपण कोठकोठें गेला तें ठिकाण अगर तां ठिकाणें; व आपण केल्या शोधावरून कळून आलेल्या गोष्टी, इतकें त्यांस लिहिलें पाहिजे; आणि त्या रोजनाम्याचा उतारा रोजच्या रोज जिल्ह्याच्या पोलीस सुपरिन्टेन्डेन्ताकडे पाठविला पाहिजे. मग त्या पोलीस सुपरिन्टेन्डेन्तां त्या रोजनाम्यांतील जो कांहीं मजकूर त्या जिल्ह्याच्या माजिस्त्रेताला अद्यय समजला पाहिजे असें त्याला घाटेल तो मजकूर उशीर न लावितां त्या माजिस्त्रेताला कळविला पाहिजे. तो रोजनामा आणवून पाहण्याचा अधिकार जिल्ह्याच्या माजिस्त्रेताला आहे. ज्या जिल्ह्यास पोलीस सुपरिन्टेन्डेन्त नसेल तेथें पोलीस कामगारानें त्या रोजनाम्याचा उतारा त्या जिल्ह्याच्या माजिस्त्रेताकडे दररोज पाठविला पाहिजे. रोजनाम्यांत लिहिलेल्या गोष्टीच्या पुराव्यास तो रोजनामा उपयोगी पडणार नाहीं, परंतु ज्या पोलीस कामगारानें तो रोजनामा लिहिला त्याच्या विरुद्ध पुराव्यास तो उपयोगी पडेल.

१. ह्या कलमांत सांगितलेली डापरी किंवा रोजनामा ठाण्याचे पोलीस अंमलदाराचा रिपोर्ट आहे.

२. पोलिसाचे प्रोसिडिंगाचे कागद फौजदारी खटल्यांचे कागदांन्वरोबर फैल करूं नयेत. ते कागद कायदेशीर पुरावा नाहीं. वाजवी रीत म्हटली असतां पोलीस अंमलदार ह्यास क. १५४ प्रमाणें रोजनाम्याचे कागद घेऊन हजर होण्यास समन्स करावें. आणि तो हजर झाला म्हणजे जी गोष्ट शाबीद करावयाची असेल त्याविषयी त्याची जबाबी ध्यावी व ते कागद शाबीद झाले म्हणजे त्यांत जो मजकूर लिहिला असेल तो कोर्तास सांगण्याकरितां त्याचें स्मरण होण्यासाठीं अवश्य असल्यास ते पाहूं द्यावे. असें झाल्यावर पोलीस अंमलदाराचा रिपोर्ट कायदेशीर पुरावा होईल. (क. हा. को. व्हा. ४ फौ. प. नं. ८) परंतु क. हा. को. व्हा. ८ फौ. प. नं. २ ह्यांत हायकोर्टानें असा अभिप्राय दर्शविला आहे कीं, वर सांगितल्याप्रमाणें हकीकत असली तरी पोलिसाची डापरी कायदेशीर पुरावा होणार नाहीं. कारण त्याबद्दल क. १५४ ह्यांत विशेष तजवीज सांगितली आहे.

१५५. बिनाकारण उशीर न लावितां तपास संपविला पाहिजे; आणि पोलीस कामगारानें करावया- तो संपतां क्षणींच तपास करणाऱ्या पोलीस काम-
च्या रिपोर्टांत काय असावे. गारानें त्या इलाख्याचे सरकारानें ठरविलेल्या नमु-
न्याप्रमाणें माजिस्त्रेताकडे रिपोर्ट पाठविला पाहिजे. त्या रिपोर्टांत फिर्यादीचे व ज्यावर फिर्याद झाली त्याचें नांव, फिर्यादीचें स्वरूप, व साक्षीदारांचीं नांवें,

१०४. फौजदारी काम चालविण्याविषयीचा कायदा.

हीं ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याचा अपराध खरा आहे किंवा नाही ह्या विषयी आपले मत कांहीं न दर्शवितां, लिहिलीं पाहिजेत, आणि जें कांहीं शस्त्र अगर दुसरा कांहीं पदार्थ माजिखेतापुढें हजीर करणें अवश्य असेल तो त्यानें पाठविला पाहिजे. ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली तो कोणाच्या दिमतीत देऊन पाठविला आहे किंवा त्याजपासून जामीन अगर मुचलका घेऊन तो सोडिला आहे हें पोलीस कामगारानें लिहून कळविलें पाहिजे. ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली तो जर कैदेत अटकावून ठेविला असला, तर त्याला अटकावून ठेविलें आहे, व कोणत्या कारणानें अटकावून ठेविलें, हें त्यानें लिहून कळविलें पाहिजे.

१५६. ह्या आक्ताच्या शेवटीं जोडलेल्या कागदाच्या पांचव्या कोष्टकांत जामीन. ज्या अपराधाबद्दल जामीन घेऊन सोडण्याचा अखत्यार नाही म्हणून लिहिलें आहे तसा अपराध केल्याची फिर्याद कोणावर झाली असतां, ज्या अपराधाची फिर्याद झाली तो अपराध त्यानें केला असें मनुष्यास योग्य कारण दिसल्यास, त्या मनुष्यापासून जामीन घेऊन त्याला सोडूं नये. परंतु दुसरा एखादा अपराध केल्याची फिर्याद कोणा मनुष्यावर झाली असतां; त्या अपराधाची चौकशी करण्याचा अधिकार ज्या माजिखेताला आहे त्याच्या पुढें हजीर होण्याविषयी योग्य जामीन त्यानें दिल्यास जामीन घेऊन त्याला सोडिलें पाहिजे.

१५७. मागील कलम १५६ ह्याच्या आधारानें जो जामीन घ्यावयाचा जामीन कदव्यांत फार मोठी त्याच्या कदव्यांत जामीनकीची रक्कम फार मोठी रक्कम नसावी. जामीन कदवा नसावी. जो जामीन राहावयाचा अगर जे जामीन राहावयाचे त्यानें अगर त्यांनीं, फिर्यादीचा जबाब दावयाकरितां ज्यावर फिर्याद झाली तो मनुष्य नेमलेल्या दिवशीं अगर त्या दिवसाच्या पूर्वी माजिखेतापुढें आपण हजीर न केल्यास अमुक दंड देऊं, असा जामीन कदवा लिहून दिला पाहिजे.

१५८. जो खटलें चालविणारा व जो साक्षीदार माजिखेतापुढें अवश्य खटलें चालविणारे व साक्षीदार हजीर झाला पाहिजे असें तपास करणाऱ्या पोलीस यानीं माजिखेतापुढें हजीर होण्याविषयी मुचलके लिहून दिले पाहिजेत. कामगारास वाटेल त्या हरएक खटलें चालविणारानें व साक्षीदारानें त्या अपराधाची चौकशी करण्याचा अधिकार ज्या माजिखेतास आहे त्यापुढें नेमलेल्या दिवशीं हजीर होण्याविषयी या आक्ताच्या शेवटीं जोडलेल्या कागदांतील (ई) निशाणीच्या नमुन्या प्रमाणें अगर त्याच्या अभिप्रायाप्रमाणें मुचलका दिला पाहिजे.

हजीर होण्याचा दिवस नेमावयाचा तो, ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली तो मनुष्य जामीन घेऊन सोडला असला तर तो ज्या दिवशी हजीर व्हावयाचा तो दिवस अगर तो कोणाच्या दिमतीत देऊन पाठवावयाचा असला तर, ज्या दिवशी तो माजिस्त्रेताचे कोर्तात पोहचेल अशी अटकल आहे तो दिवस नेमला पाहिजे.

ज्या कामगाराच्या समक्ष तो मुचलका लिहून दिला त्याने त्या मुचलक्याची नकल खटलें चालविणारास किंवा साक्षीदारांपैकीं एका साक्षीदारास देऊन तो मुचलका आपल्या रिपोर्ताबरोबर माजिस्त्रेताकडे पाठविला पाहिजे.

खटलें चालविणारा किंवा साक्षीदार माजिस्त्रेताचे कोर्तास जातील तेव्हां वाटेनें त्याच्या किंवा त्यांच्या बरोबर कोणीं पोलीस कामगारानें जाऊं नये.

१. कलम १५१ ह्यावरील नं. ४ ची टीप पहा.

२. कलमे २१९।२२०।२२१ ह्यांत आरोपित किंवा साक्षीदार मुचलक्याप्रमाणें हजर न झाला तर कशी तजवीज करावी हें सांगितलें आहे.

१५९. खटलें चालविणारा साक्षीदार ह्यास प्रतिबंध अगर जिला कारण खटलें चालविणारे व साक्षीदार नाहीं अशी गैर सोय कोणा पोलीस कामगारानें घास प्रतिबंध नसावा.

करूं नये, आणि हजीर होण्याविषयीं त्याच्या जात मुचलक्याशिवाय त्याजपाशीं कांहीं मागूं नये; परंतु जर कोणीं खटलें चालविणारा अगर साक्षीदार हजीर होण्याविषयीं, किंवा मागील कलम १५८

नाकबूल झालेला खटलें चालविणारा अगर साक्षीदार कोणाच्या दिमतीत देऊन पाठविण्याचा अखत्यार आहे.

ह्यांत सांगितलेला मुचलका लिहून देण्याविषयीं, साक्षीदार कोणाच्या दिमतीस देऊन माजिस्त्रेताकडे पाठविण्याचा अखत्यार पोलीस ठाण्याच्या अंमलदारास आहे. आणि तो खटलें चालविणारा अगर साक्षीदार मुचलका देई पर्यंत, अगर माजिस्त्रेतापुढें खटलें सुरू होई पर्यंत, त्यास कैदेत अटकावून ठेवण्याचा अखत्यार त्या माजिस्त्रेतास आहे.

१६०. पोलीस ठाण्याच्या अंमलदारांनीं आपापल्या ठाण्यांच्या हद्दींत जीं पोलीसानें कोणालाही धरलें अ- मनुष्ये धरलीं असतील त्यांच्या हकीकती लिहून सर्वां त्याचा रिपोर्ट केला पाहिजे.

त्या सर्वांविषयीं रिपोर्ट केला पाहिजे; मग त्या मनुष्यापासून जामीन घेऊन तीं सोडिलीं असोत अगर नसोत. आणि कोणीं मनुष्य धरिला असतां त्याजपासून जामीन घेतल्याबिना, अगर त्याचा जात

मुचलका घेतल्यावांचून, अगर माजिखेतानें मुद्दाम हुकूम दिल्यावांचून, त्यास सोडूं नये.

ह्या कलमांतील ठरावाकडे लक्ष न पुरविल्यास पोलकोडचें कलम २१७ प्रमाणें पोलीस अंमलदार शिक्षेस पात्र होतील. (प्रि. पृ. ७३)

१६१. पोलीस ठाण्याच्या अंमलदारास कोणां अपमृत्यूनें मेल्याची अगर अपमृत्यु झाल्यास अगर अकस्मात् मेल्याची सूचना अगर बातमी मिळाली किंवा मृत्यु झाल्यास पोलीसानें तपास करून रिपोर्ट केला पाहिजे. असतां त्यानें अगरही जवळचा माजिखेत असेल त्याला त्याविषयी तात्काळ जाहीर केलें पाहिजे. आणि ज्या ठिकाणीं त्या मथत मनुष्याचें प्रेत पडलें असेल तिथडे जाऊन शेजारीं राहणाऱ्या देण अगर अधिक अव्वदार मनुष्यांच्या समक्ष मृत्यूचे कारणाचा तपास करून जें कारण नजरेस येईल त्याचा रिपोर्ट केला पाहिजे, आणि जवरी केल्याची जी कांहीं निशाणी प्रेतावर सांपडेल ती रिपोर्टांत लिहिली पाहिजे, व कोणत्या प्रकारानें किंवा कोणत्या शस्त्रानें अगर हत्यारानें ती निशाणी केली असावी याविषयी जें नजरेस येईल तेंही त्यांत लिहिलें पाहिजे.

त्या रिपोर्टावर त्या पोलीस कामगारानें व त्या दुसऱ्या मनुष्यांनीं किंवा त्यापैकीं जितक्यांची संमती असेल तितक्यांनीं सहाय केल्या पाहिजेत. आणि मग तो रिपोर्ट लागलाच माजिखेताकडे पाठविला पाहिजे.

मरणाच्या कारणाविषयी संशय असेल तेव्हां अगरही जवळचा सिविल सर्जन म्हणजे सिविल खात्याचा डाक्टर किंवा या कामासाठीं इलाक्याचे सरकारानें नेमलेला इतर वैद्यकीय अंमलदार दूर नसल्यामुळे व हवा थंड असल्यामुळे वाटेनें प्रेत कुजण्याचें भय नसेल तर त्या डाक्टरानें किंवा इतर वैद्यकीय अंमलदारानें पाहावयाकरितां पोलीस कामगारानें तें प्रेत पाठविलें पाहिजे.

मद्रास व मुंबई या इलाख्यांत वर सांगितलेला तपास व रिपोर्ट गांवांतील मुख्य अधिकाऱ्यानें केला पाहिजे.

१. सन १८६७ चा मुंबई आक्त नं. ८ पहा.

मरणाचे कारणाविषयी संशय असेल त्या वेळेस पोलीस लोकांनीं मरणाराचें प्रेत सिविल सर्जन ह्याजकडे लागलेंच नेत जावें. ह्याजकडे माजिखेतानें लक्ष पुरविलें पाहिजे. पोलीसानें तें प्रेत व त्या खटल्याची हकीकत व मरणाची चिन्हें जितकी जलदी करवेल तितक्या जलदीनें सिविल सर्जनाकडे पाठवावी. सिविल सर्जन ह्यानें मुर्दा पाहून व परीक्षा करून व कांहीं पदार्थ सांपडल्यास कोमिकल एक्झामिनेर म्हणजे रसा-

यन शास्त्राचे आधारे परीक्षा करणारा सरकारी कामगार ह्याजकडे पाठविण्याची तयारी करून ते पदार्थ पाठविण्याची जरूरी आहे असे माजिस्त्रेतास कळविल्यावर माजिस्त्रेताने मरणाची जी हकीकत शाबीद होईल तिचा रिपोर्ट तयार करावा. माजिस्त्रेता ह्याने पोलिसास असा हुकूम करावा की, प्रेत व अवश्य हकीकत सिव्हिल सर्जन ह्याजकडे पाठविल्यावर पुढे सिव्हिल सर्जन ह्यास जो मजकूर कळविणें तो आमच्या मार्फत कळवावा. (आग्र. स. को. सरक्युलर नं. १८ सन १८६७)

२. ज्या वेळेस कोणी एखादा मनुष्य विषाने मेल्या आहे असा अंदेशा असेल त्या वेळेस पुढे सांगितलेले मुद्याची चौकशी करावी व चौकशी अंती जी खबर मिळेल ती क्रेमिकल एक्झामिनर ह्यांस जे पत्र जावयाचें त्यांत लिहावीः—

१. विष खाळ्यापासून किंवा प्यालापासून विषाची चिन्हें दिसूं लागलीं ह्याचे दरम्यान किती वेळ गेला.
२. विष खाळ्यापासून जर मृत्यू घडला असेल तर तो किती वेळाने घडला.
३. तो मनुष्य विषाची चिन्हें दिसूं लागलीं त्या वेळीं ज्या ठिकाणी होता, तेथून दुसऱ्या ठिकाणी गेला किंवा काय.
४. प्रथमतः कोणतीं चिन्हें दिसूं लागलीं.
५. बांती किंवा टाळ झाले कीं काय.
६. विष खाळ्याने मनुष्यास गुंगी आली होती किंवा झोप लागली होती.
७. हात पायास गोळे येऊन कंप सुटला होता कीं काय; अथवा विष खाळ्याने मनुष्य आंगाला भिरभिरा सुटली आहे व घशांत खवखवत आहे असे तो म्हणत होता कीं काय.
८. ह्याशिवाय आणखी जीं चिन्हें दिसतील तींही लिहून ठेवावी. (आग्र. स. को. सर. नं. ११ सन १८६६)

१६२. पोलीस ठाण्याच्या अंमलदारानें ह्या बाबेच्या आधारेनें जो अधिकार चालवावयाचा तो, तो गैरहजीर अगर दुखणेंकरी असल्यास, कानस्तेबल अगर शिपाई अगर वरकंदाज ह्याहून वरिष्ठ पदवीचा असून त्याच्या खालोखालच्या पदवीचा जो पोलीस कामगार त्या ठाण्यांत हजीर असेल त्याला चालविण्याचा अखत्यार आहे.

बाब १०.

अपमान व हुकूम न मानणें ह्यांविषयीं.

१६३. हिंदुस्थानच्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयीं कायदा ह्यांतील काहीं प्रसंगी अपमान केला कलम १७५, १७८, १७९, १८०, अगर २२८ ह्यांत असतां कसें करावे.

सांगितलेला कोणताही अपराध कोणा दिवाणी अगर फौजदारी अगर मुलखी कोर्ताच्या समक्ष अगर त्याच्या पाहण्यांत येईल अशा रीतीनें कोणीं केल्यास, मग तो अपराधी राणी साहेबांची प्रजा म्हणाविणारा युरोपियन असो अगर नसो, त्याला कैदेत अटकावून ठेवण्याविषयीं हुकूम करण्याचा आणि त्या दिवशीं कोर्त उठण्यापूर्वी त्या अपराधाची चौकशी करण्याचा, अधिकार त्या कोर्ताला आहे. आणि त्या अपराध्यास दंडाची शिक्षा देण्याचाही अधिकार कोर्ताला आहे, पण तो दंड दोनशें रुपयांहून ज्या स्ती नसावा; आणि तो दंड त्यानें न दिल्यास एक महिनापर्यंत त्याला दिवाणी तुरुंगांत कैद करण्याचा अखत्यार त्या कोर्ताला आहे, परंतु तो दंड त्यानें मध्यें दिला तर बाकीची कैद माफ असावी. असा अपराध कधीं झाला, तर अपराध्यानें काय करून अपमान केला तें, आणि त्याविषयीं त्याचें जें बोलणें असेल तें, व कोर्तानें काय ठराव केला व काय शिक्षा सांगितली, हीं सर्व त्या कोर्तानें लिहून ठेविलीं पाहिजेत. वर लिहिलेल्या अपराधांपैकीं एखादा अपराध कोणीं केला असून कोर्तास वाटेल कीं, त्या मनुष्यास कैदेची शिक्षा झाली पाहिजे, किंवा दोनशें रुपयांहून अधिक दंड त्यास झाला पाहिजे, तर त्या मनुष्यानें काय करून अपमान केला; व त्याविषयीं त्याचें काय बोलणें असेल तें, वर सांगितल्याप्रमाणें लिहून ठेवून तें खटलें एखाद्या माजिस्त्रेताकडे, किंवा, तो मनुष्य राणी साहेबांची प्रजा म्हणाविणारा युरोपियन असला तर, एखादा जस्टिस आफ् धि पोस ह्याजकडे, पाठविलें पाहिजे, आणि त्या माजिस्त्रेतापुढें अगर त्या जस्टिस आफ् धि पोसा पुढें हजीर होण्याविषयीं त्या मनुष्यापासून जामीन घेतला पाहिजे, अगर त्यानें योग्य जामीन न दिल्यास, त्याला कोणाच्या दिमतोंत देऊन त्या माजिस्त्रेताकडे अगर त्या जस्टिस आफ् धि पोसाकडे पाठविला पाहिजे. तें खटलें माजिस्त्रेताकडे पाठविलें असल्यास, त्या माजिस्त्रेतानें माजिस्त्रेतापुढें चौकशी चालण्याची जी रीत ह्या आक्तांत सांगितली आहे त्या रीतीनें त्या मनुष्याची चौकशी केली पाहिजे; व हिंदुस्थानच्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयीं कायदा ह्यांतील

ज्या कलमाच्या आधारानें त्याजवर चार्ज झाला त्या कलमांत लिहिलेली शिक्षा त्याला देण्याचा अखत्यार त्या माजिस्त्रेतास आहे. तें खटलें कोणा जस्टिस आफ धि पीसाकडे पाठविलें असेल, तर त्याचा तपास त्यानें केला पाहिजे आणि तिसरा चार्ज राजा ह्याच्या कारकिर्दीतल्या त्रेपन्नाव्या वर्षांतोच चाम्पर १५५ म्हणून जो आक्त आहे त्याच्या १०५व्या कलमांत आंगावर आल्याबद्दल शिक्षा देण्याविषयी जो अधिकार जस्टिस आफ धि पीस ह्यांस दिला आहे तो अधिकार त्या मनुष्यास शिक्षा देण्याविषयी त्या जस्टिस आफ धि पीसाला आहे; आणि त्या आक्तांत ह्याविषयी सांगितल्याप्रमाणें त्या अपराध्यास वर्तविण्याचा अखत्यार त्याला आहे. त्या आक्ताच्या आधारानें जी शिक्षा देण्याचा अखत्यार जस्टिस आफ धि पीसाला आहे तीहून अधिक शिक्षा त्या अपराधाबद्दल दिली पाहिजे, असें त्या जस्टिस आफ धि पीसाला वाटल्यास, त्या अपराध्याला न्यायाच्या सुत्रीम कोर्ताकडे पाठविण्याचा अखत्यार त्याला आहे. कोणा माजिस्त्रेतासमक्ष खुद्द त्याच्या कोर्ताचा अपमान कोणीं केला असून त्याबद्दल ह्या कलमाच्या आधारानें त्यापुढें चौकशी झाली असतां कैदेची अगर दोनशें रुपयांहून अधिक दंडाची शिक्षा त्या माजिस्त्रेतानें देऊं नये.

१. पीनलकोडचें क. १७५ पहा.

२. कोणता एखादा दस्तऐवज हजर करण्याविषयी व देण्याविषयी कोणा मनुष्यास एखाद्या विशेष कायद्यावरून भाग असेल आणि तो हजर न केला अगर त्या दस्तऐवजास संबंधी दुसरा एखादा हुकूम न मानल्यास त्या कायद्यांत शिक्षा सांगितली असेल तीस हें कलम लागू नाहीं. (म्या. फ. इ. पी. को. क. १७५)

३. एखादा दस्तऐवज हजर करणें कोणा मनुष्यास कायद्यानें भाग आहे कीं नाहीं हें दाखविणें अवश्य आहे. आणि ज्यांस तो हजर करणें भाग पाडण्याविषयी जरूर तितक्या तजवीजी केल्या नसतील, तर त्या मनुष्यास हें कलम लागू नाहीं. उदाहरण, एखादा दस्तऐवज हजर करण्याविषयी मागणें होईल असें कोणा मनुष्यास माहित असून तो मनुष्य तो दस्तऐवज बुध्यां घरीं ठेवील तर त्यावर दस्तऐवज हजर करण्याविषयी नोटीस बजाविली नसली तर तो शिक्षेस पात्र नाहीं. परंतु त्या वेळेस तो दस्तऐवज त्यांच्या खिशांत असेल तर तो मागितला असतां हजर करणें प्राप्त आहे; आणि तसें न करील तर तो शिक्षेस पात्र आहे. (सन १८५५ चा आक्ट २ क. २५)

४. सन १८५५ चा आक्ट २ क. २३ पहा व पी. को. क. १७८ व कलम ३६५ पहा.

५. घोड्या दिवसांपूर्वी इंग्लंडांत एका खटल्यांत मुलांचे आंगावर चाल केल्याचा बापावर चार्ज होता. त्यांत बापाविरुद्ध साक्ष देण्याचे मुलाने नाकबूल केल्यामुळे कोर्टाने संतिसा रीतीने चौकशी करून मुलास एक महिना तुरुंगांत पाठविले. (रा. आ. प. १०१)

कायद्याचे कामास हरकत होते; ह्यास्तव मित्रत्वाचे नात्याने साक्ष देण्याचे नाकबूल करणे वाजवी नाही.

६. शपथेची व्याख्या पी. को. क. ५१ ह्यांत केली आहे. पी. को. क. १७९, १८० पहा.

७. पीनलकोड क. २२८ पहा.

८. ह्या कलमाप्रमाणे शिक्षा देते वेळीं पीनलकोडचे कलम नेहेमी लिहीत जावे. पुष्कळ वेळां सवाल केले असून साक्षीदार धरसोड व डाळाटाळ करितो, त्याजला ह्या कलमाप्रमाणे दिलेली शिक्षा मन्याबा नरसोजी ह्यांचे कण्यांत ता. १४ फेब्रुवारी सन १८६५ रोजी मुंबई हायकोर्टाने मान्य केली आहे.

९. क. ३६५ पहा. ह्या कलमाप्रमाणे व क. १६५ प्रमाणे जस्टिस आफ् दि पीस ह्यांनी केलेल्या ठरावावर अपिलाबद्दल क. ४१० पहा. कलकत्ता हायकोर्टाचे एका जज्जाचे नेमणुकेपैकी दोन शिपायांनी तो जज्ज ज्या विभागाचे कोर्टांत बसत होता, त्या कोर्टांत एका अपिलेताचे बतीने फैसला झाला, त्या अपिलेतापासून आठ आणे किंवा एक रुपया मुद्दाम बत्तिसी मागून घेतली. ह्या कृत्याबद्दल कलकत्ता हायकोर्टाचे चीफ् जस्टिस सर बारनस पीकाक साहेब ह्यांनी सदर शिपायास हायकोर्टाची बेआदबी केल्याबद्दल एकास १४ दिवस व एकास १० दिवस बिनमजुरी कैदेची शिक्षा दिली. हायकोर्ट हे "लेटर पेटंट" वरून रिकार्डाचे कोर्ट आहे. रिकार्डाचे कोर्टास साधारण तपास पाहून कोर्टाचा अपमान केल्याबद्दल शिक्षा देण्यास अधिकार आहे, ह्याविषयी कांहीं एक शंका नाही असे सदरू चीफ जस्टिस ह्यांनी आपल्या ठरावांत लिहिले आहे. त्यावरून व ह्या कलमांतील "ह्यांत सांगितलेला कोणताही अपराध कोणा दिवाणी अगर फौजदारी अगर मुलकी कोर्टाचे समक्ष अगर त्याच्या पाहण्यांत येईल अशा रीतीने कोणी केल्यास" असे लिहिले आहे, ह्यावरून सदरिल अपराधासारखा अपराध इतर कोणत्याही कोर्टांत शिपाई लोकांनी केल्यास त्यांजला ह्या कलमाप्रमाणे शिक्षा होईल असे वाटत नाही.

१०. ह्या कलमांत क. १७५, १७८, १७९, १८० व २२८ इतक्या पीनलकोडांतील गुन्हांचा प्रकार सांगितला आहे, परंतु कोर्टाचा अपमान करण्याबद्दल आणखी कांहीं गुन्हे पीनलकोडांत सांगितले आहेत. क. १७४ वगैरे तरा तसा गुन्हा जर

कोणी केला आहे असे कोर्ताचे नजरेस येईल तर ह्याच कोर्ताने त्याचा निकाल करण्यास चिंता नाही. मात्र ह्या कलमांत लिहिल्याप्रमाणे त्या कज्याचा निकाल न करितां पीनलकोडाप्रमाणे तजवीज करावी. व ह्या कलमांत जे गुन्हे सांगितले आहेत त्यांची तजवीज मात्र ह्याच कलमांत लिहिल्याप्रमाणे ज्या कोर्ताविरुद्ध गुन्हा केला असेल त्या कोर्तास करण्याचा अखत्यार आहे. (क. हा. को. व्हा. ८ पृ. ३२।३३)

११. सन १८६१ चा आक्ट २३ क. २१ ह्यांत ह्या प्रमाणेंच दिवाणी कोर्तास अधिकार दिला आहे, पीनलकोडची कलमें १७५।१७८।१७९।१८०।२२८ पहा.

१२. तिसरा जार्ज ह्याचे ५३ वे वर्षातील झालेल्या कायद्याचा चापत्र १५५ क. १०५ प्रमाणे ५०० रुपये दंड करावा, तो न आल्यास किंवा वसूल न झाल्यास दोन महिने कैद देण्याचा अधिकार आहे. ह्या कायद्याप्रमाणे झालेले शिक्षेवर अपील कोणीकडे चालतें ह्याविषयी क. ४१० ह्यांत सांगितलें आहे.

१३. ज्या कोर्ताची बेआदबी होईल त्या कोडताला त्या गुन्द्याबद्दल शिक्षा देण्याचा अधिकार आहे; परंतु ज्या माजिस्त्रेताकडे तो कज्या पाठविला असेल तो माजिस्त्रेता त्याची चौकशी करण्यास नाकबूल करील आणि ज्या कोर्ताने तो खटला माजिस्त्रेताकडे पाठविला असेल, ते कोर्त पुढें चौकशी करणार नाही तर दुसऱ्या एखाद्या वरच्या कोर्तास तो कज्या पुनः चालविण्याचा अधिकार नाही. (प्रि. पृ. ७६)

१४. एका पोलीस कान्स्टेबलाने एका माजिस्त्रेताचे कोर्तांत गडबड करून कोर्ताच्या कामास हरकत केली. त्याजवरून त्या माजिस्त्रेताने त्या पोलीस कान्स्टेबलास ह्या कलमाप्रमाणे व पीनलकोडाचे २२८ कलमाप्रमाणे एक महिना कैदेची शिक्षा दिली. तें काम सेशन जजाने हायकोर्ताकडे पाठविलें, त्यांत हायकोर्ताने ठराव केला की, ह्या कलमांतील २०० रुपये दंड किंवा एक महिना दिवाणी तुरुंगांत कैद अशी शिक्षा देण्यास माजिस्त्रेतास अधिकार होता. ह्याहून ज्यास्त शिक्षा पीनलकोडचे २२८ कलमाप्रमाणे देण्याची जर जरूर होती, तर दुसरे एखादे माजिस्त्रेतापुढें किर्याद देऊन कज्या चालवावयाचा होता. २२८वे कलमाप्रमाणे आपणच शिक्षा देण्यास सदरहू माजिस्त्रेतास अधिकार नव्हता. (क. हा. को. व्हा. १० पृ. ४७)

१५. ज्या कोर्ताची बेअदबी होते त्याच कोडतास बेअदबी करणारास शिक्षा करण्याचा अधिकार कायदावरून आहे. परंतु जर बेअदबी करणारास माजिस्त्रेताकडे पाठविलें असून माजिस्त्रेता त्यावर खटला करण्यास नाकबूल असेल किंवा ज्या कोडताने त्या माजिस्त्रेताकडे पाठविलें तें कोर्त तो खटला पुढें चालविणार नाही तर दुसऱ्या वरिष्ठ कोर्तास तो खटला पुनः चालविण्याचा अधिकार नाही. (क. हा. को. व्हा. ३ पृ. ११ फी. प.)

१६४. एकादें काम करण्याविषयी कोणा मनुष्यास कायदेशीर हुकूम झाला अपराधी राजी झाला असतां असून तें काम करण्यास त्याणें नाहीं म्हटल्यामुळे त्याला सोडून देणें.

अगर वर्जिल्यामुळे किंवा त्याणें बुध्यां कोणतोही बेअदबी अगर हरकत केल्यामुळे कलम १६३ याच्या आधारानें त्याला शिक्षा करण्याचा ठराव कोर्टानें केल्यास किंवा चौकशी होण्याकरितां कोणा माजिस्त्रेताकडे अगर जस्टिस आफ् दि पीसाकडे त्याला पाठविला असल्यास त्या कोर्टाच्या हुकुमाला अगर सांगण्याला तो अपराधी राजी झाला अगर कोर्टाचे खातरीनिशीं त्याणें अपराध पदरीं घेऊन माफीची विनंती केली तर त्याला सोडून देण्याचा अगर त्या शिक्षेची माफी करण्याचा अखत्यार त्या कोर्टाला आहे.

१. सन १८६१चा कायदा २३ क. २२ ह्यांत दिवाणी कोर्टाच्या उपयोगाकरितां अशीच तजवीज केली आहे.

१६५. हिंदुस्थानच्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयी कायदा ह्याच्या १० कालों अपराध खेरीज करून त्या बाबेंतील कलमें १७५, १७८, १७९ व १८० हों राणी साहेबांची प्रजा म्हणविणारा खेरीज करून त्या बाबेंत लिहिलेला एखादा अपराध युरोपियन ह्यानें एखादा अपराध ध करून कोणत्याही दिवाणी अगर फौजदारी अगर मुलखी कोर्टाच्या कायदेशीर अधिकाराचा अपमान राणी साहेबांची प्रजा म्हणविणारा कोणीं युरोपियन ह्यानें केला असतां, जो माजिस्त्रेता जस्टिस आफ् दि पीस आहे त्याला मात्र त्या अपराधाची चौकशी करण्याचा अधिकार आहे. आणि तिसरा जार्ज राजा ह्याच्या कारकीर्दीतल्या त्रेपन्नाच्या वर्षांतील चान्नर १५५ म्हणून जो आक्त आहे त्याच्या १०५ व्या कलमांत आंगावर आल्याबद्दल शिक्षा करण्याविषयी जो अधिकार जस्टिस आफ् दि पीस ह्याला दिला आहे तो अधिकार ह्या अपराधाबद्दल शिक्षा करण्याविषयी त्या माजिस्त्रेताला आहे, आणि त्यावर तो अपराध थाबूद झाल्यास, वर सांगितल्या आक्तांत त्या विषयी लिहिल्याप्रमाणें त्या अपराध्यास वर्तविण्याचा अधिकार त्या माजिस्त्रेतास आहे. त्या आक्ताच्या आधारानें जी शिक्षा देण्याचा अखत्यार जस्टिस आफ् दि पीसाला आहे तीहून मोठी शिक्षा ह्या अपराधाबद्दल दिली पाहिजे, असें त्या माजिस्त्रेतास वाटल्यास त्या अपराध्यास न्यायाच्या सुप्रीम कोर्टाकडे पाठविण्याचा अखत्यार त्याला आहे.

१. पॅनलकोडची बाब १० क. १७२ तागापत १९० ह्यांत सरकारी नौकरांच्या कायदेशीर अधिकाराची बेअदबी ह्याविषयी सांगितलें आहे.

२. क. १६३ वरील टीप नं. १५ ची पहा.
३. क. १६५ प्रमाणे जे हुकूम होतील त्यावरील अपिलाविषयीची तजवीज क. ४१० ह्यांत सांगितली आहे.
४. ह्या कलमांत सांगितलेले अपराध पीनलकोडची कलमे १७२ पासून १७४ व १७६ ते १७७ व १८१ पासून १९० पर्यंत ह्यांत सांगितले आहेत.

बाब ११.

अमुक अपराधाविषयी खटली चालविणे.

१६६. हिंदुस्थानच्या अपराधांश शिक्षा करण्याविषयी कायदा ह्यांतील ६ सरकाराने अगर ब्याल काय- ह्या बाबेंतील कलम १२७ खेरीज करून त्या बाबेंत देशीर अधिकार आहे अशा अधि- ज्या अपराधास शिक्षा सांगितली आहे तसा एखादा कायाने हुकूम दिल्यावाचून अमुक ज्या अपराधाविषयी खटली सुरू होई अपराध केल्याची फिर्याद, हिंदुस्थानचा गवर्नर जनरल इन् कौन्सिल, अगर इलाख्याचे सरकार, ह्याने

खटले सुरू करण्याविषयी हुकूम केला नसल्यास, अगर अखत्यार दिला नसल्यास, किंवा गवर्नर जनरल इन् कौन्सिल ह्याने तसे खटले सुरू करण्याविषयी हुकूम करण्याचा अगर अखत्यार देण्याचा अधिकार ज्याला दिला आहे तशा अधिकाऱ्याने हुकूम केला नसल्यास अगर अखत्यार दिला नसल्यास, किंवा आदोकेत जनरल ह्याने खटले सुरू केले नसल्यास, कोणत्याही कोर्ताने घेऊं नये.

१. पीनलकोडचे क. १२७ ह्यांत राणी सरकाराशी एशिआंतील ज्या राज्याचा तहनामा आहे अशा राज्याशी लढाई करून अगर त्याच्या मुलखांत लूट करून मिळविलेला माल आहे असे ठाऊक असून तो घेणे ह्याविषयी सांगितले आहे.

२. पीनलकोडचे क. १२७ बाब ६ ह्यांत सांगितलेले खटले चालविण्याविषयी सांकशन मिळाल्याशिवाय चालविण्याचा अधिकार ह्या कलमावरून कोर्तास येतो. बाब ६ ह्यांत क. १२१ पासून १३० पर्यंत आहेत. त्यांत क. १२७ एवढेच अपवाद आहे; म्हणजे त्यांत लिहिलेले खटले सांकशनाशिवाय कोणत्याही कोर्ताने घेण्यास अधिकार आहे. पी. को. क. १२७ पहा.

३. लूट करणारे लोक इंग्रज सरकारची प्रजा असोत, किंवा पर सरकारची प्रजा असो, ते लुटीचा माल घेऊन इंग्रज सरकारच्या हद्दींत राहतील तर त्यांपाशी लुटीचा माल आहे, एवढ्याच कारणाने त्यास हें कलम लागू होत नाही. तर तो

माल कांहीं बदल देऊन त्यानकडे नूतन आला पाहिजे. जनावरे वगैरे जो माल कोणत्या रीतीने मिळविला आहे हे माहित असून कोणी मनुष्य उगीच नांवास किंमत देऊन घेईल तर तो ह्या कलमाप्रमाणे शिक्षेस पात्र आहे. (म्या. इ. पी. को. पृ. १४६)

१६७. हिंदुस्थानच्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयीचा कायदा ह्यांत ज्या जज्ज याजवरील खटलें, वगैरे. अपराधास शिक्षा सांगितली आहे तसा अपराध, जो जज्ज अगर दुसरा कोणी सरकारी नौकर सरकारच्या रुकारावांचून आपल्या हुद्यावरून बरतर्फे होत नाही, तशा जज्जानें अगर दुसऱ्या सरकारी नौकरानें आपल्या हुद्याच्या नात्यानें केल्याची फिर्याद त्या जज्जावर अगर सरकारी नौकरावर, इलाख्याच्या सरकारानें अगर ज्याला इलाख्याच्या सरकारानें अखत्यार दिला आहे तशा अधिकाऱ्यानें, अगर ज्या कोर्ताच्या अगर दुसऱ्या अधिकाऱ्याच्या ताब्यांत तो जज्ज अगर तो सरकारी नौकर असून तसें खटलें सुरू करण्याचा रुकार अगर हुकूम देण्याविषयी त्या कोर्ताच्या अगर अधिकाऱ्याच्या अधिकारास इलाख्याच्या सरकारानें मर्यादा केली नसेल अगर तो अधिकार सरकारानें आपल्याकडे ठेविला नसेल, तशा कोर्तानें अगर अधिकाऱ्यानें रुकार दिल्यावांचून अगर हुकूम दिल्यावांचून, घेऊं नये.

१. कलकत्ता हायकोर्तानें असा ठराव केला आहे कीं, पीनलकोडाचे नवे वावेंत जे गुन्हे लिहिले आहेत त्यास मात्र हें कलम लागू आहे, इतर गुन्हांस लागू नाही. (क. हा. को. सर. नं. २० सन १८६४)

२. जर एखादे सरकारी नोकरानें सरकारी कामाचा संबंध नसतां कोणाचे माला-विषयी किंवा शरीराविषयी अपराध केले तर त्याबद्दल त्याजवर काम चालविण्यास सरकारची किंवा इतर योग्य अधिकाऱ्याची मंजुरी घेण्याचें कांहीं कारण नाही. तें त्यानें आपले खासगी संबंधानेंच गुन्हे केले असें समजून इतर मनुष्याप्रमाणे त्याची त-जवीज फौजदारी कोर्तानेंच करावी. (पि. पृ. ७८)

१६८. एखाद्या कोर्ताच्या अगर सरकारी नौकराच्या कायदेशीर अधिकाऱ्या सरकारी नौकराचा संबंध राचा अपमान केल्याची फिर्याद, किंवा हिंदुस्थान-आहे त्याच्या रुकारावांचून अपरा-च्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयी कायदा ह्याच्या १० व्या वाक्या आधारांनं ह्याच्या १० व्या वावेंत सांगितलेला दुसरा एखादा कांहीं अपराधाविषयी खटलें सुरू अपराध, ज्यास ह्या आक्तांतील १६३ वें कलम लागू नाही तो, कोणा सरकारी नौकराचें सरकारी नातें लक्षून त्या नौकराविरुद्ध केल्याची फिर्याद त्या कोर्ताच्या अगर ज्या सरकारी नौकराचा त्यांत संबंध आहे त्याच्या रुकारावांचून अगर त्यानें फिर्याद केल्यावांचून किंवा तो सरकारी

नौकर कोणाच्या हाताखाली सांगितलेले काम करणारा असला तर त्याच्या घाष्टि अधिकाऱ्याच्या रुकारावाचून अगर त्याने फिर्याद केल्यावाचून कोणत्याही फौजदारी कोर्तात घेऊं नये. हिंदुस्थानच्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयी कायदा ह्यांतील कलमें १८९ व १९० ह्यांत लिहिलेल्या अपराधांस ह्या कलमांतील निषेध लागू नाही.

१. “कोर्त” ह्या शब्दांत दिवाणी, फौजदारी किंवा मुलका कोर्ताचा समावेश होतो. (क. १६३ पहा)

२. क. १८९ व १९० ह्यांत सांगितलेले गुन्हे चांगले लक्षांत ठेवावे.

३. कोणा मनुष्यास डेप्युटी माजिस्त्रेताने अमुक वेळी व अमुक ठिकाणी जाताने येण्याचा हुकूम केला असून तो बुद्धिपुरःसर आला नाही; सबब त्यावर खटला करून डे. मा. ह्याने त्यास पी. को. क. १७४ प्रमाणे शिक्षा दिली. ह्या कामी कलकत्ता हायकोर्ताने असा अभिप्राय दिला आहे की, डे. मा. ह्याने जिल्ह्याचे माजिस्त्रेत ह्यांस न विचारतां हा खटला चालविला, ह्यांत कांहीं गैरशिस्त केले नाही. (क. हा. को. व्हा. ८ पृ. ६२ बायजू भाट व दुसरे ह्यांचे कज्यांत.)

४. कलकत्ता हायकोर्ताने ता. ३ फेब्रुवारी सन १८६८ रोजी खाल महादु ह्याचे खटल्यांत असा अभिप्राय दर्शविल्या की, साधारण नियम पाहतां जो अंमलदार क. १६८ प्रमाणे कोणत्याही कोर्ताची किंवा सरकारी नौकराची बेअदबी केल्याचा चार्ज ठेवितो, त्याने आपणच माजिस्त्रेतच्या नात्याने त्याची चौकशी करावी, ही चाल हरकत घेण्यासारखी आहे.

५. एक अंमलदार कलेक्टर व माजिस्त्रेत असून कलेक्टरच्या नात्याने काम करित असतां त्याची कोणी बेअदबी केली, त्यावरून त्याने माजिस्त्रेतच्या नात्याने त्या गुन्हेगारास शिक्षा दिली. ह्या कामी कलकत्ता हायकोर्ताने असा ठराव केला आहे की, चौकशीचा हुकूम देत असतां त्याने कलेक्टर अशी सही केली नाही, एवढ्याच कारणावरून त्याच्या प्रोसिडिंग्सास बाध येणार नाही; कारण ते प्रोसिडिंग इतर अशी बरोबर कायदेशीर होतें. (क. हा. को. व्हा. २ पृ. ५२ गुरुचरण मुजुमदार ह्याचे खटल्यांत)

६. क. १६५ व त्यावरील टीपा पहा.

७. पीनलकोडची बाब १० ह्यांत सांगितलेल्या अपराधाविषयी मागील कलमें १६३ | १६४ पहावी. असे दिसून येईल की, पीनलकोडची कलमें १८९ | १९० प्रमाणे खटले चालविण्यास त्याशी संबंध असणारे सरकारी नौकराचे सांकशनाची जरूर नाही.

८. कोणी सरकारी अंमलदाराने अमुक काम करावे किंवा अमुक काम करूनये अशाविषयी त्यास धमकी देणे अगर कोणी मनुष्याचे कांहीं नुकसान झाले असून त्याने त्या नुकसानापासून आपले संरक्षण व्हावे म्हणून कायदेशीर अर्ज करूनये म्हणून त्याचे मन वळविणे, ह्या अपराधाविषयी ह्या कलमांत सांगितले आहे.

९. कोणा पोलीस कामगाराकडे अगर माजिस्त्रेताकडे कोणी मनुष्याने खोटी अगर बुद्धिपुरुःसर खोटी खबर दिली, आणि त्यामुळे ज्या मनुष्याचे नुकसान झाले अगर ज्यास त्रास झाला, तो काम चालविण्यास उत्सुक नसला तरी, माजिस्त्रेताचे अगर पोलीसाचे हुकुमाने पी. को. क. १८२।२११ प्रमाणे त्या मनुष्यावर खटला चालविता येईल की, नाही? ह्याचे उत्तर—साधारण नियम असा आहे की, कोणा मनुष्यावर अपराध केव्हाबद्दल कोणत्याही मनुष्याने चार्ज करण्यास हरकत नाही; कारण तो चार्ज निराधार असला किंवा द्वेषामुळे केला असला, तर त्याचे जोखीम त्या मनुष्यावर आहे आणि हाच विचार ह्या प्रश्नास लागू आहे. (अ. ज. अ. ता. २७।६।६५)

१०. पीनलकोडचे क. २११ विषयी क. १६९ ह्यांत सांगितले आहे की, जेव्हा तो अपराध फौजदारी कोर्ता पुढे केला आहे, तेव्हा त्या कोर्ताचे मंजूरीवाचून फिर्दा घेऊं नये. “फौजदारी कोर्त” ह्या व्याख्येत माजिस्त्रेत याचा समावेश होतो. (अ. ज. अ. ता. २७।६।६५)

११. जें काम दुसऱ्याने करण्याविषयी कोर्तास मंजूरी देतां येते तें काम त्यास स्वतः करण्यास हरकत नाही. कायदे करणारांचा उद्देश त्रासदायक व जुलुमाच्या फिर्दादी न होण्याविषयी कांहीं तरी अटक असावी असा आहे. म्हणून कोणा मनुष्याचे नुकसान झाले, आणि त्याबद्दल काम चालविण्याची त्याची इच्छा असली तर कोर्ताचे सांकशन घेतले पाहिजे. (अ. ज. अ. ता. २७।६।६५)

१२. पीनलकोडचे क. २११ प्रमाणे अपराध ज्या माजिस्त्रेतापुढे झाला त्याने अपराधावर काम चालविण्यास हुकूम करणे योग्य आहे. (अ. ज. अ. ता. २७।६।६५)

१३. “फौजदारी कोर्त” ह्या व्याख्येत पोलीस कामगाराचा समावेश होत नाही. म्हणून त्याचे समूह क. २११ प्रमाणे कोणी अपराध केला असतां त्यामुळे ज्या मनुष्याचे नुकसान झाले तो काम चालविण्यास नाखुष असला तरी त्या अपराधावर माजिस्त्रेतापुढे फिर्दा करण्यास त्या कामगारास मार्ग आहे. (अ. ज. अ. ता. २७।६।६५)

१४. पीनलकोडचे क. १८२ प्रमाणे अपराध करणारा मनुष्य सरकारी नौकर असला तर पी. को. क. १६८ हे त्या खटल्यांत लागू पडेल. सरकारी नौकर नसेल तर देशाचा साधारण कायदा लागू आहे. व तजवीज कशी करावी हे वर सांगितले आहे. (प्रो. म. ग. ता. ८ जुलई सन १८६५ नं. ९५४ अ. ज. अ. ता. २७ जून सन १८६५)

१५. ह्या कलमाप्रमाणे परवानगी देणाऱ्या अधिकाऱ्याने परवानगी देऊन तो क-
य्या माजिस्त्रेच्या नात्याने आपणच स्वतः चालविणे प्रशस्त नाही. व साक्षीदार म्हणून
आपलीच साक्ष आपलेच पुढे माजिस्त्रेच्या ह्या नात्याने घेणेही फार विशेष कारणांचून
प्रशस्त नाही. ह्या गोष्टी गैर कायदा नाहीत, तथापि तसे करणे योग्य नाही, असा
ह्या ठरावाचा अभिप्राय आहे. (क. हा. को. व्हा. ९ फौ. ठ. १३)

१६. हिंदुस्थानच्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयी कायदा ह्यांतील
ह्या अधिकाऱ्याच्यापुढे न्यायावि- कलम १९३, १९४, १९५, १९६, १९९, २००,
रुद्ध काही अपराध झाला त्या अ- २०५, २०६, २०७, २०८, २०९, २१०, २११,
धिकाऱ्याच्या रुकाराचून त्या अ- २२८ ह्यांत सांगितलेल्या न्यायाच्या विरुद्ध
अपराध केल्याची फिर्याद, तो अपराध एखादे दिवाणी अगर फौजदारी कोर्ता-
पुढे अगर त्याच्या विरुद्ध केला असल्यास, ज्या दिवाणी अगर फौजदारी को-
र्तापुढे अगर ज्याच्या विरुद्ध तो अपराध झाला त्याच्या रुकाराचून, अगर तें
कोर्त ज्या दुसऱ्या कोर्ताच्या ताब्यांत आहे त्या कोर्ताच्या रुकाराचून, कोण-
त्याही फौजदारी कोर्तांत घेऊं नये. हा रुकार कोणत्याही वेळेस दिला तरी
चालेल.

१. ह्याच कलमाचे आधारे एका मनुष्यावर खोटी फिर्याद केल्याचा खटला चाल-
विण्याविषयी एका माजिस्त्रेच्याने सांकशन दिलें असून पुढे त्याच कामांत दुसरा एक
सामील असलेला मनुष्य ह्याजला व ज्याजविषयी सांकशन दिलें होतें त्याजला शिक्षा
मिळाली. कलकत्ता हायकोर्तीने ज्याविषयी सांकशन दिलें नव्हतें त्याची शिक्षा रद्द
केली. (क. हा. को. व्हा. १० पृ. २४)

२. इ. पी. को. कलमें १९३ पासून १९५ | १९९ | २०० | २०५ पासून
२११ | २२८ पर्यंत.

३. कोण कोणते शब्द खोटे बोलला व कोणता कागद काय कृत्य करून खोटा
केला हें मंजुरीत स्पष्ट लिहिलें पाहिजे. (क. हा. व्हा. १० पृ. ४१)

४. ही वर लिहिलेली कलमें पीनलकोडची बाब ११ ह्यांत आहेत ज्या प्रकारचे
अपराधाचा दुसऱ्या कोणत्याही बाबेंत समावेश होत नाही, अगर ज्या अपराधांमुळे सर्व
साधारण हरकत येत्ये, म्हणून त्यास भारी शिक्षा असणे अवश्य आहे अशा अपराधां-
बद्दल सांगण्यासाठी ही बाब करण्याचा उद्देश आहे. ह्या बाबेंत खोटा पुरावा व दुसरे
कित्येक न्यायाविरुद्ध अपराध ह्यांचा समावेश केला आहे. (म्या. फ. इ. पी. को.
पृ. १५६)

५. सन १८६१ चा कायदा २३ कलम १६ ह्यांत पीनलकोडांतील कलमें

२११/२२८ ह्या खेरीज गुन्हे दिवाणी कोर्तात झाले असता त्यांजवळ तजवीज करण्याचा अधिकार दिवाणी कोर्तास दिला आहे. क. १६९ ह्यावरून दिवाणी कोर्ताचा अधिकार वाढविला आहे. (प्रि. पृ. ७९)

६. पीनलकोडची कलमे १९३/१९४/१९५ ह्यांत खोटा पुरावा तयार करण्याच्या गुन्हाविषयी सांगितले आहे; परंतु क. १९४/१९५ ह्यांत त्या पुराव्यावरून कोणा मनुष्यास शिक्षा व्हावी किंवा त्यावरून शिक्षा होण्याचा संभव आहे असे ठाऊक असून त्याचा उपयोग करणे ह्यास अज्ञात शिक्षा सांगितली आहे. क. १९६ ह्यांत बनावट अगर खोटा पुराव्याचा उपयोग करणे ह्याविषयी सांगितले आहे. पी. को. क. १९९ ह्यांत पुरावा म्हणून कायद्याने एखाद्या अवस्थेमुळे घेण्यास लायक आहे अशा इकरारांत खोटा मजकूर ह्याविषयी सांगितले आहे. पी. को. क. २०० ह्यांत कोणताही इकरार खोटा आहे म्हणून माहीत आहे त्याचा खऱ्याप्रमाणे उपयोग करणे ह्याविषयी सांगितले आहे. पी. को. क. २०५ ह्यांत दिवाणी किंवा फौजदारी मोकदमांत काही ठरव करारवाकरिता मी अमका आहे असे आपणास कपटाने म्हणविणे ह्याविषयी आहे. क. २०६ ह्यांत अमुक माल सरकारांत जाऊनये किंवा दंडाची शिक्षा सांगितली असून तो दंड भरण्याकरिता जाऊनये अगर हुकूमनामा पुरा होण्याकरिता जाऊनये ह्याकरिता तो लबाडीने दुसऱ्या ठिकाणी नेणे अगर छपवून ठेवणे वगैरेविषयी सांगितले आहे. पी. को. क. २०७ ह्यांत अमुक माल सरकारांत जाऊनये किंवा दंडाची शिक्षा सांगितली असून तो दंड भरण्याकरिता जाऊनये अगर हुकूमनामा पुरा करण्याकरिता जाऊनये, ह्याकरिता हक्क नसता त्याजवर दावा सांगणे किंवा त्यांतल हक्काविषयी काही ठकवणूक करणे. क. २०८ ह्यांत जी रक्कम देणे नाही त्या रकमेचा हुकूमनामा कपटाने होऊ देणे किंवा जो हुकूमनामा पुरा झाला आहे तो पुनः कपटाने बजाऊ देणे ह्याविषयी सांगितले आहे. क. २१० ह्यांत जी रक्कम येणे नाही तिचा हुकूमनामा कपटाने करून घेणे, किंवा जो हुकूमनामा पुरा झाला आहे तो बजाविला जाईल असे कपटाने करणे ह्याविषयी सांगितले आहे. क. २११ ह्यांत नुकसान करण्याच्या इराद्याने अपराध केल्याची खोटी फिर्याद करणे ह्याविषयी सांगितले आहे. क. २२८ ह्यांत कोणा सरकारी नोकरा पुढे न्यायाने कामांत कोणत्याही पर्यायाचे काम चालले असता त्याची बुद्धिपूर्वक बेअदबी करणे किंवा त्यास हरकत करणे ह्याविषयी सांगितले आहे.

७. दिवाणी कोर्ताने एक खटला माजिस्त्रेताकडे ह्या कलमाप्रमाणे खोटी साक्ष दिल्याचे चार्जावर चौकशी होण्याकरिता पाठविला. माजिस्त्रेताने क. १७० प्रमाणे दिवाणी कोर्ताची पुनः मंजूरी न घेता पीनलकोडची कलमे ४६७/४७१ प्रमाणे खटला सेशनांत कमिट केला, तेव्हा हायकोर्टाने ते कमिटल रद्द करून असा हुकूम केला की,

माजिस्त्रेताने दिवाणी कोर्तातून लिहून आल्याप्रमाणे पुनः खटला कमिट करावा; किंवा क. ४६७ व ४७१ प्रमाणे चार्ज करण्याची जरूरी आहे असे असल्यास दिवाणी कोर्ताची मंजूरी मागावी. (क. हा. को. ता. ३ फेब्रुवारी सन १८६५ द्वारकानाय घोस ह्याचे खटल्यांत)

८. कलेक्टरापुढे कोणी खोटी साक्ष दिली तर त्यावर खटला चालविण्यास कलेक्टराने हुकूम दिल्याशिवाय माजिस्त्रेताला त्या मनुष्यापासून जमीन मागण्याचा अधिकार नाही. (क. हा. को. ता. ११ सप्टेंबर १८६५ जदुचंदर बोस ह्याचे खटल्यांत)

९. दिवाणी कोर्तातून काम चालविण्याविषयी ज्यावर मंजूरी आली त्याशिवाय दुसऱ्या कोणावर खटला चालविण्यास माजिस्त्रेतास अधिकार नाही. पुराव्यावरून दुसऱ्या कोणावर खटला चालविण्याची जरूरी दिसल्यास त्याबद्दल दिवाणी कोर्ताची मंजूरी मागावी. (आग्रा हा. को. व्हा. ३ नं. ७५)

१०. सन १८५९ चा आक्ट ११० प्रमाणे डेप्युटी कलेक्टर ह्याजपुढे जे काम चालते त्यांत फौजदारी उत्पन्न झाली तर त्याबद्दल खटला चालविण्यास मंजूरी देण्याचा अधिकार कलेक्टर ह्यास नाही. कारण ह्या आक्ताप्रमाणे डेप्युटी कलेक्टराचे ठरावावरील अपील जिल्हा जज्जाकडे चालते. (आग्रा हा. को. व्हा. २ नं. ३७३)

११. फौजदारीत काम चालविण्याचा हुकूम देण्यापूर्वी कोर्ताने काम चालविण्यास आधार आहे अशी खात्री करून घेतली पाहिजे. (आग्रा हा. को. व्हा. २ नं. ३१८)

१२. कलकत्ता हायकोर्ताने असा ठराव केला आहे की, क. १६९/१७० प्रमाणे कोणी कोर्ताने फौजदारीत काम चालविण्याचा हुकूम दिला असल्यास त्या हुकुमावर हायकोर्तात दिवाणीत किंवा फौजदारीत अपील चालणार नाही. तसेच चालू झालेले कामही बंद करण्याचा अधिकार हायकोर्तास नाही. (ता. १२ फेब्रुवारी सन १८६६ रामप्रसाद हज्याम ह्याचे खटल्यांत)

१३०. हिंदुस्थानच्या अपराध्यास शिक्षा करण्याविषयी कायदा ह्यांतील दस्तऐवजासंबंधी भूमिक अपराधांचे खटले ते दस्तऐवज ज्या कोर्तात पुराव्यास दिले त्या कोर्ताच्या रुकारावाचून मुरू होऊ नये. कलम ४६३, ४७१, ४७५ अगर ४७६ ह्यांत सांगितलेल्या दस्तऐवजाच्या संबंधाचा अपराध केल्याची फिर्याद, ते दस्तऐवज एखाद्या दिवाणी अगर फौजदारी कोर्तातील मुकदम्यांत पुराव्यास दिले असल्यास, ज्या कोर्तात ते दस्तऐवज पुराव्यास दिले त्याच्या, अगर ज्या दुसऱ्या कोर्ताच्या ताब्यांत ते कोर्त असेल त्याच्या, रुकारावाचून कोणत्याही फौजदारी कोर्तात त्या मुकदम्यांतील पक्षकाराविरुद्ध घेऊ नये. हा रुकार कोणत्याही वेळेस दिला तरी चालेल.

१. सन १८६१ चा आक्त २३ क. १९ ह्यांत दिवाणी कोर्तास जे अधिकार दिले आहेत, त्यापेक्षां ह्या कलमांत अधिक दिले आहेत. पीनलकोडचे क. ४६३ ह्यांत बनावट दस्तऐवज करण्याविषयी सांगितले आहे. क. ४७१ ह्यांत बनावट केलेल्या दस्तऐवजांचा कपटाने खरा म्हणून उपयोग करणे. क. ४७५ ह्यांत दस्तऐवज स्वरु आहेत हे दाखविण्याकरितां ज्या युक्तीची अगर निशाणांची वहिवाट आहे, त्या युक्ती प्रमाणे अगर निशाणांप्रमाणे नकली युक्ति अगर निशाणी करणे अगर जवळ बाळगणे ह्याविषयी सांगितले आहे.

२ क. १६९ ह्यावरील टिपेंत जे ठराव सांगितले त्यांचा फेरफार केला असतां ते कलम १७० ह्यांतिल खटल्यांस लागू आहे.

३. हा कायदा ता. १ जानेवारी सन १८६२ रोजी अमलांत आला, त्या तारखेपूर्वीचे दस्तऐवजांविषय जुने कायदांप्रमाणे तजवीज करावी.

४. बनावट दस्तऐवज केल्याबद्दलचे चार्जावर कोणा मनुष्यास दिवाणी कोर्ताने माजिस्त्रेताकडे पाठविले असतां त्या मनुष्यास खोटा दस्तऐवजाचा खरा म्हणून उपयोग करणे अगर खोटा कागद करण्यास सहाय करणे ह्या चार्जावर त्यास कमिट करण्याचा माजिस्त्रेतास अधिकार आहे. (क. हा. को. व्हा. ६ पृ. २०)

५. बापजू भाट आणि दुसरे ह्याचे कर्ज्यांत कलकत्ता हायकोर्ताने असा ठराव केला आहे कीं कलेक्टर किंवा डेप्युटी कलेक्टर ह्या नात्याने माजिस्त्रेतास जो अधिकार मिळाला आहे तो त्यास माजिस्त्रेताच्या नात्याने चालवितां येत असतां त्यास आपल्यापुढें झालेल्या गुन्हाची चौकशी त्यानेच करावी असें कारण नाहीं. (क. हा. को. व्हा. ८ पृ. ६२) परंतु निहाल महादू ह्याचे खटल्यांत त्याच कोर्ताने असा ठराव केला आहे कीं, ज्या अंमलदारास क. १६८ प्रमाणे कोणत्याही कोर्ताविरुद्ध अगर सरकारी अंमलदाराविरुद्ध घडलेल्या गुन्हाच्या चार्जाची चौकशी करण्याचा अधिकार आहे. त्याच अंमलदाराने माजिस्त्रेताच्या नात्याने आपल्यापुढें चौकशी होण्याकरितां आपणच खटला पाठवावा हें बरोबर नाहीं. (क. हा. को. व्हा. ९ पृ. १३)

६. सन १८६६ चा आक्त २० रजिस्तराबद्दल आहे. त्या आक्ताप्रमाणे काम करणारा पुढें खोटा कागद आल्यास त्या अंमलदाराचे सांकशनावांचून त्या गुन्हाचा तपास करण्यास माजिस्त्रेतास अधिकार आहे. (क. हा. को. फौ. ठ. व्हा. १० पृ. ५)

कलम १६९ वरील टीप नं ३ ची पहा.

७. बनावट दस्तऐवजाची व्याख्या पीनलकोडचे क. ४६३ ह्यांत केली आहे.

८. बनावट दस्तऐवज करण्याचा अपराध होण्यास खोटा दस्तऐवज साधारण सर्व लोकांस अगर कोणत्या एखाद्या लोकांचे वर्गास अगर मंडळीस नुकसान करण्याचे इरा-

द्याने केल्या पाहिजे. (म्या. इ. पी. को. घ. १११) उदाहरण—सरकारी नोटी न्यायाचे कोर्ताचे रजिस्टर, सरकारी नौकराने ठेविलेले रजिस्टर, व पी. को. क. ४६४ ह्यांतल १० वे व ११ वे उदाहरणांत सांगितलेले प्रकारचे दस्तऐवज.

९. कोणतेही मनुष्याचे नुकसान करण्याचे इराद्याने दस्तऐवज करणे, सर्व लोकांचे नुकसान होणारे दस्तऐवजाखेरीज कोणतेही प्रकारचा खोटा दस्तऐवज त्याचे योगाने कोणा मनुष्याचे नुकसान अगर खराबी होण्याचा इरादा असल्यास त्याचा समावेश ह्यांत होतो. (म्याक. इ. पी. को. घ. ४११)

१०. एखादा हक्क किंवा संबंध याचा पुरावा करण्यासाठी बनाव दस्तऐवज करणे ह्यांत एखादे मालावर कोणा मनुष्याचा कायदेशीर हक्क व संबंध आहे तरी तो शाब्दीद करण्याकरिता त्याने बनाव दस्तऐवज केल्यास त्याचा समावेश त्यांत होतो. तसेच ज्या खोटे दस्तऐवजावरून कोणतेही प्रकारचा हक्क अगर हक्क आहे असे म्हणतात, तो उत्पन्न होतो, वाढतो, दुसऱ्याकडे जातो अगर दुसऱ्या कांहीं रीतीने त्यास मजबुती येते, त्याचा समावेश ह्यांत होतो. (म्याक. इ. पी. को. घ. ४११)

११. कोणा मनुष्यास कांहीं माल दुसऱ्यास देणे भाग पाडण्याचे इराद्याने बनाव दस्तऐवज करणे. उदाहरण—पैसा अगर माल देण्याविषयीचे हुकूम अगर पत्रे इत्यादि कागद. स्पष्ट अगर गर्भित रीतीने करार करण्याचे इराद्याने बनाव दस्तऐवज करणे. उदाहरण—कोणा मनुष्याचे गुणाविषयी बनाव दस्तऐवज करून त्यास एखादे कामावर ठेवण्याविषयी कोणाचे मन वळविणे. (म्याक. इ. पी. को. घ. ४११)

११. बनाव दस्तऐवजाचा लबाडीने उपयोग केल्याबद्दल शिक्षा क. ४७१ ह्यांत सांगितली आहे.

१२. ज्या मनुष्यास तो दस्तऐवज बनाव आहे असे माहित होते अगर असे मानण्यास कारण होते, त्याने त्याचा उपयोग केला पाहिजे. व तो उपयोग फसविण्याचे इराद्याने नुकसान अगर अन्यायाची प्राप्ति करण्याचे इराद्याने केला पाहिजे. त्या दस्तऐवजाचा उपयोग खरा दस्तऐवज म्हणून झाला अगर कसे ह्याचा निश्चय कोर्त करील.

१३. दस्तऐवज कोणताही असो त्याचा उपयोग दुसऱ्यास ठकविण्याचे इराद्याने केला होता अशी कोर्ताची खात्री केली पाहिजे. परंतु त्या उपयोगामुळे अन्यायाची प्राप्ति अगर अन्यायाचे नुकसान झाले पाहिजे असे नाही. एखादा दस्तऐवज खरा आहे असे दाखविण्यासाठी केलेली युक्ति अगर निशाणी बनाव करणे अगर बनाव निशाणी केलेला माल ताब्यांत ठेवणे ह्यास पी. को. क. ४७५, ४७६ ह्यांत शिक्षा सांगितली आहे.

१४. लबाडीने मृत्युपत्रे छेकणे, नाश करणे, इत्यादि गुन्हांस पी. को. क. ४७७ ह्यांत शिक्षा सांगितली आहे.

१५. ह्याहून कमी महत्वाचे दस्तऐवजांचा नाश करणे अगर त्यांचे स्वरूप बदलणे हे अपराध अपक्रियेचे व्याख्येत येतात. (म्या. इ. पी. को. क. ४२२)

१६. कलम १६९ वरील टीप नं. ३ ची पहा.

१७१. मागील कलमें १६८, १६९, व १७० ह्यांत सांगितलेला एखादा मागील कलमें १६८, १६९, अपराध केल्याच्या फिर्यादीचा तपास करण्यास पुरतें व १७० ह्यांत सांगितलेल्या अपराधाविषयी काम चालविण्याची रीत. कारण आहे, असे कोणा दिवाणी अगर कौजदारी कोर्ताला खटलें, तर जी तपास पूर्वी करणे जरूर असेल तो केल्यावर, ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्या मनुष्याची चौकशी करण्याचा अगर चौकशी होण्यासाठी त्यास पाठविण्याचा अखत्यार ज्या माजिस्त्रेतास असेल तशा कोणत्याही माजिस्त्रेताकडे तपास होण्याकरितां तें खटलें पाठविण्याचा अखत्यार त्या कोर्ताला आहे; आणि तसें खटलें आल्यावर त्या माजिस्त्रेतानें कायद्याप्रमाणें काम चालविलें पाहिजे. ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्यास कोणाचे दिमतीस देऊन पाठविण्याचा, किंवा त्या माजिस्त्रेतापुढें हजीर होण्याविषयी त्यापासून घेण्या जागीन घेऊन सोडण्याचा, आणि त्या तपासांत साक्षी दाखवाकरितां हजीर होण्याविषयी दुसऱ्या कोणा मनुष्यापासून मुचलका घेण्याचा अखत्यार त्या कोर्ताला आहे.

१. दिवाणी कोर्ताकडून कौजदारीत काम चालण्याकरितां माजिस्त्रेताकडे खटला आला म्हणजे त्याचा माजिस्त्रेतानें कोणत्याही तऱ्हेने निकाल केलाच पाहिजे. तो दिवाणी कोर्ताकडे परत पाठवू नये. (आय्र. हा. को. व्हा. ३ नं. २१)

२. कलम १८१ प्रमाणें दिवाणी कोर्त जो पूर्वीचा तपास करतें तो न्यायाची चौकशी नव्हे, सबब त्या कामी प्रतिज्ञा देऊ नये. माजिस्त्रेताकडे खटला आल्यावर त्यानें मुळापासून चौकशी केली पाहिजे. (जुडि. कमि. पत्राव नं. १६१० ता. १ एप्रिल सन १८६२ व क. हा. को. व्हा. ६ पृ. ४१ ह्या वरील नजब अल्लीचा खटला पहा.)

३. कलम १७१ प्रमाणें जी चौकशी होते ती आसेपितासमक्ष होण्याचें कारण नाही. ह्या चौकशीत माजिस्त्रेताकडे खटला चालविण्यापुरता प्रथम दर्शनी आधार आहे किंवा नाही इतकेंच कोर्तास पहावयाचें असतें. (क. हा. को. व्हा. ९ पृ. ३ छोटा शादू पीडा ह्याचे खटल्यांत)

४. दिवाणी कोर्ताकडून आलेल्या प्रोसिडिंगावरून माजिस्त्रेत द्वारे १२ व्या बाने प्रमाणें पूर्वीचा तपास न करितां खटला कमिट केला, हें कमिटल गैरकायदा आहे असे कलकत्ता हायकोर्टानें ठरविलें आहे. (क. हा. को. ता. १३ जानेवारी सन १८६८,

सध्याय मुजूमदार ह्याचे खटल्यांत; क. हा. को. व्हा. ६ पृ. ४९ ह्यांतील निजमअल्ली ह्याचे खटले पहा; आया हा. को. व्हा. ६ पृ. ११५ पहा.)

५. क. १७१ ह्यांत "चार्ज" असा जो शब्द लिहिला आहे तो चार्ज क. २३३ प्रमाणे लेखी चार्जाचा कागद अगवहन कैदीचा सेशन कोर्तास चौकशी होते त्यापासून निराळा आहे. जेव्हा एखादे दिवाणी कोर्ट बनावळ दस्तऐवजाचे चार्जीवर एखादे कैदीस मानिखेताकडे पाठविते, तेव्हा मानिखेत ह्यास बनावळ दस्तऐवजाचे चार्जीवर अगर दस्तऐवज बनावळ आहे असे माहित असून त्याचा उपयोग केला किंवा दस्तऐवज बनावळ्यास सहाय्य केले ह्यांपैकी कोणतेही चार्जीवर ह्याची चौकशी होण्याकरिता त्यास पाठविण्याचा अधिकार आहे. (क. हा. को. व्हा. ६ पृ. २० मोहेशचंद्र अचारजी ह्याचे खटल्यांत)

६. अमुकच माणसानें अपराध केला आहे असे जरी कोर्तास समजलें नाहीं तरी गुन्हा घडल्याचा संभव वाटेल तर कोणी गुन्हा केला आहे ह्याचा तपास होण्यास व कायद्याप्रमाणें चौकशी होण्यास कज्या मानिखेताकडे पाठविण्यास हरकत नाहीं. (क. हा. को. स्पेशल व्हा. पृ. ७१)

७. दिवाणी किंवा फौजदारी कोर्तापुढे कोणी खोटी साक्ष किंवा खोटा कागद वगैरे दाखल केला (क. १६९।१७० ह्यांतील सर्व गुन्हे) तर त्यावर ह्या कलमाप्रमाणे तजवीज करावयाची ती त्या कज्याचा निकाल करण्यापूर्वी ठराव करून करित जावी. निकाल झाल्यावर मागाहून असा ठराव करणे बरोबर नाहीं; पण क. १६९।१७० प्रमाणे परवानगी देण्यास केव्हाही अधिकार आहे. (क. हा. को. व्हा. ८ पृ. ९)

१७२. सेशन कोर्तापुढे अगर खुद्द त्याच्या समजण्यांत येईल असा अप-
 सेशन कोर्तापुढे केलेल्या तशा अपराधाविषयी त्या कोर्ताचा अधिकार. अधिकार सेशन कोर्तास मात्र असला, तर त्या मनुष्यावर चार्ज ठेवण्याचा, आणि त्याला कैद करण्याचा अगर त्यापासून जामीन घेऊन सोडण्याचा, व आपण ठेवलेल्या चार्जाबद्दल त्या मनुष्याची चौकशी करण्याचा अखत्यार त्या सेशन कोर्ताला आहे. तसें करणे झाल्यास, खटलें चालविणाऱ्याचे तर्फेचे व ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याच्या तर्फेचे साक्षीदारांस समस्त करण्याविषयी व चौकशीच्या वेळेस त्यांस हजीर करण्याविषयी ह्या आक्तांत जो अधिकार मानिखेतास दिला आहे तो अधिकार सेशन कोर्तास आहे. ते साक्षीदार चौकशीच्या वेळेस हजीर करण्याविषयी मानिखेतास हुकूम देण्याचा अखत्यार त्या कोर्ताला आहे.

१. "खुद्द त्याच्या समजण्यांत येईल" ह्या शब्दांत खटला कमिट करण्याकरितां पूर्वी जी मानिखेतापुढे चौकशी चालू असते ती तसेंच सेशन कोर्तापुढे आलेलें अपील,

किंवा क. १३४ प्रमाणे अलेख खटला ह्यांचा समावेश होतो. (आग्रा स. को. ता० १८ आगस्ट सन १८६४)

१७३. ज्या अपराधाची चौकशी करण्याचा अखत्यार सेशन कोर्टाला तपास पुरा करण्याचा व ज्या मात्र आहे तसा एखादा अपराध कोणतेही दिवाणी मनुष्यावर फिर्याद झाली त्यास सेशन कोर्टाकडे पाठविण्याचा अधिकार दिवाणी कोर्टास आहे. रितां मानिखेताकडे न पाठवितां त्याचा तपास आपण पुरा करण्याचा व ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्यास सेशन कोर्टापुढे चौकशी होण्याकरितां पाठविण्याचा अगर हजीर होण्याविषयी त्याजपासून जामीन घेऊन सोडण्याचा अखत्यार त्या दिवाणी कोर्टास आहे.

या कलमाअन्वये तपास करण्यासाठीं मानिखेताचे सर्व अधिकार चालविण्याचा अखत्यार त्या दिवाणी कोर्टास आहे.

१. जर केलेले कृत्यांत पुष्कळ गुन्हे असून त्यापैकी कोर्हाची चौकशी कोर्टानेच केली पाहिजे असे नसतील तर त्या कामांत दिवाणी कोर्टाने क. १७३ प्रमाणे वाहिवाट न करतां क. १७१ प्रमाणे करावी. (क. हा. को. सरक्युलर नं. २७ सन १८६६)

२. ज्या वेळेस दिवाणी कोर्ट १७३ वे कलमावरून दिलेले अधिकार बजाविते, म्हणजे खटल्याची चौकशी पुरी करून खटला सेशन कोर्टांत कमिट करतें, त्या वेळेस दिवाणी कोर्टाने घेतलेल्या साक्षी आरोपिताच्या विरुद्ध पुरावा होतो. (क. हा. को. व्हा. ६ ट. ४१)

३. कलकत्ता हायकोर्टाने असे ठरविलें की, सन १८५९ चे १० वे आक्ताप्रमाणे जेव्हां कलेक्टर काम चालवितो तेव्हां त्याजला जज्ज समजावे व त्याच्या कोर्टास दिवाणी कोर्ट असे समजावे. त्या कोर्टास क. १७३ प्रमाणे काम चालविण्याचा अधिकार आहे. (ता० २१ डिसेंबर स. १८६४ बनसी सिंग ह्याचे खटल्यांत व्हा. १ ट. ४७)

४. दिवाणी कोर्टाला क. १७३ प्रमाणे पूर्वीचा तपास करणे झाल्यास बारावे बाबेत लिहिलेल्या रीतीप्रमाणे करावा. (जुडि. कमी. पंजाब नं. १६१० ता० १ एप्रिल सन १८६२)

५. कलम १७१ प्रमाणे तजवीज न करतां दिवाणी कोर्टाने क. १७३ प्रमाणे चौकशी केली तर, मानिखेताकडे खटला पाठविला असता तर त्याने जशी चौकशी केली असती तशी चौकशी पुरी केली पाहिजे. (आग्रा हा. को. नं. ३४९ व्हा. २)

१७४. घर सांगितल्याप्रमाणे दिवाणी कोर्टाने सेशन कोर्टाकडे कोणास तशा अपराधाविषयी दिवाणी पाठविलें असतां त्या दिवाणी कोर्टाने ह्या आक्तांत पुढें लिहिलेल्या रीतीप्रमाणे चार्ज तयार केला पाहिजे.

आणि तो चार्ज व पाठविण्याचा हुकूम व त्या खटल्याचे कागद जिल्याच्या माजिस्त्रेताकडे किंवा माजिस्त्रेताचा काहीं अधिकार चालविणाऱ्या दुसऱ्या कोणा कामगाराकडे पाठविले पाहिजेत; आणि त्या माजिस्त्रेतानें अगर त्या दुसऱ्या कामगारानें खटलें चालविणाऱ्यांचे तर्फेचे व ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याच्या तर्फेचे साक्षीदारासुद्धां तें खटलें सेशन कोर्टापुढें आणिलें पाहिजे.

१. सन १८६१ चा आक्ट २३ क. १८ पहा.

२. ह्या कलमाप्रमाणें सेशन कोर्टाकडे खटले पाठविणें हें किरकोळ काम असल्यामुळें तें कोणत्याही माजिस्त्रेतानें करावें असा नियम बुध्यां कायदे करणारांनीं केला असावा असें दिसतें. (प्रि. घ. ८३)

१७५. मागील कलमें १७२, १७३, व १७४ ह्यांच्या आधारानें कोणा

साक्ष देण्याविषयी कोणापासून मनुष्यास चौकशी होण्याकरितां सेशन कोर्ट अगर मुचलके घेण्याचा जो अधिकार माजिस्त्रेताला आहे तो चालविण्याचा अखत्यार सेशन कोर्टावर्या त्याजपासून जामीन घेऊन सोडील तेव्हा ला अगर दिवाणी कोर्टाला आहे.

साक्षी देण्याविषयी कोणापासून मुचलका घेण्याचा ही अखत्यार त्या कोर्टाला आहे, आणि ह्याकरितां माजिस्त्रेताचा सर्व अधिकार चालविण्याचा अखत्यार त्याला आहे.

१. क. १७३ ह्यावरीलची टीप पहा.

२. सन १८६१ चा आक्ट २३ चा क. १६।१७।१८।१९।२० पहा.

१७६. ज्या अपराधाची चौकशी करण्याचा अखत्यार सेशन कोर्टाला

ह्या माजिस्त्रेताला चौकशी क. मात्र आहे तसा अपराध, ज्या माजिस्त्रेताला सेशन रित्या सेशन कोर्टाकडे पाठविण्याचा अखत्यार नाही त्यांनीं ज्या कोर्टापुढें चौकशी होण्याकरितां कोणास पाठविण्याचा अखत्यार नाही तशा माजिस्त्रेताच्या समक्ष त्यार आहे त्याकडे खटलें पाठविलें पाहिजे. कोणीं केला असतां, ज्या माजिस्त्रेताला त्या कोर्टापुढें चौकशी होण्याकरितां पाठविण्याचा अखत्यार आहे तशा माजिस्त्रेताकडे तें खटलें त्यानें पाठविलें पाहिजे; आणि त्या माजिस्त्रेताला त्या खटल्याविषयी जो हुकूम योग्य दिसेल तो त्यानें करावा.

१७७. हिंदुस्थानच्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयी कायदा ह्यांतील व्यभिचाराबद्दल खटलें अतारा कलम ४९७ ह्यांत सांगितलेल्या अपराधाची फिर्याद त्या वायकोच्या अतारावांचून कोणीं करूं नये.

१. पीनलकोडचे क. ४९७ हें जारकर्माबद्दल आहे.

२. कोणी अज्ञान असल्यास त्याने क. १७७ प्रमाणे आपल्या मित्राच्या मार्फतीने काम चालवावे.

३. पुरुषोत्तम भगवान व रामलाल जेरियो ह्यांचे कज्यात मुंबई हायकोर्टाने असे ठरविले आहे की, संगनमत असे मानण्यास काही कारण नसल्यामुळे नवऱ्याने कज्या काढून घेतल्यास हरकत नाही. (मुंबई हा. व्हा. ५, फै. मृ. २७ ठ. १)

४. ह्या कलमाप्रमाणे व क. १७८ प्रमाणे नवऱ्याने फिर्याद सुरू केली आहे असे कज्यात शाबीद केले पाहिजे.

१७८. हिंदुस्थानच्या अपराध्यास शिक्षा करण्याविषयी कायदा ह्यांतल जिला नवरा आहे व त्या बाय- कलम ४९८ ह्यांत सांगितलेल्या अपराधाची फिर्याद कोस फुसलावून नेल्याबद्दल खटले तिच्या नवऱ्याबाबत अगर् ह्या- त्या बायकोच्या नवऱ्याबाबतून, किंवा त्याच्या तर्फेने त्या तिसरीय ती बायको होती ज्याच्या दिमतीस ती बायको होती, त्या मनुष्या- ह्या मनुष्याबाबतून कोणी सुरू धांचून कोणी करू नये.

१. पीनलकोडचे क. ४९८ हे लग्न झालेले स्त्रीस पापवासनेने फुसलावून नेण्याबद्दल किंवा तिला अटकावून ठेवण्याबद्दल आहे.

२. ती स्त्री जाणती असा किंवा अज्ञान असा, तरी गुन्हा होतो. (जु. क. पं- जाव नं. ३६३७ ता. ६ आगस्त सन १८६२)

३. ह्या अपराधास पी. को. क. ३६६ व ३६९ ह्यांत शिक्षा सांगितली आहे.

४. एखादी लग्न झालेली स्त्री तिच्या नवऱ्यापासून अगर् ती ज्याच्या रखबालीस आहे त्यापासून पापवासनेकरिता फुसलावून अगर् पळवून नेल्याचे अपराधास पी. को. क. ४९८ ह्यांत शिक्षा सांगितली आहे.

५. बायकोची संमती होती अगर् ती अपराधी होती अगर् निरापराधी होती हे पाहण्याचे जरूर नाही. हा चार्ज शाबीद होण्यास खाली लिहिलेल्या गोष्टी शाबीद झाल्या पाहिजेत:—

१. ती स्त्री लग्न झालेली आहे व ही गोष्ट गुन्हेगारास माहीत होती अगर् तसे मानण्यास त्यास कारण होतें.

२. तिला तिच्या नवऱ्यापासून अगर् तिच्या आत्तापासून अगर् त्याच्या पश्चात् ज्या पार्शी ती रहात असेल त्यापासून नेली अगर् फुसलावून नेली.

३. जो संग तिला वर्ज आहे तो आपणावरीवर अगर् दुसऱ्या कोणावरीवर घ- डावा असा नेणाराचा इरादा होता. कोणा मनुष्यास ही हकीकत माहीत असून ती वर लिहिलेल्या लबाडीच्या इराद्याने पळवून नेलेली स्त्री लपवून ठेविल अगर् अटकावून ठेविल तर तो क. ४९८ प्रमाणे शिक्षेस पात्र आहे.

हा अपराध शक्तीद होण्यास मुख्य गोष्ट इरादा होय कोणास तिचे तबऱ्याचे गैर वर्तणुकीमुळे किंवा तो तीस कुरपणाने वागवीत असल्यामुळे त्या स्त्रीचा आस नवऱ्याचे घरी येऊन घेऊन जाईल अथवा लपवून ठेवील किंवा अटकावून ठेवील आणि जो संग तिला वर्ज आहे तो घडावा असा त्याचा इरादा नसेल तर तो गुन्हेगार होत नाही. (म्या. फ. इ. पी. को. पृ. ४३९)

बाब १२.

ज्या अपराधाची चौकशी करण्याचा अधिकार सेशन कोर्ताला आहे त्याविषयी माजिस्त्रेताने करावयाचा जो पूर्वीचा तपास त्याविषयी.

१७९. ज्या अपराधाची चौकशी करण्याचा अखत्यार सेशन कोर्ताला वारंत करण्याचा अखत्यार मा. मान आहे अथवा ज्या अपराधाची चौकशी से- जिस्त्रेतास आहे.

शन कोर्तानेच मान केली पाहिजे असे जिन्याचे माजिस्त्रेतास अगर माजिस्त्रेताचा अधिकार चालविषया इतर कामगारास अगर चौकशी होण्याकरिता मनुष्यास सेशन कोर्तापुढे पाठविण्याचा अखत्यार ज्या ताब्यातील माजिस्त्रेतास दिला असेल त्या ताब्यातील माजिस्त्रेतास वाटेल तसा एखादा अपराध अमक्याने केला आहे अगर केला असा वहीम आहे अशी फिर्याद सधू प्रकारचे माजिस्त्रेताकडे कोणी केली असता त्या मनुष्याला धरण्याविषयी वारंत करण्याचा अखत्यार त्या माजिस्त्रेतास आहे.

परंतु ज्या माजिस्त्रेताकडे ती फिर्याद झाली त्याला योग्य वाटल्यास ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली त्याला धरण्याविषयी एहिन्याने वारंत न करिता त्या फिर्यादीचा जबाब देण्यासाठी हजर होण्याविषयी त्याला समन्स करण्याचा अखत्यार त्या माजिस्त्रेताला आहे.

१. जेव्हा एकादे आकतांत अमुक गुन्यास माजिस्त्रेताने शिक्षा द्यावी असे लिहिले असते, परंतु दुसऱ्या कित्येक गुन्याविषयी कोणी चौकशी करावी हे लिहिले नसते, त्या वेळेस सेशन कोर्तानेच पात्रास गुन्याची चौकशी करावी व माजिस्त्रेताने ते गुन्हे सेशन कोर्ताकडे कमिट करणे असा मुंबई हायकोर्ताने ठराव केला आहे. (मुं. हा. को. व्हा. ३ पी. ठा. पृ. ८)

२. फिर्याद वगैरेविषयी क. ६७ व त्यावरील टीपा, पोलिसाने वारंतावाचून धरण्याची बाब ६ व पोलिसाने तपास करण्याविषयीची बाब ९ ही पहावी.

३. ज्याचे खरोखरी नुकसान झाले तोच मनुष्य फिर्यादी असावा, असा फौजदारी कायद्यांत निबंध नाही. तथापि आपल्या ऐवजी हजर होण्यासाठी दुसऱ्यास त्याला मुखत्यार पत्र देतां येत नाही. परंतु त्याने फिर्याद करावी आणि ज्यास खटल्याची माहिती असेल व ज्याचा त्यांत नफ्या तोट्याचा संबंध आहे अशा मनुष्याने खटला चालवावा असे होण्यास हरकत नाही. (प्रो. म. स. को. ता. जुलई सन १८६२)

४. फिर्यादीची जबानी घेतल्यावर वारंत किंवा समन्स करण्या पूर्वी प्रथम हजर होऊन साक्ष देईल असा त्याचा मुचलका घेतला पाहिजे. असा मुचलका न घेतल्यास कदाचित खटला चालविण्याचे दिवशी तो गैर हजर होऊन खटल्यास उशीर लागण्याचा संभव आहे. (रा. आ. पृ. ११६)

५. ज्या खटल्यांत वारंत करणे कायदेशीर असून अवश्य आहे त्या खटल्यांत करावे, व जागीन घेण्यालायक खटला असल्यास तो घेण्याविषयी शेरा त्या वारंतावर लिहावा. (रा. आ. पृ. ११६)

६. मुंबई हायकोर्टाचे सरक्युलर नं. ११३० सन १८६२ द्या बरोबर प्रोसिडिंगाचा नमुना पाठविला आहे त्याप्रमाणे माजिस्त्रेताने द्या बाबेप्रमाणे प्रोसिडिंग ठेविले पाहिजे व सन १८६२ सालचे सरक्युलर नंबर १७३२ चेही पहावे.

७. ज्या माजिस्त्रेतास कथित करण्याचा अधिकार आहे, तोच माजिस्त्रेत द्या कलमाप्रमाणे चौकशी करू शकतो. बाकीचे माजिस्त्रेतास क. १३५ प्रमाणे चौकशी करण्याचा अधिकार आहे. मुंबई हायकोर्टाचे पत्र १००२ ता. १० नवंबर सन १८६३.

८. डिस्क्रिक्ट माजिस्त्रेत मात्र फिर्यादीवाचून अशी चौकशी करू शकेल. (क. ६८)

१८०. फिर्याद खरी नाही असा संशय घेण्यास त्या माजिस्त्रेतास कारण हुकूमनामा करावयाचा तहकूब दिसल्यास ज्या मनुष्यावर फिर्याद झाली तो हजोर ठेवणे.

करण्याविषयीचा हुकूम तहकूब ठेवून, फिर्याद खरी की खोटी ह्याचा निश्चय करावयाकरितां आपल्या ताब्यांतील कोणा कामगाराच्या द्वाराने, अगर त्या ठिकाणच्या कोणा पोलीस कामगाराच्या द्वाराने अगर जी सर्वांहून योग्य रीत त्याला वाटेल तशा दुसऱ्या रीतीने, त्या फिर्यादीच्या खरेपणाविषयी तपास पूर्वी करविण्याचा अखत्यार त्याला आहे. तो तपास करणारा मनुष्य माजिस्त्रेताचा कांहीं अधिकार चालविणारा कामगार नसला, अगर पोलीस कामगार नसला तर, धरण्याचा अधिकार खेरीज करून, पोली-

स ठाण्याच्या अंमलदाराला ह्या आक्तांत जो अधिकार दिला आहे तो सर्व अधिकार त्या मनुष्याने चालवावा. फिर्यादीचा तपास चालविण्यास पुरतें कारण नाही, असे त्या माजिस्त्रेतास वाटलें, तर ती फिर्याद तेव्हांच काढून टाकण्यास ह्या कलमावरून त्याला हरकत नाही.

१. सर्वाडिनेट माजिस्त्रेताकडे पाठविलेल्या खटल्यांत त्यानीं १६ व्या बाबेंत सांगितल्याप्रमाणे काम चालवावें. ती बाब पहा.

२. कलकत्ता हायकोर्टानें असा ठराव केला आहे कीं, क. १८० हें बाब १४ ह्यांत सांगितलेल्या गुन्द्यांचा ज्या लोकांवर चार्ज असेल त्यांच्या चौकशीस लागू पडत नाही. (क. हा. को. व्हा. ८ प्र. १२ हरकचंद नवल ह्याचे खटल्यांत) क. १३३ पहा.

३. कलम १५४ वरील टीप नं. २ ची पहा.

४. फिर्याद खरी आहे किंवा खोटी आहे हें पाहण्याकरितां ज्यास माजिस्त्रेताचा कांहीं अधिकार आहे अशा मनुष्याकडे न पाठविल्यास त्या ठिकाणच्या पोलीस कामगाराकडे पाठविणें हें ठीक आहे. कोणा माजिस्त्रेतानें ह्या कलमाप्रमाणें काढून टाकलेली फिर्याद पुढें कोणत्याही वेळीं ती खरी आहे असें मानण्यास कांहीं कारण असेल तर खात्री झाल्यास ती पुनः घेण्यास हरकत नाही. (रा. आ. प्र. ११६)

५. कोणा पोलीसाकडे माजिस्त्रेतानें खटलें पाठविलें असतां त्यानें तपास करून त्या माजिस्त्रेताकडे रिपोर्ट पाठविला पाहिजे. (रा. आ. प्र. ११७)

६. ह्या कलमाप्रमाणें चौकशी करणें ती आरोपीत कोर्तापुढें आणण्याच्या पूर्वीची आहे. (मुं. हा. को. पत्र नं. १००९ ता. १४ नवंबर सन १८६३)

१८१. कोणा मनुष्यावर फिर्याद झाली असतां त्याला धरण्याविषयीं वारं-
जामीन घेऊन सोडण्याविषयीं त करतें घेलेस, वारंत करणाऱ्या माजिस्त्रेताच्या हुकूम करण्याचा अखत्यार माजिस्त्रेताला आहे. विचारास आल्यास, फिर्यादीचा जबाब देण्याकरितां अमुक दिवशीं अमक्या माजिस्त्रेतापुढें हजीर होण्याविषयीं अमक्या रकमेचा जामीन देण्यास तो मनुष्य राजी व तयार असला, तर ज्या कामगाराच्या नांवाचें तें वारंत केलें त्यानें जामीन घेऊन तो मनुष्य सोडावा, असा शेरा त्या वारंताच्या पाठीवर लिहिण्याचा अखत्यार त्या माजिस्त्रेतास आहे. त्या मनुष्यानें जामीन दिल्यास, तो घेऊन त्याचा जामीनकदवा त्या कामगारानें त्या माजिस्त्रेताकडे पाठविला पाहिजे.

१. ह्या कायद्यास व कायदा जोडला आहे त्यातील वारंताचा नमुना पहा.

१८२. माजिस्त्रेतास पुरतें कारण दिसल्यास, त्यास ज्या मनुष्यावर फिर्या-

ज्यावर फिर्याद झाली त्याला दंडाली त्याला जातीने हजीर होण्याची माफी दे-
जातीने हजीर होण्याची माफी दे-
ण्याचा अखत्यार माजिस्त्रेताला आहे.

चालीप्रमाणे मुखत्यार झालेल्या मनुष्याच्या मार्फ-
तीने हजीर होण्याची परवानगी देण्याचा अखत्यार आहे. तरी, त्या खट-
ल्याच्या कोणत्याही पर्यायास, माजिस्त्रेताच्या विचारास आल्यास, त्याला या
मनुष्यास जातीने हजीर होण्याविषयी हुकूम करण्याचा अखत्यार आहे.

१. कोणा मनुष्यास मुखत्यार मार्फत हजर होण्याची परवानगी मिळाली असून त्या-
जवर चार्ज शाबीद झाला तर त्याचे पश्चात निकाल हुकूम सांगता येत नाही. चार्ज
केल्यास त्यापुढे सर्व काम आरोपित मनुष्याचे समोर चालले पाहिजे. (रा.आ.प. ११८)

२. ह्या बाबेप्रमाणे किंवा १४ वे बाबेप्रमाणे ज्या खटल्यांचा तपास होतो किंवा
निकाल होतो त्या खटल्यांत अखेरचा हुकूम सांगते वेळी आरोपित जातीने हजर राहावा
असे क. २२६, २२७ व २५१, २५२ ह्यावरून होतें. कारण बाब १५ प्रमाणे ज्या
हलक्या खटल्यांची चौकशी होते त्या खटल्यांचे निकालाचे वेळेस आरोपित स्वतः ह-
जर नसले तरी चालेल, असे जे क. २६१ ह्यांत ठरविले आहे त्याप्रमाणे नियम ह्या
दोन बाबेत नाही.

३. आरोपितास चौकशी समयी माजिस्त्रेताने हजर राहण्याची परवानगी न दिली
तर त्या हुकुमावर अपील चालणार नाही. (क. हा. को. नंबर ५६७ सन १८६५)

४. क. ४३२ प्रमाणे कोणा आरोपितास आपले तर्फे जबाब देण्यास वकील किंवा
मुखत्यार नेमून देण्यास अधिकार आहे. परंतु सन १८६५ चा आक्ट २० ह्यांत
असे ठरविले आहे की, आरोपित आपले तर्फे ज्यास नेमिल तो वकील किंवा कायदेशीर
मुखत्यार नसेल तर त्याला कबूल किंवा नाकबूल करण्याची मुखत्यारी कोर्ताकडे आहे
व आणखी असे ठरविले आहे की, असा एखादा मुखत्यार कोर्ताने कबूल केला तरी
त्याने काम चालविल्याबद्दल आरोपिताकडून बक्षीस किंवा फी येणे असेल ती वसूल कर-
ण्याकरिता त्याला मदत मिळणार नाही. (प्रि. प. ८६)

५. हरनापराध ह्याचे खटल्यांत कलकत्ता हायकोर्ताने असा ठराव केला आहे की,
जो मनुष्य माजिस्त्रेतापुढे मुखत्यार मार्फत हजर झाला असेल त्याला कमिठ केले असता
शेर कायदा होणार नाही. (क. हा. को. व्हा. २ पृ. ५०)

१८३. कोणा मनुष्यावर कांहीं अपराध केल्याची फिर्याद झाली असता,
ज्यावर फिर्याद झाली तो पळून त्याला धरण्याविषयी वारंट केल्यावर तो पळून
गेल्यामुळे अगर लपल्यामुळे तो सांपडत नाही असे
झाल्यास, आपणावर ते वारंट बजाविले जाऊं नये ह्याकरिता तो मनुष्य पळून

मेल आहे अगर लपला आहे अशी त्या माजिस्त्रेताची खातरी झाली, तर, तीस दिवसांहून कमी नाही अशा ठरविलेल्या मुदतीच्या आंत फिर्यादीचा जबाब दाखवाकरिता त्या मनुष्याने हजीर व्हावे, असा लेखी जाहीरनामा त्याने केला पाहिजे. ज्या गांवांत अगर ज्या खेड्यांत तो मनुष्य नेहेमी राहत असेल त्यांतील एखाद्या प्रसिद्ध ठिकाणी उघडपणें तो जाहीरनामा वाचला पाहिजे, आणि ज्या घरांत तो मनुष्य नेहेमी राहत असेल त्या घरावर प्रसिद्ध जागी, किंवा त्या गांवच्या अगर खेड्याच्या प्रसिद्ध जागी, तो डकविला पाहिजे. त्या जाहीरनाम्याची नकल त्या माजिस्त्रेताच्या कचेरींत प्रसिद्ध जागींही डकविली पाहिजे.

१. ह्या कलमांत लिहिल्याप्रमाणें जाहीरनामा किंवा जर्दीचा हुकूम करण्यापूर्वी आरोपीत हा बुध्यां चुकवा चुकव करीत आहे अशी माजिस्त्रेतानें ज्या मनुष्याला वारंत दिलें असेल त्यास तपासून किंवा दुसऱ्या कोणत्याही रीतीने आपली खात्री करून घेतली पाहिजे. (क. हा. को. व्हा. ३ पृ. ६३) आणि माजिस्त्रेत ह्याने आपल्या प्रोसिडिंगांत आपली खात्री झाली किंवा नाही हें लिहून ठेविलें पाहिजे. माजिस्त्रेतानें कोणी मनुष्य पोलीस अंमलदारास सांपडला नाही इतकें लिहून ठेविलें असतां बस होणार नाही. (क. हा. को. व्हा. ६ पृ. ७३ शिवदयाळ सिंग ह्याचे खटल्यांत)

२. ज्या मनुष्याविषयी जाहीरनामा लागला असेल व वारंत दिलें असेल, तो मनुष्य जाहीरनाम्यांत लिहिलेल्या मुदतींत हजर झाला तर पी. को. क. १७२ प्रमाणें शिसेस पात्र होणार नाही. परंतु जाहीरनाम्याप्रमाणें हजर झाला नाही तर तो क. १७४ प्रमाणें शिसेस पात्र होईल. हमेशचंद भोस ह्याचे खटल्यांत (क. हा. को. व्हा. ५ पृ. ७१)

३. ज्या गुन्ह्यास सहा माहिऱ्यांहून अधिक शिक्षा नाही व ज्यांचा निकाल वाव १५ प्रमाणें होतो, त्या खटल्यांतील आरोपितास हजर करण्याकरितां जाहीरनामा करण्याचा अधिकार नाही. (क. हा. को. व्हा. ३ पृ. ३५ मदन मोहन पोतदार ह्याचे खटल्यांत.)

४. इ. पी. को. क. १७२ पहा.

५. ह्या कलमाचे पहिले भागांत सांगितलेला अपराध होण्यास, ज्यास कायद्याने अधिकार आहे अशा सरकारी नोकरांने समन्स अगर नोटिस खरोखरी केली पाहिजे, किंवा हा अपराध करण्याचा बेत, छपून बसण्याचे वेळेस असला पाहिजे. तें समन्स किंवा नोटिस साधारण सर्व लोकांस जाहीर होण्यासाठीं नसून कोणी विवाक्षित मनुष्याचे नांवानें असली पाहिजे. आणि आपण लपून बसलों अगर हजर झालों नाही तर ती नोटिस आपणावर बजाविली जाईल असे त्या छपून बसणारास माहित असलें पाहिजे अगर मानण्यास कारण पाहिजे. (म्या. फ. इ. पी. को. २. १४४)

६. आजारीपणामुळे किंवा पकडला गेल्यामुळे अगर दुसरे बाजवी कारणामुळे हजर होवधले नाही हे उत्तर ह्या चार्जचे जबाबास योग्य आहे.

७. ज्या पोलीस कामगाराकडे वारंत वजाविण्याचे काम सोंपविले होते त्यास तो मनुष्य वारंत चुकविण्याचे इराद्याने अपखुशीने लपून बसला अगर पळून गेला आहे अशाविषयी विचार पूस करून खात्री करून घेतल्याशिवाय माजिस्त्रेताने जाहीरनामा करूं नये. (रा. आ. प्र. ११९)

८. ह्या कलमाप्रमाणे जाहीरनामा करण्यापूर्वी आरोपीत लपला आहे किंवा पळून गेला आहे हे निश्चितपणे ठरविण्याविषयी अमुक तऱ्हेने माजिस्त्रेताने पुरावा घ्यावा किंवा वर्तविले ह्याविषयी कायद्यांत कांहीं एक नियम नाही. जस केलेला माल परत घेण्याविषयी आरोपिताने दिवाणी कोर्टांत फिर्याद करून त्या फिर्यादीत मी पळून गेलों नव्हतो किंवा लपलों नव्हतो असे पाहिजे तर शाबीद करावे. (क. हा. को. व्हा. ३ प्र. ३४)

१८४. पळून गेलेल्या अगर लपलेल्या मनुष्याच्या स्थावर अगर जंमल पळून गेलेल्या मनुष्याच्या मा- मालाची जप्ती करण्याविषयी त्याच वेळेस हुकूम माची जप्ती. देण्याचा अखत्यार त्या माजिस्त्रेतास आहे. जप्ती-

चा हुकूम करणाऱ्या माजिस्त्रेताच्या अधिकाराच्या हद्दीबाहेर जो माल असेल त्याची जप्ती त्या हुकुमावरून करण्याचा अखत्यार नाही. परंतु त्या हुकुमाच्या पाठीवर दुसऱ्या माजिस्त्रेताने आपली सही केली असता त्यावरून त्याच्या अधिकाराच्या हद्दीतील माल जप्त करण्याचा अखत्यार आहे. ह्या कलमाच्या आधाराने जप्ती करावयाची ती, जो माल जप्त करण्याचा हुकूम झाला तो माल सरकारी साऱ्याची जमीन असल्यास, ती जमीन ज्या जिल्ह्यांत असेल त्या जिल्ह्याच्या कलेक्टराच्या मार्फतीने केली पाहिजे; आणि तशा प्रकारचा माल नसल्यास, माजिस्त्रेतास योग्य दिसेल त्याप्रमाणे, माजिस्त्रेताच्या हुकुमावरून धरून, किंवा वहिवाटदार व इत्यन्न घेणारा नेमून, किंवा त्या गैरहजीर मनुष्यास सारा देऊं नये असा हुकूम करून, जप्ती केली पाहिजे. जाहीरनाम्यांत लिहिलेल्या मुदतीच्या आंत तो गैरहजीर मनुष्य हजीर झाला नाही, तर जप्त झालेल्या मालाची व्यवस्था वाटेल तशी करण्याचा अधिकार सरकारास आहे, असे जाहीर केलें पाहिजे; परंतु तो माल नासाया जोगा नसल्यास, किंवा तो विकला नसतां त्याच्या मालकाचा तोटा होणार नाही असे माजिस्त्रेतास वाटत असल्यास, सहा महिने भरत तो पर्यंत तो विकूं नये.

१. सहा महिने कैदेपेतां ज्या गुन्ह्यास ज्यास्त शिक्षा नाही त्या गुन्हेगाराच्या मालाची

जमी करण्यास ह्या कलमाप्रमाणे कोर्तास अखत्यार नाही. व नुस्ते दंडाची शिक्षा ज्या गुन्ह्यास आहे त्या कामांतील गुन्हेगाराचाही माल जप्त करण्यास अधिकार नाही. कारण हे कलम १२ व्या बाबेतील असून फक्त १४ वे बाबेतील मात्र गुन्ह्यास क. २४९ द्यावरून लागू केले आहे; परंतु १५ वे बाबेतील अपराधांस हे कलम लागू केले नाही. (क. हा. को. व्हा. ३ पृ. ३४)

२. ह्या कलमाप्रमाणे मालाची जमी देण्याचा हुकूम करण्यापूर्वी क. १८३ ह्यात लिहिल्याप्रमाणे जाहिरनामा प्रसिद्ध करण्याची तजवीज झाली आहे की नाही हे माजिस्त्रे-ताने पुरावा घेऊन ठरविले पाहिजे. (क. हा. को. व्हा. ३ पृ. ३४)

३. आरोपितावर जो कड्या होतो तो काही दुसऱ्या कारणामुळे काढून टाकला असेल, किंवा आरोपीत गुन्हेगार नाही असे सिद्ध झाले असेल, तथापि त्या सबबेवरून पूर्वी तो हजर न झाल्याचे सबबेवरून जो मिळकत जप्त झाली असेल ती जमी दूर होईल असे नाही. ती शिक्षा कोर्ताचा हुकूम न मानल्यावरून देण्याची आहे. (क. हा. को. व्हा. ७ पृ. ५८ ता. ११ मार्च सन १८६७)

४. ज्या माजिस्त्रेताने वारंट केले त्याने पळून गेलेल्या किंवा छपून बसलेल्या आ-रोपिताची जेवढी जिनगी आपल्या हद्दीत सांपडेल तेवढी मात्र जप्त करण्याबद्दल हुकूम द्यावा असे दिसते. दुसरे माजिस्त्रेताचे हद्दीत जिनगी असल्यास त्याचे संमतीने जमी करण्यास हरकत दिसत नाही. त्या माजिस्त्रेताकडेच वारंट पाठवून त्या वारंतावरून शेरालिहून अंमल करण्याविषयी सुचवावे ही रीत बरी आहे. (प्रि. पृ. ८७)

५. जप्त केलेला माल सरकारांत घेण्याविषयी हुकूम करण्यापूर्वी कायद्यांत लिहि-लेली रीतीप्रमाणे जाहिरनामा प्रसिद्ध करण्यांत आला होता असा माजिस्त्रेताने पुरावा घे-तला पाहिजे. (क. हा. को. व्हा. ३ पृ. ३५ मदन मोहन पोतदार ह्याचे खटल्यांत)

६. ज्याची जिनगी जप्त केली तो हजर असल्यास ती जिनगी सरकारांत घेण्यास तुशी काय हरकत आहे हे त्यास विचारिले पाहिजे. ह्याप्रमाणे एका माजिस्त्रेताने विचा-रले नव्हते म्हणून हायकोर्टाने माजिस्त्रेतचे प्रोसिडिंग गैर कायदा ठरवून रद्द केले. (क. हा. को. व्हा. ५ पृ. ८ जदुसिंग ह्याचे खटल्यांत)

७. जमीचा हुकूम करणे तो वारंट केल्यावर वारंताचा मनुष्य सांपडत नाही व वा-रंट आपल्यावर बजावले जाऊ नये ह्या इराद्याने छपून बसला आहे अशी माजिस्त्रेताची खात्री झाल्याशिवाय करू नये. (प्रि. पृ. ८७)

१८५. कलम १८४ यांत लिहिल्याप्रमाणे ज्या मनुष्याच्या मालाविषयी सरकार दाखल झाला असे घाटेल तशी व्यवस्था करण्याचा अखत्यार सरकारा-च्या मालाविषयी ठरविले असेल तो स आहे असे ठरविले असेल तो मनुष्य माल जप्त करण.

झाल्यापासून दोन वर्षांचे आंत हजीर झाल्यास अगर सांपडल्यास आणि इन्साफ चुकविण्याकरितां आपण पळालों नाहीं अगर लपलों नाहीं असें ज्या अपराधाची त्यावर फिर्याद झाली होती त्या अपराधाबद्दल त्याची चौकशी करणारे कोर्ताची किंवा त्याची चौकशी केली नसेल अगर चौकशी होण्यासाठीं त्यास पाठविण्याचा ठराव झाला नसेल तर जिल्ह्याचे माजिस्त्रेताची खातरी करून शाबीत केल्यास तो माल अगर तो विकला असला तर त्याच्या विक्रीचा पैसा त्यास परत केला पाहिजे.

१. क. १८४ प्रमाणें व ह्या कलमाप्रमाणें जी मिळकत जप्त करून विकावयाची ती मिळकत ज्याची म्हणून जप्त करावयाची किंवा विकावयाची असेल, त्याच्या ताब्यांत ती गेल्या सहा महिन्यांत होती असे पाहून माजिस्त्रेतानें जप्त करावी किंवा विकावी. दुसरे कोणी माणसाचा त्या मिळकतीवर हक्क असेल तर त्यानें आपला हक्क शाबीद करण्याकरितां विकत घेणारावर फिर्याद आणावी. कोणाचा हक्क त्या मिळकतीवर आहे त्याचा तपास करण्यास माजिस्त्रेतास अधिकार नाहीं. (क. हा. व्हा. ७ पृ. ५४ ता. १९ फेब्रुवारी सन १८६७)

२. आरोपितास धरून आणल्यास तो हजर झाला असें समजतां येत नाहीं. (आ. आ. स. को. ता. २८ जून १८६३)

३. माजिस्त्रेतानें ति-हाईत मनुष्याचे मालकीत हात घालूं नये. पळून गेलेल्या मनुष्याच्या जिनगीशिवाय दुसऱ्याची जिनगी जप्त करण्याचा त्यास अधिकार नाहीं, माल विकला असल्यास तेवढ्यावरून ज्याचा वारसा असेल त्यास बाध येत नाहीं. त्यास आपला हक्क शाबीद करण्याकरितां दिवाणी कोर्तात फिर्याद करण्याचा अधिकार आहे. जर सहा महिनेपर्यंत कोणी हक्क सांगितला नाहीं तर माल हक्क सांगणाराचा नाहीं असे अनुमान करण्यास माजिस्त्रेतास वाजवी आहे. त्यास पाहिजे असल्यास त्यांनीं आपला हक्क दिवाणी कोर्तात शाबीद करून घ्यावा. (क. हा. को. व्हा. ७ पृ. ३५ चमरुवा ह्याचे खटल्यांत)

४. जर काम योग्य रीतीनें चालविलें असेल तर पळून जाणारे मनुष्याची फिर्याद दिवाणी कोर्तात चालणार नाहीं. (क. हा. को. व्हा. ८ पृ. २०७ दिवाणी मोकदमा, बखर्णीसिंग ह्याचे खटल्यांत)

५. पळून गेलेला मनुष्य हजर झाल्यावर तूं पळून गेला होतास किंवा लपून बसला होतास असें माजिस्त्रेतानें त्यास विचारावें. एका कज्यांत माजिस्त्रेतानें त्यास असें न विचारल्यामुळें हायकोर्टानें तें सर्व प्रोसीडिंग व विक्री गैरशिस्त ठरवून रद्द केली. (क. हा. को. व्हा. ६ पृ. ७९ शिवदयाळसिंग ह्याचे खटल्यांत)